

หัตถกรรมพื้นบ้าน

DCID LIBRARY

0000007624

ล 745 ม.

ก 397 น

ผ.1

กระทรวงศึกษาธิการ

ส 05781 - ส 05783

ส 745 น.

ว 397 น

จำนวนพิมพ์ ๘,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๒๗

ISBN 974-10-0185-1

หนังสือส่งเสริมการอ่าน
ระดับมัธยมศึกษา

เรื่อง
หัตถกรรมพื้นบ้าน

วัฒนธรรม จุฑะวิภาต
ผู้เรียบเรียง

กรมวิชาการ
กระทรวงศึกษาธิการ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านเรื่อง
'หัตถกรรมพื้นบ้าน' สำหรับระดับมัธยมศึกษาขึ้น กระทรวง
ศึกษาธิการได้พิจารณาแล้ว อนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗

(นายบรรจง ชูสกุลชาติ)

รองปลัดกระทรวง รักษาราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ด้วยคณะกรรมการพิจารณาและหรือจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ซึ่งมีนางแม้นมาส ชวลิต เป็นประธาน และกรมวิชาการ ได้พิจารณาเห็นว่าหนังสือเรื่อง 'หัตถกรรมพื้นบ้าน' ซึ่งนายวัฒนะ จูฑะวิภาต เป็นผู้เรียบเรียง มีลักษณะการเขียนแบบสารคดีสั้นๆ ท่องเที่ยวไปตามหมู่บ้านชนบทไทย อ่านง่าย ให้ความเพลิดเพลิน และยังแทรกความรู้เกี่ยวกับงานช่างฝีมือประเภทต่างๆ ได้แก่ งานจักสาน งานหล่อ งานเหล็ก งานทอ งานเขียนและงานเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ สมควรนำมาจัดพิมพ์เป็นหนังสือส่งเสริมการอ่านระดับมัธยมศึกษา และกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้ นายเปื้องเปลี่ยนสายสืบ เป็นผู้ตรวจขึ้นสุดท้ายหนังสือดังกล่าว

กรมวิชาการหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์แก่นักเรียนและผู้อ่านโดยทั่วกัน และขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

45

(นายสุรเดช วิเศษสุรการ)

อธิบดีกรมวิชาการ

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๖

วันที่ ๒7 ต.ค. ๒544

เลขทะเบียนเลข 05781 ก.1

เลขเรียกหนังสือ ๗ 745 ๗.

๐ 997 ๗

สารบัญ

หน้า

๑. หมวดจักสาน

๑.๑ จักสานลายดอกพิกุล	๒
๑.๒ ช่างสานเสื่อกระจูด	๑๐
๑.๓ ช่างสานกระจู	๑๖
๑.๔ ช่างสานย่านลิเภา	๒๒
๑.๕ ช่างสานที่กว้านพะเยา	๒๔
๑.๖ ช่างสานปลาตะเพียน	๓๕

๒. หมวดช่างเขียน

๒.๑ ช่างเขียนลายรดน้ำ	๔๒
๒.๒ ช่างเขียนภาพโมเสก	๕๑
๒.๓ ช่างเขียนภาพจิตรกรรมไทย	๕๘

๓. หมวดช่างทอ

๓.๑ ช่างทอผ้าฝ้ายลายขิดที่เพชรบูรณ์	๖๔
๓.๒ ช่างทอซิ่นตีนจก	๗๔
๓.๓ ช่างทอเสื่อที่จันทบุรี	๘๑
๓.๔ ช่างทอผ้ามัดหมี่	๘๙

๔. หมวดช่างปั้น (ประติมากรรม)

๔.๑ สกึงหม้อ	๙๔
๔.๒ ช่างปั้นอนุสาวรีย์	๑๐๓

๔.๓ ตึกดาขาววัง	๑๑๑
๔.๔ เครื่องปั้นดินเผาที่ด่านเกวียน	๑๑๖
๔.๕ ช่างปั้นบนเขาสูง	๑๒๓
๔.๖ น้ำตั้น	๑๒๗
๔.๗ ช่างปั้นโอ่งมังกรที่จังหวัดราชบุรี	๑๓๓
๔.๘ ช่างปูนปั้นทวารบาล	๑๓๙
๕. หมวดช่างหล่อ-ช่างเหล็ก	
๕.๑ บ้านช่างหล่อ	๑๔๖
๕.๒ ช่างทำซ็อนทองเหลือง	๑๕๔
๕.๓ ช่างหล่อกระบอกขนมจีน	๑๕๘
๕.๔ ช่างเหล็ก	๑๖๓
๕.๕ ช่างทำบาตร	๑๖๘
๖. หมวดเบ็ดเตล็ด	
๖.๑ ช่างตีทอง	๑๗๖
๖.๒ ลุงแต้ม (ช่าง) ทำตุ้ง	๑๘๓
๖.๓ ช่างทำบายศรี	๑๙๐
๖.๔ สะหล่าแกะสลักไม้	๑๙๔
๖.๕ เรือกอแระ	๒๐๔
๖.๖ หมา (ตักน้ำ)	๒๑๐

หมวดจักสาน

จักสานลายดอกพิกุล

พอเข้าทางแยกจากอำเภอเมืองชลบุรี สู่พนัสนิคม เราก็เห็นความแตกต่างของภาพสองข้างทาง สิ่งนี้คือความสะอาดและเอกลักษณ์ของบ้านเรือนริมถนน บ้านเรือนที่นี้เจ้าของบ้านเอาใจใส่ปลูกไม้ดอกไม้ประดับตามบริเวณหน้าบ้านสวยงาม

ในเมืองเล็กแห่งนี้มีสวนสาธารณะขนาดเล็กพอเหมาะกับจำนวนคนที่มาพักผ่อน เมืองพนัสนิคมเป็นเมืองสงบ ประชาชนส่วนใหญ่เมื่อเสร็จธุระจากการทำนาก็หันมาประกอบอาชีพจักสาน มีบางบ้านทำจักสานกันเป็นอุตสาหกรรม ดังนั้นไม่ว่าจะเดินไปทางไหนก็จะพบกับผู้ที่ถือเครื่องจักสานกันทั้งนั้น ไม่ว่าจะเป็นกระบุง ตะกร้า หรือแม้แต่หมวกก็เป็นเครื่องจักสานฝีมือดีของชาวบ้านแถบนี้ บ้านเราเป็นเมืองร้อน แดดเปรี้ยง ชาวบ้านร้อนก็ย่อมจะต้องขวนขวายหาหมวกมาใส่กัน สิ่งของเครื่องใช้ของชาวบ้านนั้นเกิดขึ้นเพราะความจำเป็นบังคับ ต้องการสนองประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ ความสวยงามตามมาทีหลัง ส่วนกระเป๋าสานที่เราไปดูนั้นมีความสวยงามเป็นอันดับหนึ่ง ประโยชน์ใช้สอยเป็นอันดับสอง เป็นของที่ชาวกรุงเทพฯ นิยมกันมาก ทำขายไม่ทันที่เดียว

เพราะเป็นงานฝีมือที่ประณีต สวยงาม คุณสมบัติเหล่านี้ต้องปลูกฝังสร้างสมอบรมกันมานาน เราเดินเข้าไปในบ้านของนายกเทศมนตรีชื่อคุณจรรยา บริบูรณ์ บริเวณบ้านสวยงามสะอาดสะอ้าน นึกเสียดายว่าไม่ได้มีโอกาสถ่ายภาพมาให้ชมกัน เพราะจัดได้มีศิลปะน่าดู มัวไปปลื้มกับภาพหนุ่มสาวที่เสร็จจากการทำนา เขาใช้เวลาว่างหลังจากนั้นมาฝึกหัดเรียงจักสานกับคุณปราณี บริบูรณ์ ภรรยานายกฯ ซึ่งกำลังแนะนำวิธีจักสานอยู่พอดี

เครื่องจักสานคืออะไร

เครื่องจักสานก็คือภาชนะ สิ่งของเครื่องใช้ ที่ทำขึ้นมาด้วยวิธีการสาน อาจจะเป็นเชือก เชือกกล้วย หวาย ใบลาน กก ฟาง เตย จูด ใบมะพร้าว หรือไม้ไผ่ก็ได้ทั้งนั้น สำหรับไม้ไผ่ก่อนนำมาสานจะต้องแปรสภาพจากลำไม้ไผ่เสียก่อน ให้เป็นเส้น เล็ก ๆ บาง ๆ เขาเรียกว่า ดอก ส่วนวิธีการที่ทำให้เป็นเส้นเล็ก ๆ บาง ๆ เขาเรียกว่า จัก คำว่าสานก็คือการเอาดอกมาไขว้ขัดกันให้เกิดเป็นกระเป๋าทะกร้า เสื่อสาน ฯลฯ

การเลือกไม้มาสานมีไซ้ของง่ายเหมือนเดินไปซื้อดอกที่ตลาดแล้วมาสานลายหนึ่ง ลายสอง ลายสาม อย่างตอนที่เป็นเด็กนักเรียนหрок เราจะต้องเลือกไม้ไผ่เรียกว่า “ไผ่ไร่” อายุประมาณหนึ่งปีนำมาจัก ไผ่ที่ขึ้นงามในภาคกลางมีไผ่สีสุก เป็นไม้ไผ่ปล้องยาวใหญ่ ผิวสวยเนื้อแข็งแกร่ง ใช้จักสานได้ดีพอ ๆ กับไผ่ไร่ ความ

จริงไผ่เนี่ยนอกจากนำมาจักสานแล้วยังมีหน่อเป็นอาหารที่อร่อยมาก ชาวบ้านนิยมปลูกทำรั้วเพราะมีหนามรกที่บ

ไผ่ที่ชาวพม่าสนิคมปลูกคือไผ่ไร่ ซึ่งมีประโยชน์ทั้งกินทั้งใช้ อย่างที่กล่าวมาแล้ว บางครอบครัวจึงมีอาชีพปลูกไผ่ขายกันเป็น ลำเป็นสัน ไผ่ที่เหมาะสมในการจักสานคือไผ่ได้ผิวไผ่ชั้นที่หนึ่ง จะต้องนำมาจักอย่างบางเบา ไผ่ต่อจากผิวไผ่ชั้นที่หนึ่งเรียกว่าไผ่ชั้น สอง ต้องแบ่งประเภทไว้เป็นหมวดหมู่ การจะสานได้สวยงามดี ดอกจะต้องมีขนาดบางตามต้องการ การทำให้ดอกมีขนาดบาง เท่ากันต้องนำมา ‘ชักเลียด’ มีวิธีทำคือ นำฝากระป้อมมาเจาะ รูเล็ก ๆ ตามขนาดที่ต้องการ นำดอกแต่ละเส้นมาร้อยผ่านตามรูที่ เจาะไว้ ต่อจากนั้นใช้มีดคม ๆ ขูดเส้นดอกให้เป็นมัน เส้นดอกที่สาน นั้น จะต้องมีความพอดีไม่แข็งหรืออ่อนจนเกินไป ความพอดีนี้ ต้องสัมผัสด้วยมือจึงจะบอกได้ เมื่อจักดอกได้ที่ดีแล้ว จึงเริ่มสาน ขัดกันซึ่งเรียกว่า ‘ตาชะลอม’ การสานเบื้องต้นนี้้ง่ายมาก ดูภาพ ก็เข้าใจ แต่จะไปยากตอนผู้สานเล่นลวดลาย เช่นลายดอกพิกุล ลายดอกพิกุลนี้เป็นลายที่ขึ้นชื่อของอำเภอพนัสนิคม เพราะแต่ละจังหวัด แต่ละอำเภอมักจะมีลายเด่น ๆ เป็นสัญลักษณ์ เช่นจังหวัดสุพรรณบุรี จะมีจักสาน ‘ลายดอกยกสูงไม้หนูน’ หรือบางคนก็เรียก ‘หนาม ทุเรียน’ เป็นลายเก่งประจำจังหวัด แต่อย่างไรก็ตามการจักสาน ทุกชนิดจะต้องเริ่มด้วยการสานขึ้นตาชะลอมก่อนทั้งสิ้น ที่เราเห็น เป็นการสานกระเป๋าดังนั้นจะต้องสานให้ได้ขนาดประมาณ ๒๖

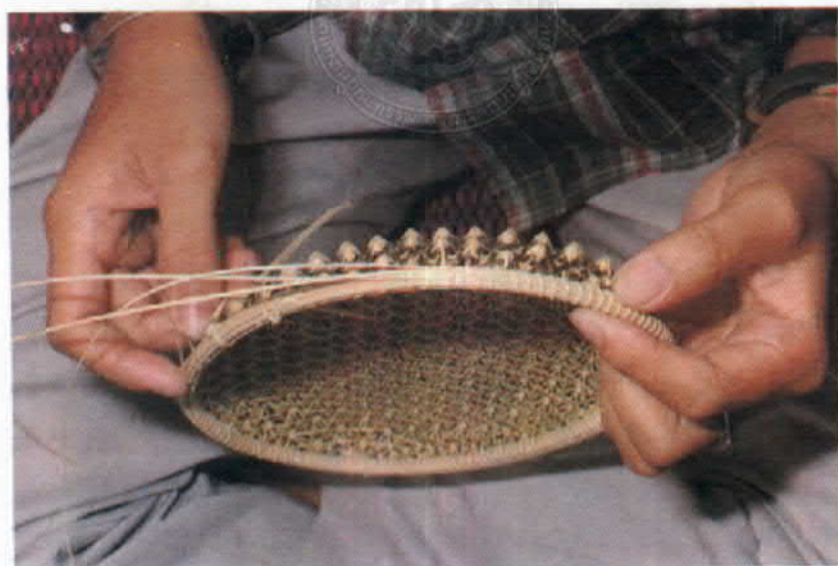
นี้ว เมื่อได้ขนาดตามต้องการ จะต้องนำดอกมาสานไขว้สลับเข้าไปอีกทุกมุม ภาษาช่างสานเขาเรียกว่า ‘ยอนทับสามชั้น’ ลวดลายเครื่องสานจะนูนเด่นออกมาเป็นลายดอกพิกุล

วิธีทำลายดอกพิกุลให้เด่นขึ้นอีก คือการใช้ดอกที่สั้ดักกันหรือดอกที่มีสีเป็นน้ำหนัก ดอกนี้จะต้องนำไปย้อมสี สีที่ใช้ย้อมนิยมใช้รากไม้ เช่นรากยอจะย้อมออกมาเป็นสีเขียว ส่วนที่นำมายอนให้สูงขึ้นนี้ ขนาดของดอกจะต้องหนขึ้นเป็นสองเท่าของเส้นยอน ดอกพิกุลจึงจะเด่นสูงขึ้นมา เมื่อสานได้เป็นตัวกระเป่าแล้ว คราวนี้จะต้องนำไม้ไผ่เหลาให้ได้ขนาดพอเหมาะนำมาดัดเป็นรูปไข่ นำเครื่องสานลายดอกพิกุลนี้มาเข้าขอบทั้งปากกระเป่าและ

พื้นกระเป๋าคอนนี้ต้องใช้หวายเส้นเล็ก ๆ ละเอียดมาก มาร้อยผูก
 ตรึงติดระหว่างขอบล่างขอบบน การทำอย่างนี้เขาเรียกว่า ‘จูงนาง’
 ส่วนของกันกระเป๋าก็จะต้องสานอีกต่างหากให้ได้ขนาดพอดีกัน
 นำมาตรึงติดด้วยการสานยอน ก่อนจะติดกันจะต้องใช้ไม้หนึบผ้า
 หนึบไว้ แล้วจึงจะใช้หวายเส้นเล็กร้อยสาน วิธีนี้เรียกว่าเข้ากรอบ
 กันกระเป๋าคอน การร้อยนี้ต้องใช้วิธี ‘จูงนางลายหนึ่ง’ (ถ้าภาพนี้พิมพ์
 ชัดจะเห็นวิธีเย็บคล้ายวิธีเย็บปักถักร้อยเหมือนกัน)

ส่วนการสานฝากระเป๋านั้นก็ใช้วิธีเดียวกับแบบเดิม คือเริ่ม
 ตั้งแต่สานดาชะลอม แล้วจึงยอนเส้นฝากระเป๋าคอนให้มีรูปขนาด
 วงรีรูปไข่ ใช้กรรไกรขริบตัดแต่งก่อนจะมาเข้ากรอบไม้ไผ่ที่ขุดเอาไว้

ซึ่งจะต้องยอนอีกเป็นครั้งสุดท้ายแล้วจึงใช้วิธีเข้าขอบจุนาง เสร็จแล้วปักไว้ก่อน หันมาทำหุกระเป่าโดยการดัดลวดให้ได้ขนาดตามแบบเป็นโครงข้างใน ใช้ไม้ไผ่เหลาตัดตัดแต่งโค้งไปตามลวดซึ่งเป็นโครงสร้างภายใน ใช้หวายชนิดเดียวกับที่จุนางขอบกระเป่าและก้นกระเป่ามาพันร้อยวิธีเดียวกับจุนาง แล้วจึงนำมาร้อยติด

กับฝากระเป่าด้วยการติดบานพับเล็ก ๆ สองอันซ้อนด้านใน ส่วนที่เปิดปิดนั้นต้องใช้ไม้ไผ่เหลาทำเป็นสลัก คล้ายกับสลักประตูหน้าต่าง บานประตูวัดหรือบ้านไทยโบราณ ก็เป็นอันเสร็จกระบวนการทำกระเป่า (บางแห่งนิยมทาแลคเกอร์ทับด้วย)

การจักสานกระเป๋าลายดอกพิทูล ๑ ใบที่เห็นนี้ มิใช่จะสานเสร็จใน ๑ วันหรอกนะ กระเป๋าที่คุณสาว ๆ ถือเก๋อยู่นั้นอาจใช้เวลา ๑ อาทิตย์ นอกจากบางคนที่เก่งจริง ๆ ก็ใช้เวลา ๓-๔ วัน

เครื่องจักสานแต่ละประเภทมีรูปแบบลวดลายและคุณค่าความงามแตกต่างกันไป สะท้อนถึงความคิดจิตใจละเอียดอ่อนประณีตของช่างแต่ละคนด้วย น่าปลื้มใจกับชาวพหุชนคมที่คุณปราณีมีใจรักศิลปะประเภทนี้ ลงทุนลงแรงส่งเสริมสั่งสอนเด็กรุ่นหลังให้รักการจักสานและยึดเป็นอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตา เห็นขั้นตอนการทำแล้ว คุณนี้เกริกเครื่องจักสานหรือยัง

ช่างสานเสื่อกระจูด

ตลาดเช้าวันอาทิตย์ที่พัทลุงมีผู้คนมากมาย รวมทั้งมนุษย์
 บ้าสมบัติจากกรุงเทพฯ ที่กระวีกระวาดตื่นแต่เช้ามาตลาดกับเขา
 ด้วย

ชาวบ้านผู้หญิงที่นั่นส่วนใหญ่นั่งโสร่ง ใส่เสื้อรัดรูปแขน
 กระบอก มีผ้าคลุมหัว ถือตะกร้ามาจ่ายกับข้าว ผู้ชายที่นั่นนั่งโสร่ง ใส่
 เสื้อลอยชายเดินไปมา เสียงร้องโฆษณาประกาศขายของ ทั้งของ
 กินของใช้ ผลไม้ ของเล่น หยุ่ยการรักษาโรค เป็นภาพที่ตื้นตาตื่นใจ
 ไม่เร่ร่อนแต่ดูมีชีวิตชีวา อากาศที่นั่นเย็นสบายเพราะอยู่ใกล้ทะเล
 มีลมเย็นพัดผ่านตลอดเวลา

คนมาตลาดบางคนที่อยู่ไกลก็ขี่จักรยาน นำมาจอดไว้ตรง
 ลานจอดรถ บางคนมีหมวกกลมสีขาวยอดสีขาวสวมไว้ นอกจากภาพ

ผู้คนที่ต่างกับคนกรุงเทพฯ ที่ตลาดนัดสนามหลวง ก็คงจะเป็น
 ต้นไม้ มีต้นก้ามปูใหญ่แผ่กิ่งก้านสาขาให้ร่มเงาแก่ผู้คนพ่อค้าแม่ขาย
 ต้นไม้เหล่านี้ไม่ต้องทนทุกข์เวทนาเพราะถูกตะปูตอกติดเพื่อขึง
 ผ้าใบบังแดด ชาวบ้านต่างนำสินค้ามาวางขายกับพื้นกลางแจ้ง ตอน
 เที่ยงแดดจัดตลาดก็วาย คนขายคนซื้อเป็นคนกลุ่มเดียวไม่มีมากมาย
 เหมือนผู้คนที่ตลาดนัดสนามหลวง ซื้อของกินของใช้เสร็จก็ได้
 เวลาอาหารเช้า ข้าวย่ำเป็นอาหารพื้นเมืองของชาวใต้ที่ถึงผักรถึง
 เครื่อง มีข้าวมีผักหลายชนิด มีถั่วฝักยาว ถั่วพู เมล็ดต่ออ่อนของกระถิน

มะพร้าวคั่ว ถั่วงอก พริกป่น ส้มโอแกะเป็นชิ้นเล็ก ๆ ราวด้วย
 น้ำบูดูคลุกเคล้า หากเบรี่ยวไม่ถึงใจก็มีมะนาวบีบใส่ ราคาขายจาน
 ละ ๓ บาท จานเดียวอิ่ม ตามด้วยน้ำยาอุทัยแช่น้ำแข็งในหม้อใหญ่
 อีก ๑ จอกก็อิ่มแปล้ แต่ที่ทุกคนปลื้มกันมากเห็นจะเป็นเสื่อกระจูด
 ที่ปูนั่งนั่นเอง สถานที่หลายวัดแต่ละลายสอง ลายสาม ลายดอกจันทน์

สียอดนิยมของพัทลุงเห็นจะเป็นสีเขียวแดง ตัดกันฉับฉับ
 นักจ่ายของประจำกลุ่มขยับจะซื้อให้ได้เพราะราคาขายมีตั้งแต่
 ๑๕-๕๐ บาท แล้วแต่ขนาด นับว่าไม่แพง เสื่อกระจูดบางผืนสวย
 พอที่จะนำมาใส่กรอบแขวนติดผนังแทนภาพเขียนได้ คนรักบ้าน
 วิจารณ์มาดังนั้น แล้วก็แอบไปเลือกซื้อมาจนได้ถึงสองผืน ทั้งที่

เจ้าถิ่นห้ามปรามไว้แล้ว แถมบอกว่าจะพาไปอ้อมหลังสวนเลยทีเดียวนะ
แต่ก็ไม่มีใครฟัง ไม่มีใครหวังน้ำบ่อหน้า

การสานเสื่อกระจูดนี้ มีทำกันมากที่ตำบลทะเลน้อย อำเภอ
ควนขนุน เป็นอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่ทำรายได้ดีไม่น้อย ทะเล
น้อยอยู่ห่างจากควนขนุนประมาณ ๑๑ กิโลเมตร เป็นถนนสีแดง
ฝุ่นฟุ้งเวลารถวิ่ง ชาวบ้านที่ว่างจากงานประมงจะมานั่งสานเสื่อตรง
ลานทรายหน้าบ้าน นอกจากทำไร่นาจับปลา น้ำจืดที่มีชุกชุมใน

ทะเลน้อยแล้ว ยามว่างพ่อบ้านก็เลี้ยงลูก แม่บ้านบางคนมีลูกหลับ
อยู่บนตักขณะที่นั่งสานเสื่อ เป็นงานยามว่างที่เพิ่มพูนรายได้ดีทีเดียว

หนุ่มชาวใต้เจ้าถิ่นอธิบายว่าต้นกระจุذنึ่งมีลักษณะคล้ายต้นกก ต้นหนึ่งยาวเกือบสองวา ใหญ่ประมาณ ๑ ซม. ขึ้นอยู่ตามน้ำ มีมากที่ตำบลตะเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อก่อนนี้ต้องใช้เวลาเดินทางกันเป็นเดือน ๆ เพื่อไปตัดต้นกระจุจ ต่อมากำนันสุข ทองพูนเอียด ได้นำพันธุ์มาปลูกที่ทะเลน้อยเป็นคนแรก

ต้นกระจุจขึ้นงามในดินโคลนริมทะเลสาบ ต้นที่จะตัดมาสานได้ต้องมีอายุประมาณ ๒-๓ ปี สูงประมาณ ๒ เมตร ชาวทะเลน้อยเรียกต้นกระจุจว่า 'โพระ' เขาจะถอนต้นกระจุจมามัดรวมเป็นกำเท่าหนึ่งคนหนุ่มฉกรรจ์ แล้วนำไปคลุกโคลนทั้งกำ

เพื่อป้องกันมิให้กระดูกเหี่ยวเร็วเกินควร เวลานำไปผึ่งแดด หากไม่คลุกโคลน กระดูกจะอ่อนเหี่ยวใช้การไม่ได้ดี หลังจากตากแดดแห้งดีแล้วจึงนำมาทุบให้แบนด้วยสากไม้ตำข้าว

คนทุบกระดูกจะขึ้นไปยืนบนกระดูกซึ่งมัดไว้ แล้วกระดูกต้นกระดูกเป็นจังหวะ เหมือนคนตำข้าวเม้า เขากระดูกต้นกระดูกจนแบนได้ที่จึงนำไปसान

หากต้องการสีสันก็ต้องนำไปย้อมสีเสียก่อน สีที่ย้อมปัจจุบันใช้สีวิทยาศาสตร์ แต่เดิมใช้สีที่ได้จากรากไม้นำมาทุบมาย้อม การसानผสมสีมีลวดลายหลายแบบ หากมีหลายสีก็ยิ่งแพง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลวดลายด้วยว่าसानยากมากน้อยแค่ไหน แต่ปรากฏว่าช่างซื้อประจำกลุ่มกลับชอบสีธรรมชาติของกระดูก เพราะนำไปปูห้องแล้วดูดี อีกทั้งราคาก็ถูกด้วย

ได้ซื้อได้ชมการसानแล้ว คุณป้าที่सानชวนกินข้าวเย็นเสียอีกด้วย ตรงลานบ้านคุณป้าเป็นสังคมกลุ่มย่อยๆ ใครมีทุกข์สุขอย่างไรก็นั่งสานไปทำไปคุยไป วันหนึ่งสานได้ ๑ ผืน เด็กเล็กหน้อยสานยังไม่ชำนาญอาจใช้เวลาสองหรือสามวันต่อหนึ่งผืนเป็นงานเบาที่ไม่หนักแรงอะไร หลายคนมีอาชีพสานเสื่อกระดูกอย่างเดียวก็พอมีกินมีใช้ไม่ลำบาก

ช่างสานกระชู่

วรรณคดีเรื่องอิเหนามีการกล่าวถึงลำเจียกไว้หลายตอน เช่น ตอนอิเหนาเดินทัพไปเมืองหมันหย้า แล้วมีจิตประหวัดถึงนางจินตะหรา กล่าวไว้ว่า

“พฤกษาสองข้างที่ทางจร บ้างระบัดใบอ่อนออกผลา ลม
อวลหอมกลิ่นดอกปะหนัน คล้ายกันกับกลิ่นจินตะหรา” นอกจากนี้แล้ว ท้าวเธอยังมีการเขียนสารลงไปบนกลีบดอกลำเจียกอีก เป็นทำนองเหน็บแนมแกลมประชดนางบุษบาที่ยอมรับหมั้นจระกานี้คือต้นลำเจียกที่ไปปรากฏในวรรณคดีไทย แต่เป็นเรื่องราวของชาว

ลำเจียกเป็นไม้จำพวกเตย มีใบเป็นพุ่มขนาดใหญ่สูงเกือบ ๕ เมตร ใบยาวคล้ายใบเตย แต่มีขนาดใหญ่กว่า แฉกมีหนามคมริมใบ ชอบขึ้นตามริมฝั่งทะเล เป็นต้นไม้ที่ขึ้นง่าย รากลำเจียกมีประโยชน์นำมาต้มกินขับน้ำปัสสาวะ แก้หนาวได้

นอกจากนี้ใบลำเจียกยังนำมาสานเป็นกระบติบ กระชู่ กระบุง ใส่ข้าวได้ บางบ้านนำมาสานเป็นเสื่อสานปูนั่งสลับสั้มีลายสวยงาม ตั้งชื่อที่สานหลายชื่อเช่นลายวงแหวน ลายลูกแก้ว ลายโรงช้าง ลายดอกจันทร์ ฯลฯ

เสื้อที่ใช้ใบลำเจียกสานนี้ใช้ในงานแต่งงาน คู่บ่าวสาวจะ
ช่วยกันตัดใบลำเจียกนำมาผ่าหลังเอาแกนแข็งที่อยู่กลางใบออก
แล้วนำไปปั่นไฟเพื่อให้อ่อนตัวและขึ้นมัน ต่อจากนั้นจึงริดหนาม
ริมใบสองข้างออก แล้วกรีดใบให้มีขนาดเท่ากันตามความต้องการ
ของผู้ที่จะสาน จากนั้นมัดเป็นกำ นำไปแช่น้ำสะอาดไว้สองวัน
แล้วจึงตากแดดให้แห้ง เมื่อใบลำเจียกแห้งดีแล้วต้องเอาไปรีด चुด
ให้เส้นเรียบแล้วจึงนำไปสาน

ชาวบ้านคลองหมาก จังหวัดกระบี่ มีฝีมือในการสานกัน
ทุกคน จะสานเสื้อปูนั่งปูนอน ตลอดจนถึงนำไปนั่งสวดมนต์ใน
วัด จนวาระสุดท้ายสำหรับรองศพคนตายก่อนจะนำไปฝัง ฝัง
เสร็จก็ใช้เสื้อสานนั้นถวายเป็นบุญวัดไปเลย

กระชู่ใส่ข้าวที่สานด้วยใบลำเจียกมีความนุ่มนวลอ่อนตัวดี
มาก เวลาไม่ใช้สามารถพับแบนได้คล้ายถุงขนาดใหญ่ แล้วพับ
นำติดตัวไปไหนมาไหนได้สะดวก เวลาต้องการใช้ก็กางออกใส่
ข้าวของได้จุดี

ที่บ้านคลองหมาก ตำบลคลองขนาน อำเภอเมือง จังหวัด
กระบี่ มีผู้คนสานเสื้อด้วยใบลำเจียก เรียกว่าทำกันเป็นลำเป็นสัน
อาจจะด้วยความงามของสีน้ำตาลอ่อน จึงมีผู้ดัดแปลงเอากระชู่
ใส่ข้าวสารของชาวบ้านมาเป็นวัสดุตกแต่งภายในบ้านคนกรุง

เครื่องสานเป็นของดีที่มีผู้ผลิตแล้วมีคนซื้อ สิ่งเหล่านี้แต่เดิมชาวบ้านผลิตขึ้นเพื่อใช้สอย โดยใช้วัสดุใกล้ตัวตามที่ธรรมชาติอำนวย จึงทำให้มีลักษณะพิเศษของภูมิภาค เพราะการสานแต่เดิมอาจต้องการที่จะใช้ใส่ข้าวหรือผักสัตว์เท่านั้น มาบัดนี้ทำขึ้นเพื่อเป็นการตกแต่งแต่เพียงอย่างเดียว ประโยชน์ใช้สอยแต่เดิมคำนึงถึงน้อยลง

น่าเสียดายที่ว่า ปัจจุบันนี้ ชาวบ้านนิยมใช้เส้นพลาสติกแทนใบลำเจียก และบางครั้งก็นำมาสานเป็นภาชนะใส่อาหารแห้ง

กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข ได้กล่าวถึงอันตรายอันเกิดจากพลาสติกซึ่งไม่ควรจะนำมาใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร เพราะในพลาสติกมีสารประกอบบางชนิดซึ่งเมื่อถูกความร้อนแล้วจะเป็นอันตราย แต่กระชु กระเชอ แอบข้าวที่สอดเส้นสานด้วยพลาสติกก็มีวางขายเกร่อ คนขายบอกว่าชาวบ้านชอบใช้ เพราะทนดี สีสวย พลาสติกในที่นี้จึงไม่เพียงแต่มีส่วนบั่นทอนความคงอยู่ของศิลปะพื้นบ้านเท่านั้น แต่ได้รุกรานเข้าไปถึงสุขภาพของผู้คนในท้องถิ่นนั้นอีกด้วย

ช่างสถานย่านลิเพา

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองหนึ่งที่มีประชากรมากของภาคใต้ แม้เนื้อที่จะเล็กเป็นรองจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมืองนครฯ มีภูมิประเทศที่มีทั้งภูเขา เนินเขา ที่ราบ มีชายทะเลซึ่งได้รับลมมรสุม ทำให้มีฝนตกชุก เหมาะในการเพาะปลูก ดินเมืองนครฯ มีความแตกต่างกันไปตามสิ่งแวดล้อม คือ มีทั้งดินเหนียว ดินร่วนและดินทราย แม้ดินบางแห่งมีเม็ดดินจับกันเป็นก้อน แต่ก็เหมาะที่จะเพาะปลูกมากกว่าดินทรายที่ไม่เก็บน้ำ ริมทะเลมักจะเป็นดินทราย

แต่ไม่ว่าดินจะมีสภาพเป็นเช่นไร ในป่าก็ยังมีเถาวัลย์ชนิดหนึ่งขึ้นได้งดงามทั่วไป ต้นไม้ที่ชอบขึ้นในที่ลุ่มดินทราย ที่มีอากาศชื้น เป็นเถาวัลย์ป่าซึ่งมาอวดตัวในกรุง คนได้เรียกเถาวัลย์นี้ว่าย่านลำเพา มีผู้สันนิษฐานว่า 'ลิเพา' นี้อาจเพี้ยนมาจากภาษามลายูว่า 'ลิบู' ซึ่งแปลว่าตีนจิ้งจก ชาวมลายูคงจะเรียกตามลักษณะใบของย่านลิเพาก็ได้ เพราะใบคล้ายตีนจิ้งจก

ย่านลิเพานี้มี ๓ ชนิด สุดแท้แต่ว่าจะขึ้นในท้องถื่นไหน ย่านลิเพาที่ชอบขึ้นตามเทือกเขามีลำต้นใหญ่คล้ายหวาย เขาเรียก

ว่า ย่านลิพาเขา ที่ชอบขึ้นในแถบดินเค็มริมทะเล มักจะมีใบมาก แต่ต้นเล็กกว่า ลำต้นคด เรียกว่าย่านพองหยอง แปลว่าย่านลำพ่าย่ง ไม่พินธุ์นี้ช่างมีนิสัยรักเพื่อน ชอบเกาะเกี่ยวเลื้อยพัน ชาวบ้านแกะยากแกะเย็น เวลาจะใช้งานกันก็ต้องดึงต้องตัด เอาลำต้นมาผูกมัดข้าวของเครื่องใช้ บางแห่งนิยมเอาลิพาไปประดับตกแต่ง ประรำพิธีในงานมงคล เช่นงานโกนผมไฟ โกนจุก บวชนาค ส่วนย่านลิพาที่นิยมเอามาสานนั้นเป็นย่านลิพาที่ปลูก คือย่านลิพาใหญ่ มักขึ้นง่ายตามริมรั้ว หากอยู่ในป่าย่านลิพานี้จะมองเห็นง่ายกว่าไม้อื่น ๆ เพราะเลื้อยเกาะเกี่ยวเอาเด่น อันเป็นลักษณะพิเศษของมัน ที่ชอบเกาะอยู่เหนือสุดไม่ยอมมอยู่ใต้ต้นไม้อื่น ด้วยเหตุนี้จึงหาย่านลิพาได้ง่าย ถูกตัดมาใช้แทนเชือกเป็นเครื่องผูกมัดรัดสิ่งของเครื่องใช้ได้ดี เพราะมีคุณสมบัติที่สำคัญคือความเหนียว ยิ่งถูกแดดถูกฝนยิ่งดี แข็งแรงไม่เสื่อมคุณภาพ จากประโยชน์ใช้สอยแก่ผูกมัดนั้น ก็พัฒนามาเป็นเครื่องสาน ทำเป็นภาชนะเช่นเขี่ยนหมาก บิन्नน้ำชา กล้อง ขัน ผาน เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน จนกระทั่งกระเถิบเข้าไปมีบทบาทเป็นของใช้ในวัง เมืองนครวเป็นเมืองเก่าแก่เคยมีเจ้าเมืองปกครองนคร มีเจ้านายในวัง ชาวบ้านชาววัด ชาววัง ชาวบ้านที่มีฝีมือมักจะสานภาชนะเช่นพาน เขี่ยนหมาก บิन्नน้ำชา มาถวายพระที่วัด วัดเป็นแหล่งที่รวมของชาวบ้าน และวัดมากมายหลายแห่งมักจะเป็นวัดที่กษัตริย์ทรงสร้าง เจ้านายกับวัดนั้นมักจะอุปถัมภ์กันไป งานฝีมือชาวบ้านที่อวดตัวในวัดนั้นก็เข้าวัง สิ่งของเครื่องสานจากย่านลิพาก็เข้าเมือง

เนื่องจากเจ้าพระยาเมืองนครศรีธรรมราชเป็นผู้นำมาถวาย
 ในเมืองกรุง ในสมัยรัชกาลที่ ๕ เจ้าพระยายมราชเมื่อครั้งดำรง
 ตำแหน่งพระยาสุมนัวยินิต สมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราช
 จึงฟื้นฟูการสานย่านลิเพากันเป็นที่เอิกเกริก เพราะย่านลิเพาเป็น
 ของหาง่ายขึ้นง่าย แถมเป็นงานฝีมือที่ละเอียดประณีตงดงามน่าชม
 ภาชนะใส่ของจากแบบเรียบง่ายกลายเป็นกระเป๋าสตางค์ผู้หญิง
 กล่องหมาก เขียนหมาก แ่นละสิ่งของเครื่องใช้เหล่านี้ต้องมีการ
 ประติดประคองเพิ่มเติมเลี่ยมทองเลี่ยมนาค ทั้งหูกกระเป๋าและที่
 ฝาเปิดปิด หากจะคุยไว้ตรงนี้ก็ได้ว่า เรื่องการทำของใช้ตกแต่งที่
 เป็นทองและเงินนั้น ช่างเมืองนครฯ นับว่า 'เลิศ' ไม่รองใคร
 ถึงจะมีช่างเก่งในเมืองหลวงก็เถอะ งานฝีมือทั้งดงามนี้มีให้ดูเป็น
 ขวัญตาที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดนครศรีธรรมราชโน่น
 แต่ถ้ามีเงินจะซื้อไว้ใช้เองก็หาได้ไม่ยากจากแหล่งผลิต ร้านเหล่านี
 ้ตั้งอยู่หลังวัดมหาธาตุ มีร้านอยู่หลายร้านเรียงราย ราคานั้นย่อม
 แพงขึ้นไปตามราคาทอง นาค เงิน ที่อย่างแรกแพงเป็นบ้าเป็น
 หลังเพราะราคาทองนั้นตกบาทละเกือบห้าพันเข้าไปแล้ว

ส่วนงานฝีมือที่ถือว่าอยู่ตัวนั้นก็คงจะแพงตามค่าครองชีพ
 เพราะงานนี้ต้องใช้ฝีมือจริง ๆ เริ่มตั้งแต่การตัดต้นย่านลิเพา เขา
 จะเลือกตัดย่านลิเพาที่มีลำต้นขนาดก้านไม้ขีดไฟ ยาวประมาณ ๑
 เมตร นำมาเด็ดใบทิ้ง ต้นที่ตัดมาใช้จะต้องเป็นต้นที่มีไส้ข้างในเป็น
 สีน้ำตาลแก่ เขาจะลอกเปลือกเอาไส้ออก เพราะไส้นี้เมื่อ

เวลาแห้งจะเปราะ ส่วนที่ต้องการคือเปลือก ไขว่ตัดต้นแล้วมา
สานได้เลยก็หาไม่

การลอกเปลือก ต้องเป็นคนช่างสังเกต คอยระวังตาหรือ
ข้อต่อ และต้องลอกเปลือกขณะที่ลำต้นยังสด ๆ อยู่ จะต้องลอก
ให้มีขนาดเท่า ๆ กันด้วยจึงจะใช้งานได้ดี ลอกเสร็จแล้วเอามาตาก
ลมไว้ในที่ร่ม แล้วจึงเอาไปชุดเกลา กรรมวิธีนี้เรียกว่า ‘ชักเลียด’
เครื่องชักเลียดก็คือฝากระป๋องธรรมดาเอามาเจาะรูให้มีขนาดเท่าตาม
ต้องการ นำเส้นย่านลำแพสอดไปในรูแล้วดึง เพื่อชุดเอาผิวนอก
ออกให้เรียบไม่วัสดุระ ต่อจากนั้นเอาไปผึ่งลมก่อนจะนำมาสาน

การสานนั้นจะต้องมีเส้นยืนเส้นสาน ตัวโครงนั้นใช้หวาย พันเป็นเส้นตั้งโครงภายใน ก่อนสานจะต้องนำย่านลิเภาที่ซีกเลียดแล้วไปชุบน้ำให้เปียกขึ้น เพื่อให้เกิดความเหนียวแน่นขณะสาน สีสนของย่านลิเภานั้นมีสีทั้งด้านหน้าและด้านหลัง สีอ่อนแก่แตกต่างกันไปในตัว ด้านนอกจะมีสีอ่อนกว่าด้านในซึ่งเป็นสีน้ำตาลเข้ม

เวลาสานลวดลาย การสลับสานย่อมเกิดลวดลายงดงามอย่างกลมกลืน มีชื่อลายเช่น ลายพิมพ์ทอง ลายดอกกริช ลายดอกแก้ว ความงาม

ละเอียดยของเครื่องสานวิจิตรดูคล้ายลายมัดหมี่ของภาคอีสานไปได้อย่างประหลาด ทั้ง ๆ ที่วัสดุและกรรมวิธีต่างกันมาก บางคนนิยมนำย่านลิพามาสานเป็นกำไลใส่เล่น สวยแปลกตา สนนราคาที่ขายก็ไม่แพง

จากฝีมือสานงานละเอียดอย่างนั้น กำไลแสนสวยอันหนึ่งราคา ๕ บาท ก็ขออย่าได้คิดประติดประดอยเอาทอง นาค เงินไปเลี่ยมไปร้อยเพิ่มเติมเลย เพราะจะกลายเป็นโซ่ช้างทองไปมิใช่เครื่องสานย่านลิพอย่างที่งามตามแบบดั้งเดิมแต่โบราณ

ช่างสานที่กว๊านพะเยา

จังหวัดพะเยาเป็นศูนย์กลางคมนาคม มีถนนหนทางเชื่อมโยงกับอำเภอต่าง ๆ และจังหวัดใกล้เคียงอยู่แล้ว ทำให้การติดต่อขยายตัวทางเศรษฐกิจมีการค้าขายคล่องตัว ใครที่จะไปเชียงราย จังหวัดเหนือสุดติดชายแดนพม่า จะต้องแวะกว๊านพะเยากันก่อน

ในที่นี้มีคนชอบเที่ยวสามคนร่วมอยู่ด้วย โดยมีเจ้าถิ่นนำทางอีก ๑ คน ปี่รดเครื่องมาสองคัน เจ้าถิ่นอธิบายสภาพภูมิศาสตร์ให้ฟังว่า

อาณาเขต 'พะเยา' น่ะใหญ่มิใช่น้อย ใหญ่ถึง ๗,๕๖๖ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ราบสูง ส่วนที่เป็นภูเขาสูงจากระดับน้ำทะเล ๔๑๖ เมตร ลักษณะอย่างนี้ชาวบ้านเรียกว่าเมืองกันกระทะ ก็เพราะมีภูเขาล้อมรอบตัวเมืองนี้เอง ทั้งเหนือ ออก ตก มีทิวเขาฝิปันน้ำ โอบล้อมเป็นกำแพงอย่างดี ทิวเขาเหล่านั้นก็ปันน้ำจากเขาสูงสู่ที่ราบกลางเมือง เช่นแม่น้ำยมมีต้นน้ำจากดอยภูลังกาของทิวเขาฝิปันน้ำ อยู่ในเขตอำเภอปง ไหลผ่านอำเภอเชียงม่วนออกไปยังแพร่ สุโขทัย พิษณุโลก พิจิตร รวมกับแม่น้ำน่าน

แม่น้ำวัง ต้นน้ำเกิดที่กว๊านพะเยา ไหลไปอำเภอดอกคำใต้ ออกไปจังหวัดเชียงรายมีความยาวถึง ๒๔๐ กิโลเมตร

กว๊านพะเยาเป็นบึงขนาดใหญ่ เกิดจากราน้ำหลายสายใน เทือกเขาผีปันน้ำไหลมารวมกันมีเนื้อที่กว้างถึง ๑๐,๖๐๐ ไร่ กว๊านพะเยาจึงเป็นหัวใจของชาวเมือง ทั้งน้ำกินน้ำใช้ น้ำส่งไปยังการเพาะปลูก การประมง ปลาน้ำจืดอย่างปลานิลที่นี่มีชื่อมาหลายสิบปีว่าหวานอร่อยลิ้นนัก คนพูดอธิบายพลาณกลืนน้ำลายทั้ง ๆ ที่เพิ่งเสร็จเรียบร้อยจากอาหารเที่ยงมาไม่นาน ทศนิยมภาพเบื้องหน้าสวยงามจริง ๆ ผืนน้ำกว้างสุดสายตา มีภูเขาขาวเหี้ยมเป็นทิวกันระหว่างน้ำกับฟ้า มองไกล ๆ สีของภูเขากลมกลืนกับท้องฟ้า กลางผืนน้ำอันกว้างใหญ่มีชาวประมงกำลังหาปลา บ้างก็เก็บสาหร่ายจากใต้น้ำบรรทุกใส่เรือเพื่อไปขายอีกที่ที่ตลาด เพราะสาหร่ายที่นี่มีพ่อค้ารับซื้อไปขายที่เชียงราย ลำปาง นำไปเป็นอาหารหมูได้อย่างดีทีเดียว

พืชสีเขียวที่มีมาก ๆ พอ ๆ กับสาหร่ายใต้น้ำก็คือ ผักตบชวา ขึ้นงามบนพื้นผิวน้ำ จะเรียกว่าทะเลผักตบก็ได้ ด้วยว่ามันขึ้นง่ายตายยากเสียเหลือแสน

เล่ากันว่า ครั้งหนึ่งเจ้าผักตบนี้ไม่ได้มีในเมืองไทยมาก่อนหรอก เป็นของอินโดนีเซียเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าหลวงเสด็จประพาสชวา ผักตบชวาก็เลยตามเสด็จมาเมืองไทยด้วย ผักตบชวามีดอกสีม่วงชู่ออรรชร กลีบอบบาง สีใส อยู่ที่ไหนใคร ๆ ก็กรีดกรีด

ว่าน่ารัก ผักตบชวาอยู่ในรูวังได้ไม่นานก็มาแพร่พันธุ์ตามบ้านเรือน
ชาวบ้านทั่วไป แล้วก็ดูเถอะ ดอกผักตบก็เที่ยวไต่บานตรงนั้น

ตรงนี้ จากที่นี่ไปที่นั่น ที่โน่น โน่น เรื่อยไปหมด และเพราะ
มันแพร่พันธุ์รวดเร็วนี้เล่า เราจึงได้เห็นทะเลผักตบสีเขียวสุด
สายตา ไม่ว่าจะเป็นทางซ้ายขวามองหน้าหลัง ต่อจากนั้นจึงได้มี
พัฒนาการจังหวัดพะเยาจัดริเริ่มเก็บผักตบมาตากแห้งสานทำกระเป๋า
กระบุง ตะกร้า แต่ก็มิใช่จะปราบสำเร็จหรอกนะ ผักตบไม่แพ้
คนง่าย ๆ หรอก แล้วเจ้าผักนี้ก็ยังมิดีที่เป็นอาหารหมูได้อีกด้วย
แต่จะอย่างไรก็ตาม เมื่อทุกคนมาถึงแหล่งนี้แล้ว มีเสียงออกความ
เห็นว่ามันน่าจะลงเรือไปเก็บผักตบกับชาวบ้านกันเสียเลย

แล้วบ่ายวันนั้นตลอดบ่าย ทุกคนก็ลงเรือไปเลือกเก็บต้น ผักตบชวาที่คนละหลาย ๆ หอบใหญ่ เป็นที่สนุกสนานครื้นเครง

เก็บมาได้แล้วก็นำมาตากแดดตรงริมรั้วนอกบ้านเจ้าถิ่น เพราะที่ตรงนั้นได้รับแดดดี ที่ตากก็คือกระบอกไม้ไผ่ปักห่างจากรั้วประมาณ ๑ ศอกเป็นเสารับ หาไม้กระบอกมาทำคาน ใช้ไม้กระบอกมาพาดอีก ๒ อัน ผูกมัดด้วยตอกแข็งแรง จึงนำผักตบมาวางพาดตากแดดให้แห้ง ได้แดดแรง ๆ อย่างนี้ ๒ วันก็แห้งสนิท

เมื่อแห้งดีแล้วนำมาเข้าเครื่องรีด เครื่องรีดนี้มิใช่เตารีด รีดด้วยความร้อนอย่างใดเลย แต่เป็นการรีดให้แบนเรียบสะดวกต่อ

การสาน เครื่องรีดมีลักษณะคล้ายเครื่องบดปลาหมึก หรือเครื่อง
บีบอ้อยเวลาจะคั้นอ้อยเอาน้ำหวานนั้นแหละ เครื่องรีดทำด้วย
ไม้กลึงกลม เอาแกนผักตบเส้ใช้มือหมุน ดึงแกนผักตบออก
จากเครื่องมา แกนผักตบก็แบนเรียบ ถ้าเป็นไม้ไผ่ก็คือขั้นตอน
การจักตอก หากเป็นกระดูกของชาวใต้ก็ใช้สากไม้ดำให้แบนนั้น
เอง ต่อมาจึงมาัดขนาดใหญ่เล็กเท่า ๆ กัน มัดรวมเป็นกองไว้
เตรียมเพื่อนำไปสานเป็นตะกร้ากระเป๋าท่อไป

ดอนสาน ช่างสานเขามีหุ่นกระเป๋าคือเป็นไม้เนื้ออ่อนทำเป็น
โครง วิธีสานนั้นสานลายขัดสลับกันธรรมดา ๆ แต่ดูสวย เส้น
ผักตบที่แห้งนั้นมีสีสวยตามธรรมชาติอยู่แล้ว ช่างสานมีการเว้น

เส้นลายเป็นลวดลายโปร่งสลับสองแถวเพื่อความเก๋ ส่วนหูใช้วิธี
ถักเป็นเปียแบน ๆ ทำเป็นหูหิ้วมีความยาวพอเหมาะมือกำลังดี

นอกจากสานกระเป๋ได้แล้ว ยังมีตลาดใส่ผลไม้สานด้วยผักตบ
ชวา หมวกสานน้ำใส่ก็มี สำหรับคนชอบสวมหมวกกันแดดจะใช้
ได้ดีทีเดียว นอกจากอาชีพเกษตรกร การประมง และค้าขายแล้ว
ชาวบ้านที่นี่ยังมีอาชีพเก็บผักตบชวา สานผักตบชวามาขาย มีรายได้
เพิ่มขึ้นอีก นำชมผู้คือนาวีชพีชที่ผู้คนรังเกียจมาตากแดด นำมาสาน
เป็นสิ่งของเครื่องใช้ กลายเป็นสินค้า เชิดหน้าชูตาจังหวัดพะเยาได้

ช่างสานปลาตะเพียน

เจ้าฟ้าธรรมมาธิเบศ กล่าวถึงปลาตะเพียนไว้ในกาพย์เห่เรือว่า “ตะเพียนทองงามดังทอง ไม่เหมือนน้องห่มตาดพราย” เป็นพรรณนาโวหารของชายหนุ่มที่เห็นปลาตะเพียนแล้วหวนคิดถึงหญิงคนรัก ปลาชนิดเดียวกันนี้เองเคยมีเกร็ดพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาเล่าว่า สมเด็จพระเจ้าท้ายสระนั้นโปรดการทรงเบ็ดมาก จนมีผู้ถวายพระนามว่า ‘ขุนหลวงทรงปลา’ เพราะชอบทรงเบ็ดและเสวยปลาตะเพียน ถึงกับตั้งพระราชกำหนดว่าห้ามมิให้ชาวบ้านจับกินปลาตะเพียน หากผู้ใดนำมาบริโภคและถูกจับได้ จะถูกปรับไหมเป็นราคาถึง ๕ ตำลึง สมัยนั้นคงมีค่ามาก เปรียบกับสมัยนี้ ซื้อกล้วยเดี่ยวได้สามสองสาม ปัจจุบันนี้ปลาตะเพียนก็ยังเป็นอาหารอร่อย ๆ ของหลายคนต่อหลายคน แม้ว่าจะมีก้างเล็กก้างน้อยมากมาย หากพุดถึงปลาตะเพียนทอด ปลาตะเพียนต้มเค็ม กับข้าวสวยร้อน ๆ ก็อดกลืนน้ำลายไม่ได้

ปลาตะเพียนเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง ที่ถูกจำลองมาในรูปของใบลานสาน ห้อยแขวนอยู่เหนือเปลเด็กพร้อม ๆ กับเสียงเห่กล่อมที่ฟังชวนง่วง หนูน้อยในเปลก็จะไขว่คว้าปลาตะเพียนสานที่แขวน

แกว่งไกวล่อตา เมื่อไขว่คว้าจนเมื่อยกันนอนมอง จากซ้ายไปขวา
ขวามาซ้ายตามจังหวะไกวของเปล ไม่นานก็หลับไป

โบลานเป็นส่วนที่ได้จากพืชพันธุ์ที่มีประโยชน์มากมาย มีความทนทานต่อสภาพแวดล้อม การนำโบลานมาสานเป็นปลา
ตะเพียนนี้ต้องตากให้แห้งก่อน จากนั้นตัดปลายให้เท่ากัน แล้ว

นำมา 'เลียดลาน' ให้เป็นเส้นใหญ่หรือเล็กตามต้องการที่จะใช้
สาน เครื่องมือเลียดลานทำด้วยใบมีดหงายขึ้นกะวางเป็นช่อง มี
ไม้อีกชิ้นหนึ่งปิดทับ เมื่อวางแผ่นลานลงไปแล้ว ดึงชักลานออก
ใบมีดจะกรีดใบลานขาดออกเป็นแนวยาว ถ้าต้องการให้ใบลานมี
สีขาวนวลสวยต้องแช่โซเดียม ๑ คืน แล้วนำมาล้างน้ำเปล่าก่อน
ตากให้แห้ง หากจะให้ดีขึ้นไปอีก จะต้องเอาไปอบหรือรมควัน
ด้วยกำมะถันอีกเพื่อกันรา แล้วจึงนำใบลานที่ผ่านขั้นตอนดังกล่าว
มาสานเป็นปลาทะเพียน ปลาทะเพียนสานมีส่วนประกอบตั้งแต่
กระโจม กระทงเกลื้อ บักเป้า ใบโพ กระโจมนั้นอยู่ส่วนบนสุด
ของพวงปลา ตรงกลางมีลักษณะนูนสูงและปลายเป็นแฉก ๆ ส่วน
กระทงเกลื้อสานเป็นรูปดาว ๖ แฉก คล้ายกระโจม แต่เล็กกว่า
นิดหน่อย สายห้อยประกอบสานเป็นเม็ดเล็ก ๆ เพื่อทำเป็นที่ทิ้ง
ช่วง คั้นระยะยาวสั้นของพวงปลา นอกจากนี้ยังต้องตัดใบลานเป็น
ใบโพสำหรับเป็นตอนปลายที่ห้อยดั่งดิ่ง นอกเหนือจากลูกปลา
ตัวจ้อยหลาย ๆ ตัวเป็นพรวนพวง อย่างพวงใหญ่มีลูกปลาถึง ๑๕ ตัว

ช่างสานปลาประเภทมือสองจะต้องหัดสานลูกปลาดัว
เล็ก ๆ ก่อน เมื่อฝีมือแก่กล้าก็เลื่อนขึ้นมาสานตัวใหญ่ สานเสร็จ
แล้วจึงระบายสี สีที่ใช้เป็นสีกระป๋องที่มีขายทั่วไป ใช้พู่กันระบาย
เป็นดอกดวง สีแดง เหลือง เขียว ฟ้า ชมพู ม่วง น้ำเงิน ดำ บางที
เอิกเกริกกว่านั้นระบายเป็นสีทองสีเงิน ดอกดวงตัดกันละลานตา
น่าดูนัก กว่าจจะระบายสีเสร็จใช้เวลาานพอสมควร เพราะจะต้อง

ระบายทีละสี แล้วทิ้งไว้ให้แห้งก่อนจะระบายสีทับ ตัดเส้นสลั
 สี ปล่อยให้แห้งประมาณ ๒-๓ วัน เมื่อแห้งดีแล้วนำมาประกอบ
 กันเป็นพวง ต้องแขวนถ่วงหาความสมดุลย์กันให้ดี สังเกตดูว่า
 ขนาดใหญ่เล็กแตกต่างกัน ผู้ชว่งไหนจะแขวนปลาตัวใหญ่ตัวเล็ก
 จะถ่วงอย่างไรจึงจะเหมาะ กว่าเสร็จก็นาน แต่เป็นงานที่เพลินดี

มาระยะหลังนี้ ฝรั่งมักชอบซื้อปลาทะเลเย็นที่ไม่ระบายสีอย่างพวกใหญ่ขายกันพวกละ ๒๕ บาท ถ้าระบายสีก็ขาย ๓๐ บาท คงเป็นเพราะมีความเห็นตรงกับคนอื่นอีกหลาย ๆ คน คือขัดตากับสีวิทยาศาสตร์ที่ฉูดฉาด แถมนานไปสีก็หลุดลอกอีก สู้ชนิดที่ไม่ระบายสีเห็นเนื้อแท้ของไบลาน สีขาวนวล และมีกลิ่นหอมไม่ได้

เครื่องสานใบลานนี้ นอกจากเป็นปลาทะเียนแล้ว ยังมี
ทั้งนก ฝี่เสื่อ แมลงปอ ปลาหม่อ ปลาแป้น ปลาเงินปลาทอง
อีกเยอะแยะ ล้วนน่ารักน่าดูไปทั้งนั้น

หมวดช่างเขียน

ช่างเขียนลายรดน้ำ

ลายภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติที่เห็นคืองานศิลปะสมัย
อยุธยา เป็นลายรดน้ำอยู่ภายในหอเขียนที่วังสวนผักกาด ส่วนลาย
ดอกพุดตาน ดอกลั่นทม ดอกกุหลาบ เป็นลายรดน้ำตกแต่งเสา
ภายในวัดเชิงมน จังหวัดเชียงใหม่ และที่เห็นช่างกำลังเขียนเป็นรูป
เทวดา มีกระหนกอ่อนช้อยสวยงามนั้น เป็นลายรดน้ำบนประติมากรรม
ไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ช่างไทยโบราณนิยมเขียนลายรดน้ำตกแต่งฝาผนัง เสา
ประตู หน้าต่างภายในโบสถ์ วิหาร ตลอดจนตู้ไทยโบราณ หีบ
พระธรรม หีบหนังสือเทศน์ หีบหนังสือพระมาลัย โต๊ะ ตั้ง อีกร
ทั้งข้าวของเครื่องใช้สารพัด เช่น ขัน กรอบรูป พาน จาน หีบ
หมากพลู ฯลฯ ล้วนเป็นของหฺรที่จะต้องมีลายรดน้ำ เป็นลายดอก
ลายเกลียวใบเทศน์ ลายก้านต่อดอกเครือเถา ลายสังวาลเพชรพวง
ลายก้านขด ลายประจํายามลูกโซ่ ลายรักร้อยใบเทศน์ ลายกระหนก
เปลว ลายครุฑยุคนาค หากจะจาระลงไปหมดทุกลายคงจะได้ชื่อ
มากมายหลายเล่มสมุดไทย

ใครที่ชอบลยรดน้ำ แสดงถึงชีวิตสัตว์ เช่น ลิง นก กระรอก
ผีเสื้อ ในอิริยาบถที่น่ารักน่าเอ็นดูอยู่ท่ามกลางสมุทพุ่มไม้ ลวดลาย
งาม มีทั้งกระหนกเปลวอ่อนหวานโบกสะบัดสีนวล อย่างเช่นลย
รดน้ำสมัยอยุธยาบนตู้พระธรรมวัดเชิงหวาย ซึ่งขณะนี้อยู่ที่หอ
ศิลป์แห่งชาติ ถนนเจ้าฟ้า

การเขียนลายรดน้ำนั้น ช่างนิยมลงรักแดงหรือรักดำเป็นพื้นหลัง แต่ที่เห็นส่วนมากมักเป็นภาพลายรดน้ำบนพื้นรักสีดำมากกว่าสีแดง

ศิลปะการเขียนลายรดน้ำหรือภาพลายทองนั้น เจริญมาตั้งแต่สมัยอยุธยาในราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒ จะสังเกตว่าชาวไทยมีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ ดันไม้ไผ่ทำฟุ้งสัตว์นานาชนิด ศึกษาและเข้าใจธรรมชาติได้อย่างละเอียดลึกซึ้ง แล้วถ่ายทอดออกมาเป็นภาพเขียนลายรดน้ำได้อย่างวิจิตรบรรจง มีชีวิตชีวา จะศึกษาลายกระหนก หรือการแต่งกายของผู้คนตลอดจนเกษตรสถานบ้านเรือน ภูเขา สายน้ำ เสือ สิงห์ เรือไปจนถึงสัตว์ในป่าหิมพานต์ เช่น

กนิษฐ กนิรี พญานาค คชสีห์ วลว มีให้ดูทั่วไปในภาพลายรดน้ำ
ที่สำคัญคือภาพพุทธประวัติ ท้าวพญามหากษัตริย์ เทวดา มีเครื่อง
ประดับประดาอ่อนช้อย นางรำทำท่าต่าง ๆ อันจะให้ความรู้ทาง
ด้านวรรณคดี มนุษยศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วลว
และศาสตร์ที่สำคัญคืองานช่างรักหรือช่างเขียนลายรดน้ำ

ครูที่สอนวิชานี้อยู่ที่วิทยาลัยช่างศิลป์ ชื่ออาจารย์แถม จันทมยา แม้จะมีอายุมากแล้ว แต่ก็ยังมีใจรักสอนศิษย์อย่างไม่ปิดบังเลย

ความจริงครูสอนลายรดน้ำปิดทองนั้นมียุหลายคนในประเทศไทย ทั้งภาคกลางภาคเหนือและภาคใต้ แต่ในที่นี้จะขอเล่าถึงหลักการสอนที่อาจารย์แถมสอนไว้

เริ่มตั้งแต่ให้ลูกศิษย์ไปเขียนลายจากภาพโบราณ เช่นภาพลายรดน้ำจากตู้พระธรรม ส่วนใหญ่จะอยู่ในสมัยอยุธยา ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ การคัดลอกลายเป็นการศึกษาศิลปะ การผูกลายไทยของศิลปินโบราณ จะต้องเริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐานด้วยลายง่าย ๆ ตั้งแต่ลายกระหนกตัวเดียวไปจนถึงลายกระหนกเปลวที่เขียนผูกอย่างวิจิตรดูเคลื่อนไหวไปราวกับโดนลมพัด ดูพลั้วมีชีวิต ลายกระหนกนี้พวยพุ่งคล้ายเปลวเพลิง จึงเรียกกันทั่วไปว่ากระหนกเปลวเพลิง

ลายเหล่านี้จะต้องหัดเขียนให้คล่องมือก่อนจึงจะศึกษารับขั้นตอนการเขียนลายรดน้ำ

‘รัก’ นั้นเป็นงานละเอียด บางคนอยากเรียนก็เรียนไม่ได้ เพราะมีอาการแพ้ ทว่าแพ้คือเมื่อเข้าใกล้หรือโดนรักแล้วมีผื่นคัน อาจถึงขั้นเป็นแผลพุพอง

ด้วยเหตุนี้การเรียนลายรดน้ำจึงต้องมีร่างกายไปกันได้กับ ‘รัก’ ที่จะเรียน รักที่ใช้ทำนั้นมีอยู่สองชนิดคือ รักเหนือ กับรักใต้ พุดไปอย่างนี้คงไม่มีใครเข้าใจผิดคิดว่ารักกับคนเหนือหรือคนใต้

แต่รักในที่นี้คือรักที่เกิดทางภาคเหนือและภาคใต้ ช่างส่วนมากมักจะใช้รักที่ได้จากภาคเหนือ เนื่องจากรักเหนือนั้นแห้งเร็วกว่ารักภาคใต้

เมื่อมีรักแล้วไม่แพ้รัก ต่อไปก็ถึงขั้นเตรียมพื้นกระดานรัก พื้นกระดานจะต้องขัดกระดาษทรายให้เรียบก่อนที่จะลงรัก

รักที่จะทาบมันไม่จะต้องกรองด้วยฝ่าขวางจนได้เนื้อรัก
แท้ ใช้แปรงทาให้ทั่วแผ่นไม้แล้วทิ้งไว้ไม่ให้ฝุ่นลงสองสามวันจน
แห้งสนิท ถ้ามีเม็ดฟองอากาศทำให้เป็นรอย อาจขัดกระดาษทราย
น้ำจนผิวเรียบตามต้องการ แล้วลงรักซ้ำอีกก็ได้

คราวนี้ก็มาถึงขั้นเขียนลายที่ต้องการลงบนแผ่นกระดาษ
ลอกลาย แล้ววางกระดาษลอกลายที่เขียนบนแผ่นผ้าสักหลาดหรือ
ผ้านุ่ม ๆ ก็ได้ ใช้เข็มเย็บผ้าปรุเดินเส้นลงตามลวดลายเส้นสายที่
เขียนไว้ให้ทั่ว เมื่อปรุดีแล้วนำกระดาษแผ่นนั้นมาทาบกับกระดาน
รักที่เตรียมไว้ นำดินสอพองเผาไฟแล้วมาบดให้ละเอียดทำลูกประคบ
นำมาตบฝุ่นลงบนแผ่นไม้ ฝุ่นดินสอพองจะร่วงทะลุลงในรอยที่
ปรุไว้เป็นลวดลายจุด ๆ คล้ายที่เขียนไว้แต่แรกบนกระดาษนั่นเอง
ขั้นตอนต่อไปเป็นการเขียนด้วยพู่ตาลลงพื้นไม้

พู่ตาลคือตัวยาเกิดจากหินมีลักษณะเป็นก้อนแข็ง ๆ คล้าย
หินย้อย เล็กบ้างใหญ่บ้าง สีเหลืองคล้ายกำมะถัน (ซื้อได้จาก
ร้านขายยา) นำมาฝนกับหินลับมีดจนเป็นผงป่นแล้วผสมกับน้ำ
สะอาด ทิ้งไว้ให้นอนกันแล้วเทน้ำทิ้ง ทำอย่างนี้สักสามสี่ครั้งเพื่อ
ให้ผงพู่ตาลหมดรสเค็ม จึงจะเอามาใส่โถรงบดให้ละเอียดอีก
ครั้งแล้วผสมกับน้ำ น้ำที่จะผสมจะต้องเป็นน้ำส้มป่อยผสมกับ
น้ำกาบที่ได้จากยางมะขวิดหรือยางกระถิน น้ำพู่ตาลผสมกับ
น้ำกาบที่วุ้น กวนให้เข้ากัน น้ำยาที่เขียนนี้ยิ่งเก็บไว้นาน ๆ จะมี
คุณภาพดีมาก

เวลาเขียนใช้พู่กันตัดเส้น พู่ยาวจุ่มหรดาลเขียน การเขียนภาพนี้จะต้องคิดไว้ในใจว่าส่วนใดที่ต้องการให้เกิดภาพสีทอง จะต้องเว้นไว้ไม่ระบายด้วยน้ำยาหรดาล (เหมือนฟิล์มขาวดำก่อนอัดรูป) ดังนั้นพื้นสีดำที่เห็นตอนเขียนเสร็จคือส่วนที่ใช้พู่กันจุ่มหรดาลที่เขียนไว้ ตอนเขียนนี้จะต้องประณีตและระมัดระวังเรื่องความสะอาด ไม่ให้เหงื่อหรือฝุ่นจับต้องกระดานที่เขียน เขียนเสร็จแล้วใช้ผ้าชุบรักเคียวไฟเอามาเช็ดขี้เบา ๆ บนแผ่นกระดานจนทั่ว ใช้นิ้วทดสอบความเหนียวพอติดมือ จึงใช้ทองคำเปลว ๑๐๐ เบอร์เซนต์ชนิดปิดทองภาพเขียนนั้นะแหละมาปิดจนทั่ว

หลังจากปิดเสร็จแล้วจึงจะมาถึงขั้นสุดท้ายที่เรียกว่า 'รดน้ำ' จะใช้กระดาษฟางห่อทองคำเปลวที่มีอยู่ชุบน้ำปิดทับบนพื้นจนทั่ว เพื่อให้เกิดความชื้นจนหรดาลที่เขียนไว้นั้นพองแล้วหลุดลอก ส่วนนี้เองจะเป็นสีดำสีเดิมของรักที่ลงไว้แต่แรก ดังนั้นถ้าหากคนเขียนหรดาลลงบนไม้ฝีมือไม่ดี ลวดลายเส้นที่เห็นก็จะไม่งาม

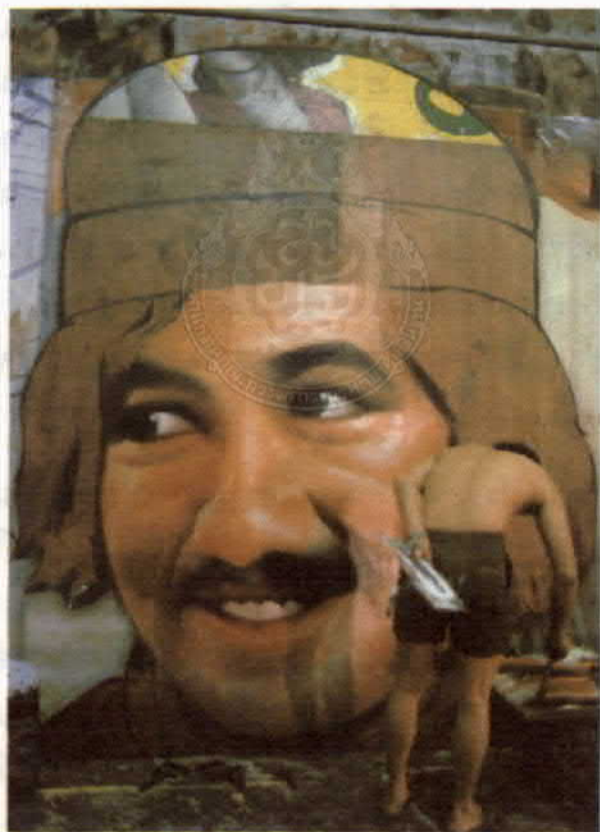
ครูแต้มเล่าว่า สมัยก่อนการทดสอบคัดเลือกช่างฝีมือมาซ่อมแซมวัด วังนั้น เขาไม่ได้ใช้การประมูลประกวดราคา นัดเปิดซองกันอย่างทุกวันนี้หรอกนะ แต่เขาจะให้ช่างมาแสดงฝีมือการทำพื้นกระดานลงรักให้คณะกรรมการดู ว่าเขียนลายเป็นอย่างไร ดูวิธีประสมน้ำยาสำหรับเขียน และวิธีการเคียวรักไว้เช็ดเพื่อปิดทอง ซึ่งจะต้องประณีตมาก นี่เป็นวิธีการคัดเลือกช่างทำงานศิลปะ

ในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕

แต่ว่าสมัยนี้ใช้วิธีประมูลโดยผู้รับเหมา มีการประมูลประกวดราคา ผู้รับเหมาต้องการจ้างช่างราคาถูกเพื่อหวังผลเลิศเป็นตัวเงิน ฝีมือจะเป็นอย่างไรไม่ว่า ช่างไทยฝีมือดีราคาแพงนั้นไม่จ้างแน่ เพราะผลประโยชน์สวนทางกัน งานที่ได้มีให้เห็นในระยะหลังมักจะเป็นช่างฝีมือต่ำ และเป็นสาเหตุที่ทำให้ไม่ได้ผลงานดี ฝีมือประณีตอย่างของเก่าโบราณโบราณ

ช่างเขียนภาพโฆษณา

เกือบทุกสี่แยกในกรุงเทพฯ จะมีภาพโฆษณาขนาดยักษ์ไม่ว่าจะมองไปทางซ้ายหรือขวา ถึงไม่ได้ตั้งใจดูก็มองเห็น เพราะความใหญ่โตมโหฬาร มีรูปพระเอก นางเอกตัวโต ๆ ทำท่าทางหน้าตาต่าง ๆ กันไป มีดาราประกอบเรียงหน้าอยู่สลอน สีฉูดฉาด

ภาพเหล่านี้สื่อความหมายได้ดีนัก เรียกว่าไม่ต้องดูหนังก็พอจะรู้เรื่อง เพราะดาราทั้งหลายนั้นจะแสดงบทบาทของตนเต็มที่ในแผ่นภาพโฆษณา ด้านหลังของภาพดารานั้นสามารถบอกเรื่องราวเบ็ดเสร็จตั้งแต่ต้นจนจบ แต่ถึงจะรู้ก็รู้เถอะ แผ่นหนังไทยทุกคนก็ยังอยากดู ดูดรายอดนิยมในเรื่องนั้นว่าแสดงได้น่ารักแค่ไหน ใครไม่ดูก็ไม่รู้จริง ก็เมื่อได้ดูทั้งหนังจริง หนังแผ่น นอกโรง ในโรงตลอดจนชีวิตเบื้องหลังของดาราคนโปรดจากหนังสือพิมพ์มากมายอย่างนี้แล้ว จะไม่อยากรู้เบื้องหลังการวาดภาพโฆษณาหนังแผ่นขนาดมหึมานั้นดูบ้างหรืออย่างไร

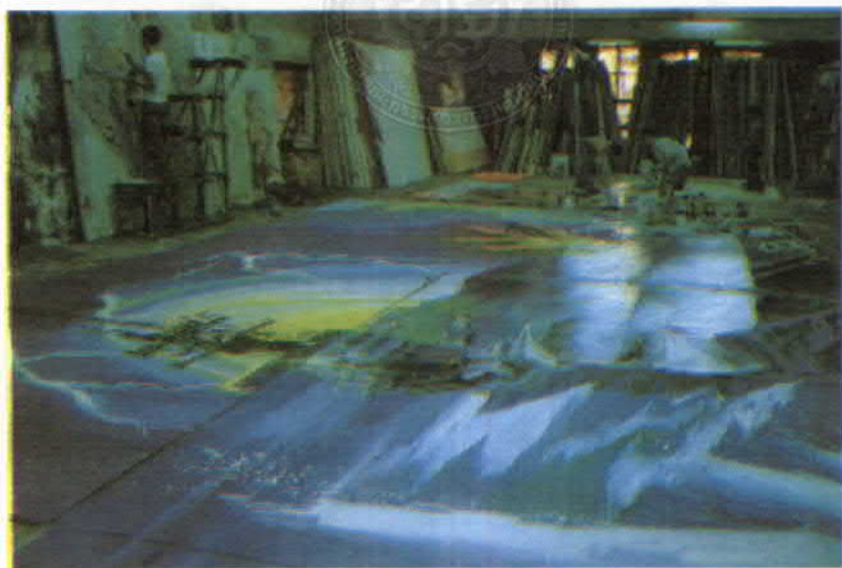
ว่าที่จริง ช่างวาดภาพเหล่านี้อาจมีอยู่ทุกโรงภาพยนตร์ เขาจะเขียนกันก่อนภาพยนตร์เรื่องนั้นจะฉาย เพื่อนำไปติดโฆษณาหน้าโรงและตามที่ต่าง ๆ แต่แหล่งรวบรวมช่างเขียนโปสเตอร์ที่ใหญ่เห็นจะอยู่ที่ชั้นสองของโรงภาพยนตร์เฉลิมไทยทางด้านหลังสำนักนี้ชื่อโพร์อาร์ต เมื่อก่อนนี้มีช่างเขียนกันเพียง ๔ คน มาบัดนี้แตกกิ่งก้านช่อใบกลายเป็นสำนักที่ยิ่งใหญ่ในยุทธจักร มีคนวาดภาพอยู่หลายสิบคน ถ้าจะลองนับถอยหลังไปประมาณ ๑๕-๒๐ ปี

ตอนนั้นจะเป็นปีของเป๊ยก โปสเตอร์ ช่างเขียนภาพโฆษณา (ในอดีต) บัดนี้หันไปเอาดีทางสร้างภาพยนตร์จนประสบความสำเร็จ แต่กิจการเขียนภาพมิได้สูญหายไปเลย กลับยิ่งเจริญขึ้นเรื่อย ๆ งานโฆษณากลายเป็นสิ่งจำเป็นไปแล้ว ไม่ว่าจะเป็นหนังไทยหรือเทศที่จริงหนังเทศนั้น มีภาพโฆษณาที่เรียกทับศัพท์ว่า ภาพโปสเตอร์ (Poster) ให้อยู่แล้ว เขาจะออกแบบและพิมพ์มาให้เสร็จเป็นขนาดมาตรฐานเลย มาตรฐานนี้จะเท่ากับขนาดของกระดาษที่จะพิมพ์ขนาดใหญ่ ไม่มีการตัดทอนทิ้ง ทั้งนี้ เพื่อสะดวกในการผลิตและประหยัด แต่เมื่อถึงเมืองไทยจะต้องเขียนใหม่หมด ถามว่าทำไมตอบว่า ภาพเหล่านั้นไม่ถูกกับรสนิยมของคนเมืองไทย แต่ไม่ได้เขียนใหม่ให้เปลี่ยนแปลงไปในทางเลวร้ายอะไรหรอก เปลี่ยนไปในทางดีนะ นางเอกจะสวยขึ้นพระเอกจะหล่อขึ้น ฉากต่าง ๆ จะดูเกินความจริง เช่นฉากล้างผลาญเผาบ้าน ที่ในเรื่องอาจจะเผาบ้านหนึ่งหลัง ภาพโฆษณาอาจจะเผาทั้งหมู่บ้านเลยทีเดียว

ภาพโฆษณาใหญ่ที่เป็นไม้อัดตัดเป็นรูปเรียกทับศัพท์กันเลยว่า คัทเอาท์ (Cut-out) คัทเอาท์ที่สูงขนาดตึกสามชั้นจัดเป็นขนาดธรรมดา ถ้าจะนับสถิติย้อนหลังที่เป๊ยก โปสเตอร์เคยเขียนแล้ว ภาพยนตร์เรื่องไม่แดงสมัยคุณป้ารัตนารักษ์เล่นเป็นนางเอกแสนเปรี้ยว เก่งกาจในบทญี่โลดโผนนั้น เขาเขียนสูงเท่ากับตึก ๕ ชั้น คนดูยืนตรงสามย่านก็ยังเห็นรูปคัทเอาท์ชุดไม่แดงควงปืนถือแส้ยันตระหง่านตรงราชเทวี รูปใหญ่รูปหนึ่งจะต้องเขียนกันประมาณ

๒ อาทิตย์เป็นอย่างน้อย คำรูปโฉมขนาดตอนนั้นหมดไปหลายแสน มาคิดราคาคอนนี้ก็ต้องคูณกันเข้าไปอีก เสร็จแล้วอาจจะเมาตัวเลข จึงขอเปลี่ยนเรื่องมาถึงวิธีการเขียน

เริ่มจากช่างเขียนจะต้องหาภาพสุดหล่อแสนสวยของดารายอดนิยมเหล่านี้นมาก่อน จะต้องคิดจัดวางลงในกระดาษเล็ก ๆ จะให้พระเอกอยู่ตรงไหนถึงจะดี นางเอกยิ้มทำหน้าสวยอย่างไร ฉากระเบิดตึก เผาสะพาน รถคว่ำจะทำอย่างไรให้สะกดตาคนดู ไม่ใช่เรื่องยากแต่ก็ไม่ง่ายนัก แต่ช่างเขียนเหล่านี้ชำนาญมาก หลังจากคิดได้แล้ว ภาพดาราที่ต้องการเขียนขยายใหญ่นั้นจะถูกขีดทับด้วยเส้นดินสอเป็นตารางสี่เหลี่ยม เรียกว่า ดีสเกล พร้อมทั้งเขียน

หมายเลขกำกับตารางเหล่านั้นไว้ด้วยเพื่อกันหลง

คราวนี้ก็มาเตรียมแผ่นไม้อัดขนาดใหญ่หลาย ๆ แผ่น นำมาวางเรียงต่อกันเข้าให้ใหญ่ตามต้องการ บางทีก็ใช้ผ้าดิบชิงกรอบไม้ขนาดกว้าง ๒ เมตร ยาว ๔ เมตร ด้านหลังเป็นไม้ระแนงดกยึดอย่างแข็งแรง ทั้งนี้ ขึ้นกับลักษณะงาน นำมาวางเรียงต่อกันแล้วทาสีรองพื้นด้วยสีน้ำมันหรือกาวลาเท็กซ์ผสมน้ำ ทั้งนี้เพื่อให้เขียนลื่นสะดวกมือ และป้องกันไม่ให้สีซึมไปในเนื้อไม้หรือผ้าดิบที่จะเขียน ซึ่งทำให้เขียนผิดและสีแห้งไม่สด ปล่อยให้แห้ง ๑ คืน จึงตีสเกลหรือตารางลงบนแผ่นไม้หรือเฟรมที่จะเขียน การตีเส้นสเกลข้างจะใช้เชือกป่านว่านชุบสีฝุ่นดำ นำมาขึงแล้วติดลงบนผืนผ้าดิบหรือไม้อัดเป็นตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัส จากนั้นร่างรูปดาราในท่าต่าง ๆ ด้วยฟู่กัน โดยเทียบตามตารางที่ตีไว้กับต้นแบบ แล้วก็มาถึงการลงสี สีที่ใช้เป็นสีน้ำมันกระป๋อง ซึ่งมีราคาถูกกว่าสีแบบเป็นหลอดมาก สีที่ใช้เป็นแม่สี ได้แก่ น้ำเงิน แดง เหลือง และใช้สีขาวคล้ำยครีม สีขาวนี้เข้มข้นมากจะต้องนำมาทวนกับน้ำมันลินสีด คือน้ำมันผสมสีเขียนรูปนั่นเอง ทวนกันจนเข้ากันดีแล้วนำมาทอไว้ในจานสี ข้างเรียกว่า 'ตัวแป๊ะ' จานสีของข้างคือแผ่นไม้อัดขนาดใหญ่ เป็นเศษที่เหลือจากการเลื่อยคัทเอานั่นแหละ ฟู่กันที่ใช้ก็ต้องมีขนาดใหญ่ตามภาพ บางทีก็ใช้แปรงใหญ่ขนาด ๒ นิ้ว ถึง ๕ นิ้ว ผสมสีกันทีละมาก ๆ เพราะปากดาราหน้าอาจจะสูงใหญ่เท่ากับตัวคนเขียน นำชมความ

ชำนาญของผู้วาดที่สามารถระบายสีบนแผ่นไม้อัดหรือผ้าใบ
ขนาดใหญ่มากมายหลายชิ้น แต่เมื่อนำไปต่อกันเข้าก็จะต่อเนื่อง
กันได้อย่างเหมาะสมเหมือนเล่นรูปต่อ ก่อนจะนำไปติดตั้งตาม
ท้องถนนต้องทิ้งไว้ให้แห้งประมาณ ๒-๓ วัน เพราะสีน้ำมันแห้ง
ช้า ขณะนั้น ต้องเชิญกรรมการเซ็นเซอร์มาพิจารณา ดู ถ้าเห็นว่า
เผยแพร่ต่อสายตาสาธารณชนได้ ก็จะประทับ (พ่นสี) ตราของ

เจ้าหน้าที่เป็นตัวอักษรว่าภาพนี้ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการแล้วในวงรีรูปไข่ เป็นเครื่องหมายว่าไปติดตั้งตามที่สาธารณะได้ โดยถูกกฎหมาย

ขั้นตอนนี้ก็ต้องระดมช่างไม้ไม่น้อยใหญ่ทั้งหลายทำโครงด้านหลังขนาดใหญ่ เพื่อนำคัทเอาทไปตอกติดตามสามแยก สีแยก ห้าแยก หกแยกทั้งหลาย และตามถนนที่มีรถราคับคั่ง ให้ผู้คนที่นั่งในรถหรือเดินผ่านไปมาได้พิกตาและทัศนภาพคัทเอาทโฆษณาเหล่านี้ เป็นการเร้าใจให้ไปดูหนังที่ลงโรงอยู่

นี่คือ เมืองไทยที่มีแหล่งผลิตป้ายโฆษณาที่เขียนด้วยมือใหญ่ที่สุดในโลก

ช่างเขียนภาพจิตรกรรมไทย

นักศึกษาฝรั่งเชื่อว่าว่าการสอนที่มีประสิทธิภาพดีนั้น ควรต้องมีของจริงหรือรูปภavnนำมาให้ผู้เรียนได้เห็น จะได้เข้าใจและจดจำ อาจทำได้โดยการจัดนิทรรศการ แสดงด้วยของจริง ด้วยภาพถ่าย ภาพเขียนซึ่งมีคำอธิบายประกอบ

คนไทยคงมีความคิดในเรื่องนี้มานานแล้ว เด็กและผู้ใหญ่ที่เข้าวัดจะได้ศึกษาภาพเขียนซึ่งบอกกล่าวเล่าเรื่องพระพุทธประวัติ หรือทศชาติตามฝาผนังโบสถ์ หรือวรรณคดีไทยเรื่องรามเกียรติ์ อย่างเช่นฝาผนังตามระเบียงรอบวัดพระแก้ว ซึ่งดูแล้วก็ช่วยให้จำได้ ภาพต่าง ๆ ที่ว่านี้ยังสามารถศึกษาถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต ทั้งป่าวไพร่และเจ้านาย ว่ากันตั้งแต่แรกภูมิไปจนสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์

วิธีการเขียนนั้นมีหลายรูปลักษณะ ทั้งน่าขงน่าขัน ดูแล้วอาจจะได้คิด บางครั้งบางคนดูแล้วอาจจะเกรงกลัวการทำบาป เพราะภาพคนตกนรกตกอยู่ในกระทะทองแดง บางที่ก็โดนแทงด้วยหอกขณะปั้นต้นจ้าวแล้วมีอีกาปากเหล็กไล่จิก

เกริ่นมายาวเพื่อจะบอกว่าภาพฝาผนังงาม ๆ นั้นทำให้เรา
ได้ศึกษาชื่นชมภาพชีวิตในเมือง นอกเมือง วัด วัง ท้องทุ่ง หมู่บ้าน
ป่าเขาลำเนาไพร จนกระทั่งเก็บไปฝันว่าได้เที่ยวไปในเมืองสวรรค์

เห็นปราสาท (ปิดทอง) มีนางฟ้า ลอยฟุ้งอยู่บนก้อนเมฆขาว
สะอาด ต่ำลงมามีวัด วัง หมู่บ้าน เห็นชีวิตคน สัตว์ แม่น้ำลำคลอง

วลาฯ แล้วก็ขอตัดภาพมายังระเบียงรอบวัดทันที เพราะชักจะฝัน
เฟื่องเลยเถิดไปแล้ว...

บัดนี้มาอยู่ที่ระเบียงรอบวัดพระแก้วอีกครั้ง ช่างเขียนกำลัง
เริ่มงานเขียนซ่อมภาพที่ชำรุดบางตอน ที่ลบแล้วเขียนใหม่ก็มี

ภาพเหล่านี้เป็นผลงานเขียนของศิลปินในอดีต สมัยรัตน-
โกสินทร์ ก่อนลงมือเขียนผนังที่เป็นปูนนั้นจะต้องนำไปขี้เหล็ก
(ที่ใช้แกงกินนี่แหละ) มาตำละลายน้ำแล้วกรองให้สะอาด ใช้แปรง
จุ่มทาผนังสักสองสามครั้ง

ถามว่า ทำไมต้องทาผนังด้วยน้ำไปขี้เหล็ก

เพราะว่าผนังปูนมีความเค็มสูง ใช้น้ำขี้เหล็กทาเพื่อลดความ
เค็ม ภาษาช่างเขาเรียกว่า ‘ประสะผนัง’

หากอยากรู้ว่าผนังนั้นจิตได้ดีแล้วหรือยัง ให้ใช้ขี้มัน (ที่ใช้
แกง) นำมาขีดผนังดู ถ้าขี้มันที่ขีดบนผนังยังเป็นสีเหลืองก็ใช้ได้
หากเป็นสีแดงก็เห็นจะต้องประสะผนังต่อจนหายเค็ม ส่วน
‘ขี้มันกับปูน’ อาจจะมาจากช่างเขียนภาพนี้ก็ได้ เมื่อทดสอบจน
ผนังจิตได้ดีแล้วให้เอาดินสอพองมา ‘เกรอะ’

การเกรอะก็คือนำดินสอพองมาละลายน้ำ กรองเอาเศษผง
ออก ทิ้งไว้ให้นอนก้นจึงรินน้ำทิ้ง ใช้เม็ดยะขาม (ที่ใช้แกงส้มอีก
นั่นแหละ) มาคว่ำแล้วกะเทาะเปลือกออก ต้มจนเปื่อยเป็นแป้งเปียก
นำดินสอพองที่เกรอะไว้มาทวนให้เข้ากัน จึงนำมาทาทับบนผนัง
ที่จะเขียน เมื่อแห้งดีแล้วไม่ใช่ว่าจะเสร็จ เขียนได้เลย จะต้องหา

กระดาษทรายเบอร์ที่ละเอียดที่สุดมาขัดถูให้พื้นราบเรียบดี ก่อนที่จะใช้สีฝุ่นขาวผสมกาวทาทับอีกที กรรมวิธีนี้เรียกว่า 'รองพื้น'

ภาพที่จะเขียนลงบนผนัง ช่างจะต้องเขียนร่างลงบนกระดาษลอกลายให้เสร็จก่อน แล้วปัดด้วยเข็มหมุดเป็นจุดเล็ก ๆ ตามเส้นร่าง นำกระดาษมาทางทาบนผนังที่จะเขียน ใช้ลูกประคบที่ใส่ผงถ่านตบตามรอยที่ปัดไว้เพื่อเป็นแบบร่าง หากกลัวเส้นลบเลือนก็ใช้ฟู่กันวาดตามรอยปัดนั้นด้วยสีดำอีกทีหนึ่ง

ขอค้นวิธีการเขียนสักครู เพื่อจะบอกว่าภาพเขียนไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นนิยมเขียนภาพแบน ๆ มาตรฐานหลังได้อิทธิพลฝรั่งมังค่าเลยมีการเร่งเอาให้ดูมีมิติ ปราสาทราชวังที่เคยเขียนแบน ๆ ก็มักจะเขียนแสงเงาเข้าด้วย การแบ่งเรื่องราวของภาพ อาจแบ่งด้วยเส้นของปราสาท ภูเขา ต้นไม้ ฯลฯ

เมื่อช่างเขียนได้แบบร่างแล้ว คราวนี้ก็มาถึงวิธีการลงสีเขียนหน้าตา ภูเขา ท้องฟ้า ปราสาท ฯลฯ ช่างจะต้องมีความรู้ที่ดีในเรื่องวรรณคดี เช่นพระราชมงคลมณีนีมีกายาสืออะไร หนุมานต้องเขียนชนที่ละเส้น มีสีต่างกับสุครีพและพาลีหรือเปล้า ยอดมงกุฏของยักษ์ทศกัณฐ์นั้นต่างกับยักษ์อื่น ๆ อย่างไรบ้าง มงกุฏชฎา ลายเสื่อผ้า สนับเพลลา เครื่องทรง ดอกไม้ที่ทัดหู หรือลายผ้า ลายกรายเชิง ลายดอกพุดตานนั้น ต่างกับลายกระหนกอย่างไร เหล่านี้ช่างจะต้องนำมาเขียนในภาพให้ถูกกับเรื่องราวและบุคลิกของตัวละครต่าง ๆ ที่กำหนดไว้

การระบายสีภาพทิวทัศน์นั้นต้องพิถีพิถัน เช่นว่าต้นไม้
ท้องฟ้า ล้ำธาร ไชยหินนั้น จะต้องให้มีระยะใกล้ไกล ช่างไทย
โบราณนั้นนิยมระบายสีที่มืดทึบเป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่อยู่ใกล้ต้องเห็น
เด่นออกมาเหมือนจริงชัดเจน ต้นไม้ที่อยู่ไกลจะต้องระบาย
สีจาง ๆ ห่างหายไปจนลับขอบฟ้านั้นเลยเชียวนะ ต้นไม้ใบหญ้าพุ่ม
พฤษชาติทั้งหลายทั้งปวงนั้น ไม่ได้ใช้พู่กันเขียนอย่างเดียว เขามี

เครื่องมือพิเศษที่ทำจากวัสดุหาง่ายใกล้ ๆ ตัว เช่น เปลือกกระดังวา
นำมาทุบปลายให้แตกเป็นฝอย จุ่มสีฝุ่นระบายเป็นพุ่มไม้ใกล้ ๆ
บางที่ก็ใช้รากลำเจียกจุ่มสี ภาชนะข้างเรียกว่า 'กระทุ้ง' พุ่มไม้ที่
หยาบหน้อยอาจใช้กาบมะพร้าวนำมาตัดให้มีขนาดพอเหมาะมือ
เอามาทุบปลายใช้จุ่มสีที่ต้องการ กระทุ้งจนเกิดเป็นพุ่มไม้ใบหนา
ได้เลย ส่วนต้นไม้ที่อยู่ใกล้อาจใช้พู่กันวาดเป็นใบ ๆ เป็นช่อ มีดอก
ออกผลชัดเจนไปเลย พู่กันตัดเส้นนั้นช่างมักจะทำใช้เอง บางท่าน
ใช้ขนในหูหนูนำมามัดผูกกับด้ามงาหรือขนเม่นทำเป็นพู่กัน (สมัย
นี้คงใช้พู่กันที่มีขายตามท้องตลาดแล้ว) แต่สีที่ระบายยังนิยมสีฝุ่น
นำมาบดใน 'โกร่ง' (ภาชนะที่ใช้บดยานะแหละ) สมัยนี้อาจจะ
ไม่ค่อยเห็น มีลักษณะคล้ายครก แต่เป็นครกที่ทำด้วยกระเบื้อง
เคลือบ สีที่ใช้มีมากมาย ช่างจะนำมาใส่ในกะลามะพร้าววางเรียง
รายเป็นตับ ส่วนผสมสีนั้นมีสีฝุ่น ๓ ส่วน น้ำยางมะขวิด ๑ ส่วน
น้ำกาบ ๑ ส่วน กวนให้เข้ากัน เวลาต้องการใช้จึงหยดน้ำลงไป
เมื่อเลิกใช้ควรนำมาตากแดดเพื่อป้องกันมิให้สีขึ้นรา มีเคล็ดอีก
ว่า เวลาจะใช้สีหากสีมีความเบาดัว กวนแล้วสีกับกาบไม่เข้ากันดี
ให้ใช้สุรา ๒๘ ดีกรี ผสมไปสัก ๑ ช้อนโต๊ะ กวนให้เข้ากันทั้งกาบ
และน้ำ จึงจะเขียนได้ดี

ภาพตัวละครตัวหนึ่งต้องใช้เวลาเขียนหลายวัน ยิ่งเขียนเป็น
ภาพตัวเจ้านายนางกษัตริย์ก็ยิ่งลำบากยิ่งยากเข้าไปอีก เพราะนอก
จากจะต้องผสมสีระบายตัวให้เข้ากันกับเนื้อเรื่องแล้ว เครื่องทรง

อย่างกษัตริย์นี้มักจะทำด้วยทองคำทั้งนั้น ก่อนเขียนช่างจะต้องใช้ทองคำเปลวร้อยเปอร์เซ็นต์มาติดลงไปตามบริเวณที่ต้องการก่อนที่จะตัดเส้น การที่ใช้ติดทองคำไม่ได้ใช้กาธรรมชาติ ๆ ที่วางขายหรือช่างจะต้องตื่นแต่เช้า (ยิ่งอากาศหนาวยิ่งดี) เอาמידไปกรีดเอาน้ำยางจาก ‘ต้นมะเดื่ออุทุมพร’ (ชาวบ้านเรียกมะเดื่อชุมพร) ไปกับผลมะเดื่อรับประทานกับน้ำพริกได้อร่อยนักแล มะเดื่อประเภทใบมีขนผลเป็นพวงก้านยาวนั้นนำมาใช้ไม่ได้ ไม่เป็นที่ประสงค์ของช่างเขียนภาพจิตรกรรมไทย

ถามว่า ทำไมถึงกรีดเอายางมะเดื่อตอนอากาศร้อนไม่ได้ เพราะว่าจะได้น้ำยางที่ใสเกินไปไม่เห็นียวถูกใจช่างเขียน ดังนั้นเมื่อได้ยางเหนียวแล้ว จะต้องรองมาเก็บใส่ขวดไว้ ควรมีน้ำหล่อเลี้ยงขวดไว้ด้วยเพื่อจะได้ถนอมยางไว้ใช้ได้นาน ๆ เวลาใช้ให้เอาฟูกันจุ่มยางมะเดื่อระบายส่วนที่จะติดทอง แล้วทิ้งยางไว้สักครู่ พอหมาดลองเอานิ้วมือแตะดู รู้สึกหนึบ ๆ จึงค่อยเอาทองคำเปลวค่อยปิดส่วนที่ต้องการ ควรหาที่บังลมด้วยเพื่อจะได้ติดทองได้สะดวก ส่วนฟูกันที่ใช้ทากยางมะเดื่อควรเป็นฟูกันที่ใช้สำหรับการนี้โดยเฉพาะใช้เสร็จแล้วต้องล้างด้วยน้ำมันก๊าด แล้วจึงล้างน้ำอุ่นเช็ดให้แห้งเก็บไว้ให้ดี

เมื่อติดทองคำแวววาวได้ที่ดีแล้ว อาจต้องใช้กระดาษปรู๊ปิดทับเพื่อ ‘ตบฝุ่น’ อีกครั้ง สำหรับช่างที่ต้องการความเรียบร้อยแม่นยำ เพราะบางทีลวดลายผ้า ปราสาทที่ปิดทองนั้น ต้องการเส้น

โครงร่างที่ถูกต้องแน่นอน ช่างบางท่านที่ชำนาญอาจไม่ต้องใช้
เลยก็ได้

การทำกระดาษปฐมนั้นมักจะทำหลาย ๆ แผ่น เพื่อกันแบบ
สูญหายหรือชำรุด กระดาษปฐมิกจะใช้กระดาษแก้ว กระดาษ
ลอกลาย หรือกระดาษปฐมิกที่ย้อมได้ นำมาเขียนลายเส้นให้ถูกต้อง
บนกระดาษแผ่นบนสุด และนำมาวางซ้อนกัน ไม่ควรเกิน ๑๐ แผ่น
เพราะจะปรุยาก กระดาษเหล่านั้นต้องตรึงด้วยหมุดให้ดี ส่วนล่าง
สุดมีผ้าสาส์นรองรับไว้ด้วย ค่อย ๆ ใช้เข็มปลายแหลมแทงให้เป็นรู
ห่างกันพอสมควร จนเป็นรูทั่วทุกเส้นที่เขียนไว้ที่กระดาษแผ่น
บน บางทีช่างจะปรุละเอียดแม้กระทั่งลวดลายผ้า ลายมงกุฏซึ่งสุด
แสนจะยากในการจำชื่อลาย ขอยกตัวอย่าง ยักษ์กลุ่มน้อยที่สุดจัด
อยู่ในหมวดยักษ์ 'อาภัพ' เพราะถูกสาป ช่างเรียกว่า 'อสูรที่ถูก
สาป' เช่นยักษ์ปักหลัง พักตร์สี่เหลี่ยม สองกร สวมกระบังหน้า
ปากขบ ตาจระเข้ อาวุธกระบอง เป็นยักษ์รับใช้ (ท.ส.) ของพระ
อิศวรมาก่อน ต่อมาเป็นชู้กับนางฟ้า จึงถูกสาปให้เฝ้าสระโบกขรณี
ชื่อพันดา

ยักษ์กุ่มภณห์ พักตร์สี่เหลี่ยม สองกร มงกุฏน้ำเต้ากลม
ปากแฉะ ตาจระเข้ เดิมเป็น ท.ส. ของพระอิศวรอีกเหมือนกัน
ต่อมาชักกำเริบไปหยอกล้อนางนิลมาลี สนมของพระอิศวร ถูก
กั้วโดนทำโทษด้วยการเอาจักรขว้างถูกตัวขาดครึ่งท่อน เสร็จแล้ว
ยังไม่พอใจ ทรงสาปต่อว่า จะต้องทนทุกข์ทรมานจนกว่าจะพบ

พระราม เพียงเพื่อบอกทิศทางให้พระรามตามนางสีดาไปพบเท่านั้นเอง

เรื่องสีกาย สีพัคตร์ สีหน้าดา ทำทางของยักษ์มาร ถึง และมนุษย์ มีชื่อและทำเรียกอีกมากมายนัก หากมีโอกาสไปวัดพระแก้ว

อาจจะได้พบช่างวาดภาพจิตรกรรมฝาผนัง และอาจขอลาความรู้จากช่างที่เขียนอยู่ข้างก็ได้ ถึงแม้ไม่พบช่างเขียนก็ยังได้เห็นภาพเรื่องราวรามเกียรติ์ มีคำอธิบายเรื่องราวไว้ทุกห้อง สิ่งนี้เป็นความรู้ เป็นมรดกไทยที่คนโบราณสร้างไว้ให้ลูกหลานศึกษา

หมวดช่างทอ

ช่างทอผ้าฝ้ายลายจิตที่เพชรบูรณ์

นกกาส่งเสียงร้องยามเช้าตรู่ ปลุกให้คนจากกรุงเทพฯ ตื่น เป็นเวลานานที่ไม่เคยตื่นเช้าและตื่นมาสดชื่นอย่างนี้ เพราะใช้ชีวิตทำงานอยู่แต่ในเมืองหลวง ได้มาเที่ยวถึงอำเภอหล่มสัก เพชรบูรณ์ทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้กระวีกระวาดลางหน้าอาบน้ำ แปร่งฟันกันใจ ไม่มีใครไอ้เอ๋ซึกซ้า

นึกว่าตื่นเช้ากว่าใครแล้วเชียว แต่เมื่อชะโงกมองไปนอกหน้าต่าง ก็แลเห็นหนุ่มสาวกระทั้งเด็กถือแข่ง กระต๊อกระจาด ออกเดินไปไร่ฝ้าย คุณป้าตื่นเข้าเช้าครัวหุงต้มะพร้าว บอกจะทำขนมไว้ให้กินตอนแขกกลับ เพราะจากเพชรบูรณ์จะต้องไปอุทยาน น้ำหนาวต่อ แต่ตอนนี้จะไปดูเขาเก็บฝ้ายกัน

คุณลุงเล่าว่ากว่าจะปลูกฝ้ายได้ผล ก็ต้องทดลองอยู่นาน เมื่อปีที่แล้วพ่อค้ามาซื้อถึงไร่ ชาวบ้านก็เริ่มปลูกกันเอิกเกริก บางบ้านไปกู้เงินเขามาลงทุนลงแรง ปีนี้ราคาตกก็ย่ำแย่กันไปหลายราย แต่ก็จำต้องขายเพราะไม่มีรถจะขนฝ้ายไปขายต่อในเมือง พ่อค้าที่รับซื้อ เอาข้าวสาร กะปิ น้ำปลา เมล็ดพันธุ์ ยา และปุ๋ยมาให้ใช้ก่อน พอฝ้ายได้ผลเขาก็เอารถมาขนหักกลบลบหนี้ เหลือเงินที่

ได้รับจริงไม่เท่าไรหรอก อย่างของลุงนี่ถึงมีรถเอาไปส่งที่ร้านในเมือง เขาก็บอกว่ายังไม่รู้ราคา ยังแข็งยังไม่บอกมาบ้างละ ก็ต้องให้เขาไปก่อน

ก็เป็นอย่างนี้แหละ ชาวไร่จำต้องยอม เพราะยังงี้ ๆ ก็ต้องซื้อของเชื่อจากเจ้าแก้อยู่แล้ว อย่างพวกยาฆ่าแมลงนี้เราจำเป็นต้องเอาของมาก่อน ตอนนี้อราคาก็แพงขึ้นอีก ไม่ฉีกก็ไม่ได้ หนอนกิน

“ทำไมไม่ปลูกพืชอื่นแซมเล่าครับ” คุณลุงตอบคำถามคนหนุ่มช่างซักจากกรุงเทพฯ ว่า

เมื่อก่อนเคยปลูกถั่ว พริก มะเขือแซมลงไป พืชพวกนี้แย่งอาหารกิน ทำให้ฝ้ายเสีย สมอฝ้ายร่วงเกือบหมด ข้าทำให้เกิดโรคแมลงเข้าไปอีก เวลาตัวหนอนลงฝ้ายแล้ว ต้องเผาฝ้ายทั้งกันทั้งไร่ ไม่มีวิธีแก้อย่างอื่นเลย เวลาต้นฝ้ายขึ้นงามเกินไป ต้องเอาไม้ตีให้ยอดหัก มันจึงจะติดสมอได้ปุ๋ยฝ้ายมาก คุณลุงว่าขณะที่พาดูเด็กหนุ่มสาวกำลังเก็บฝ้ายกันทะมัดทะแมง น้องน้อยชาวไร่ตัวจิ๋วตามคุณลุงมาเก็บฝ้ายด้วย ปุ๋ยฝ้ายสีขาวน่ารักเต็มแข่ง

หลังอาหารมื้อเช้าแล้ว ทั้งหมดจึงจะไปดูเขาทอผ้าชนิดที่อำเภอหล่มสัก ส่วนมากสาว ๆ อำเภอนี้ทอผ้าเป็นกันแทบทุกคน อาจเพราะถือกันว่าเป็นคุณสมบัติของสตรี แม้หน้าตาไม่สวยแต่ถ้ามีฝีมือทอผ้า เก่งการบ้านการเรือน ก็จะเป็นคนมีค่า

เขาเริ่มงานตั้งแต่เก็บดอกฝ้ายจากไร่ ชั้นแรกจะต้องแยกเมล็ดออกจากปุยฝ้ายด้วยเครื่องมือชนิดหนึ่งที่เรียกว่า ‘อ้าว’ ต่อจากนั้นก็เอาปุยฝ้ายที่ไม่มีเมล็ดแล้วมาตีให้ฟู เพื่อนำมาปั่นเป็นแท่ง เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณเท่านิ้วหัวแม่มือ ความยาวประมาณ

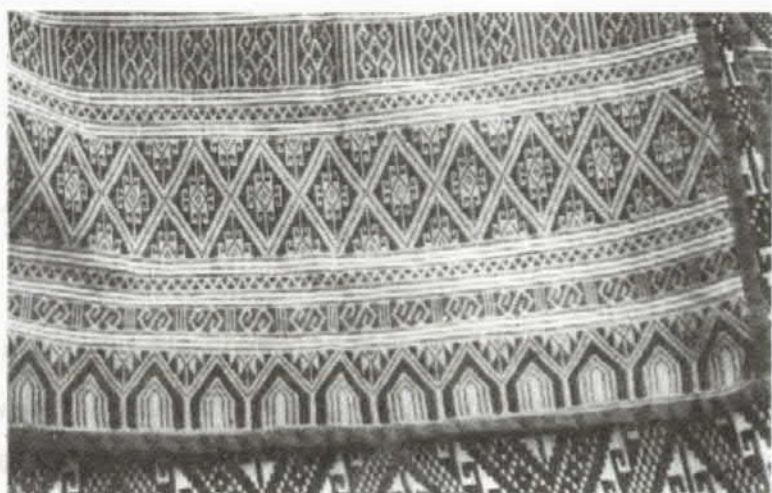
๖-๑๒ นิ้ว โดยใช้ไม้กลมผิวเรียบ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๑ นิ้ว ยาว ๑๐-๑๕ นิ้ว กับไม้กระดานผิวเรียบ ซึ่งเรียกว่า 'ไม้ล่อฝ้าย' เป็นเครื่องมือช่วยม้วนปุยฝ้ายให้เป็นแท่ง เมื่อม้วนปุยฝ้ายให้เป็นแท่งเรียบร้อยแล้ว ก็ถึงขั้นการปั่นฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายกับเครื่องมือที่เรียกว่า 'หลา' (บางท้องถิ่นเรียกใน) มือซ้ายจะถือฝ้ายที่ม้วนเป็นแท่ง ใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้บังคับค่อย ๆ ปล่อยฝ้ายพร้อมกับบิดเป็นเกลียวเล็กน้อย มือขวาจะหมุนหลาซึ่งมีลักษณะเหมือนกงล้อ ให้เส้นด้ายหมุนเข้าไปอยู่ในวง เมื่อได้เส้นด้ายเต็มหลาจึงนำเส้นด้ายเหล่านั้นมาพันระหว่างหลักไม้เล็ก ๆ ซึ่งเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งเรียกว่า 'เปีย' ทั้งนี้เพื่อจัดเส้นด้ายให้เป็นระเบียบและแบ่งเส้นด้ายเป็นใจ ให้ง่ายต่อการเก็บรักษาและสะดวกต่อการใช้งาน อยากรู้ได้ใจเล็กหรือใหญ่ก็แล้วแต่ความต้องการของผู้ทอ ขั้นตอนการทำปุยฝ้ายให้เป็นเส้นด้ายก็หมดแค่นี้

เมื่อได้เส้นด้ายเป็นใจแล้วจะนำไปทอ ก็นำฝ้ายทั้งใจไปชุบน้ำข้าว (ข้าวเหนียว) แล้วตาก ขณะตากต้องหมั่นกระตุกฝ้ายบ่อย ๆ เพื่อกันฝ้ายหดตัว การนำฝ้ายไปชุบน้ำข้าวเหนียวก็เพื่อให้เส้นด้ายไม่นิ่มเกินไปจะได้สะดวกขณะที่ทอ เมื่อฝ้ายแห้งแล้วก็นำฝ้ายทั้งใจมาใส่ 'กง' ลักษณะเดียวกับยางวงใส่ข้อมือ ดึงด้ายจากกงมาสู่เครื่องมือที่เรียกว่า 'กวัก' เพื่อจัดด้ายให้เป็นระเบียบ ก่อนที่จะร้อยเข้ากับฟืมหรือม้วนใส่ในกระสวย

คุณยายอธิบายเพิ่มเติมถึงผ้าที่กำลังทอว่าเป็นการทอที่ง่าย ถือว่าเป็นขั้นปูพื้นฐานของการทอ ลายนี้เรียกว่า ‘ลายขิต’

ลายขิตจะมีลวดลายซ้ำ ๆ กัน ตลอดความกว้างยาวของหน้าผ้า ส่วนใหญ่จะมีลวดลายคล้ายรูปทรงเรขาคณิต ทั้งนี้เกิดจากการเว้นช่องเส้นด้ายในการถักทอ คนบางพวกเลยคิดไปถึงการทอของพวกอื่นเดียนแดง และเห็นกันว่ามีลวดลายคล้ายกันมาก ลายขิตของหล่มสักกับอุดรธานีก็ยิ่งคล้ายกันเข้าไปอีก ชาวอีสานนั้นเชื่อว่าลายขิตเป็นของสูง เวลานำมาทำของใช้จึงทำเป็นผ้าห่ม และใช้ทำของใช้ที่อยู่เหนือเอวขึ้นไป หรือไม่ก็ทำเป็นหมอนขวาน ที่เราเห็นชาวบ้านหาบมาขายเรียกว่าหมอนลายขิต นี่ก็มาจากอุดรธานี ผ้าฝ้ายลายขิตยังนิยมทอเป็นผ้าห่มอีกด้วย

แล้วลายจกละ ต่างกับลายขิดตรงไหน

ลายจกนั้น เวลาจกสามารถเลือกสีย้อมได้มากกว่าลายขิด ลายขิดจะมีลายซ้ำกันไป นอกจากนี้ยังมีผ้าทอลายปัก วิธีนี้คือการทอสอดด้ายสลับกันไปมา สีและแบบจะไม่มีลวดลายมากอย่างลายจก แต่ผ้าลายปักนี้เนื้อผ้าจะแน่นและสามารถทอเป็นผืนกว้าง ๆ ได้ตามใจชอบ

งานทอผ้านี้แต่เดิมเขาก็ทอใช้นุ่งกันเอง ระยะเวลาหลังได้มีการส่งเสริมกันยกใหญ่ ชาวบ้านจึงเห็นชั้นที่ชาวกรุงสนใจผ้าถุงที่เขาเล็กทอกันแล้ว มีพ่อค้าบางกลุ่มมาเร่งรัดให้ทอ จนบางทีผลงานที่ได้ขาดความประณีต ขาดคุณภาพ แถมมีราคาขายที่แพงมาก ทำให้คนเสื่อมความนิยมอย่างรวดเร็ว คนทอที่ผลิตงานดี ๆ ย่อมขาดกำลังใจและอาจเลิกทำไปในที่สุด

ช่างทอชิ้นตีนจก

คืนนั้นเดือนหงาย จันทร์กระจ่างฟ้า คนเดินทางสามคน
เดินมาตามทางกลางแสงจันทร์ส่องสว่าง จากบ้านโน้นมาบ้านนี้
บ้านของผู้คนท้องถิ่นนี้ได้ทุนสูง เขาใช้ต้นซุงใหญ่ทำเสา ปลายเสา
ใช้คาบเป็นง่ามรองรับเสา ทุกบ้านไม่มีรั้วกัน เดินได้ถึงกันตลอด
สองร้อยหลังคาเรือน จึงดูเป็นบริเวณเดียวกันทั้งหมดเหมือนบ้าน

ที่บ้านน้อง การปลูกสร้างบ้านเรือนคล้ายการสร้างบ้านของพวก
ลาวโซ่งที่ราชบุรี ทุกบ้านมีหูกทอผ้าอยู่ประจำเรือนทั้งบนบ้านและ
ใต้ถุน เสียงทอผ้าดังกึงกึงน่าฟัง แสงไฟจากตะเกียงวับ ๆ วอมแวม
พอเห็นหน้า

ทั้งหนุ่มสาวและผู้เฒ่าผู้แก่หลังจากเสร็จงานไร่นา จะหา
เวลาว่างนั่งทอผ้าอยู่ใต้ถุน ได้ยินเสียงหนูน้อยท่องสูตรคูณดั่งแว่ว
มาตามลม

“ไอ้หนูนี่คงจะหวงพี่สาวนัก” คนเดินทางวัยหนุ่มคนหนึ่งเปรย
ความน่ารักของผู้คนที่นั่นคือ อัยยาศัยไมตรีที่มีต่อกัน คำพูด
เก่า ๆ “ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ” เป็นความจริงอยู่ที่ตำบล
หาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย แม่เฒ่าวัย ๘๐ กว่า
ยิ้มแย้มเชื้อเชิญให้นั่งหลังจากที่บางคนท่ามอมเมียงสาวนั่งทอผ้า
อยู่ใต้ถุน ทำทิวาสนใจวิธีการทอและพื้นเพประวัติตำบลหาดเสี้ยว
คุณยายจึงเล่าความเป็นมาของตำบลหาดเสี้ยวให้ฟัง

แต่เดิมพวกลาวเวียงจันทน์ได้เข้ามาอยู่ที่นี่ก่อน แต่โดนพวก
แกว (ญวน) เจ้าถิ่นบีบบังคับเก็บส่วย จึงอพยพหนีไปที่อื่น ลาว
พวนซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของเมืองหลวงพระบางอพยพมาอยู่แทน
และมีลาวส่วนหนึ่งถูกคนไทยกวาดต้อนมาในสมัยสมเด็จพระนั่ง-
เกล้าฯ ก็มาสมทบอยู่ตำบลหาดเสี้ยวนี้ด้วย ลาวพวนยังกระจัดกระจาย
ไปอยู่ที่อื่นอีก มีมากในแถบภาคกลาง อย่างอำเภอบางปลาม้า
สุพรรณบุรี หรือที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี

ลาวพวนพวกนี้มีขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมติดตัวมาด้วย มีสองสิ่งที่เด่นคือการทอผ้าและตีเหล็ก คำที่ว่า “ว่างจากไร่นา ห้างทอผ้า ชายตีเหล็ก” คงมีที่มาจากท้องถิ่นที่นี้ด้วยก็ได้ ทำให้บางคนนึกเห็นภาพเขียนฝาผนังที่วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน แจ่มชัด ขึ้น รูปผนังนั้นแม้จะเก่าทรุดโทรม แต่ก็ยังเห็นภาพผู้คนชาวบ้าน ร้านตลาดนั่งผ้าขึ้นตีนจก ผ้านี้จะต่อกันเป็นสามชั้นแบบลาวห้าเหนือ ชั้นแรกเป็นผ้าฝ้ายธรรมดา ส่วนกลางเป็นผ้าฝ้ายลายขวางสี่สัน สดใส ส่วนล่างเป็นขึ้นตีนจกยกดอก ลวดลายตามขวางสวยงาม เวลาทอ ทอคว่ำหน้าลายลง ชั้นส่วนล่างนี้สามารถนำไปเย็บต่อกับ ชั้นสีอื่น ๆ ได้ด้วย การแต่งกายของหญิงนั้น มุ่นมวยผมสูงบน กระหม่อม มีปิ่นปักใส่ง้ำมันกันไร ที่หน้าอกมีผ้าพันคล้ายผ้าแถบ บ้างก็ห่มสไบอย่างชาวบ้านภาคกลาง

หนุ่มหนุ่มโจงกระเบน มีผ้าขาวม้าพันเอวขึงขัง ทั้งยังมีผ้า พาดไหล่ ผ้านี้ก็ทอสวยงามอีกเหมือนกัน ส่วนที่ขามีลวดลายสัก ลายพริ้วย คำเหมือนหนุ่มงูทางเกงลายแนบเนื้อ

คุณยายว่าหนุ่มหาดเสี้ยวสมัยนี้เขาไม่นิยมสักกันแล้ว ที่นิยม สักในสมัยก่อนถือว่าเป็นการแสดงความเข้มแข็งใจนักเลงของบุรุษ ในการทนเจ็บ เพราะการสักแต่ละครั้งนั้นเจ็บปวดนัก สักกันที่ หนึ่งเป็นถึงเลือด อีกทั้งหนุ่มรุ่นคุณปู่ถือว่าการสักมีคุณ ทำให้อยู่ ยงคงกระพัน นี่เป็นคติและความเชื่อในอดีต หนุ่มปัจจุบันใส่เสื้อ ม่อฮ่อมย้อมสีตามะเกลือ กางเกงขาสั้นกรอมเข่าสีเดียวกัน น่าชม

สาวหาดเสี้ยวทั้งคู่แก่ผู้สาว เมื่อถึงคราวออกงานไปวัดทำบุญกันยัง
นิยมนุ่งซิ่นตีนจกทำด้วยมือของเก่า ลวดลายงามน่าดู แต่จะต้อง
งานบุญเช่นวันเข้าพรรษา วันสงกรานต์อย่างนี้ จึงจะหยิบซิ่นจาก
หีบที่หีบ เอาด้านในออกเพื่อกันฝุ่นและสีซิดหากถูกแสงสว่าง
จัด อีกทั้งไม่ยากให้เปื้อนเหงื่อไคลด้วย เสียดายนักจะมาหมองเนื่อง
จากงานวันเดียวอะไรได้ ในที่นี้หญิงทั้งสาวและผู้เฒ่าจึงนิยมนุ่ง
ซิ่นธรรมดาอยู่ข้างใน นุ่งซิ่นตีนจกทับซิ่นธรรมดาอีกที ครั้นเสร็จ
งานการบุญ จึงม้วนเก็บใส่ขวดโหลอัดแน่นกันตัวแมลงเจาะกัด

ด้วยเหตุนั้น ทั้งหมดจึงถือว่าโชคดีที่มีโอกาสเห็นคุณยาย
นุ่งซิ่นไปทำบุญที่วัดหาดเสี้ยวเมื่อเช้านี้ พาหลานสาวหน้าตาจุ่มจุ่ม
ไปทำบุญที่วัด สาวน้อยเธอสวยเมื่อนุ่งซิ่นลายขวางทางดำแดง
สลับสีสั่น และแม้ว่าเมื่อสาวเจ้าอยู่กับบ้าน เธอก็นุ่งซิ่นผ้าฝ้าย
ลายต่อสวย เพียงแต่ว่าตรงชายผ้าไม่มีตีนจกเย็บต่อ

ตรงตีนจกนี่เองเป็นศิลปะพื้นบ้าน งานประณีต ลวดลาย
สวย สลับซับซ้อนด้วยสีและการวางลาย การใช้สีผสมผสานละมุน
ละไม ถ้าไม่เคยเห็น จงชวนขวยมาดู และจะรู้ว่าเหตุใด ทำไม จึง
ต้องหวงกันนัก

ด้วยชายผ้าซิ่นนี้ เขาจะจกไหมสลับกับฝ้าย ในรูปแบบของ
การทอผสมปักกลาย ๆ แต่แทนที่จะใช้เข็มปัก เขาจะใช้ชนมน
ค่อย ๆ ทำลวดลายไหมสออดสลับสีด้วย วิธีนี้เรียกว่า ‘จก’ ไหมสี
สวยด้วยวิธีการย้อมสีแบบโบราณ เช่นสีแดงย้อมด้วยรากยอและ

ครึ่ง ย้อมเหลืองด้วยขมิ้นชัน ย้อมเขียวด้วยใบสับปะรด ผลงานทางสีที่ออกมา จึงเกิดความกลมกลืนกันอย่างน่าพิศวง อีกทั้งลวดลายนั้น แต่ละบ้านจะมีลวดลาย วิธีการทอที่ถือเป็นมรดกตกทอดกันมาจนถึงชั้นลูกชั้นหลาน ชื่อลายมีอยู่หลายแบบ เช่น ลายน้าอ่าง ลายสองห้อง ลายเครือน้อย ลายเครือกลาง ลายเครือใหญ่ ลายดอกถั้ว ลายสิบสองยอด ลายสิบหกดอกถั้ว ในลวดลายตามขวางของทางชั้นนั้น บางทีมีรูปหงส์รูปนกยูงเป็นดอกสลับกันไปมาดู

อีกทั้งผ้าขาวม้าทอด้วยฝ้ายเนื้อดี สีไม่ตก ยิ่งซักเนื้อยิ่งแน่น ทอตรงเชิงผ้าเป็นรูปช้างเดินเป็นขบวนวิ่งสวยงาม ขบวนม้านั้นก็

น่ารัก ข้างทำขนม้าฟูปลิวพลิวลมทั้งแผงคอและหางม้า เหมือนกับว่าม้านั้นวิ่งกันเป็นขบวนได้จริง ๆ

ผ้าถวายพระมีลวดลายรูปสัตว์ บ้างก็ทอเป็นลายเรขาคณิต บางบ้านที่เห็นทอเป็นผ้ายกดอกเต็มทั้งผืนก็มี

คนเดินทางทั้งหมดต่างก็มาราบอย่างงาม นับถือน้ำใจและฝีมือคุณยายที่อุตสาหะเล่าและอธิบายการทอและวิธีจัก แถมให้หลานสาวยกน้ำเย็นมาให้ดื่มแก้กระหาย

ถ้าจะดูชิ้นดินจกอย่างเดียวละก็ ตามศูนย์การค้าในกรุงเทพฯ มีให้ดูมาก หากแต่จะไม่เห็นวิธีการจกว่ายากเย็นแสนเข็ญอย่างไร กว่าจกเสร็จแต่ละผืน เห็นมีคนนำชิ้นดินจกมาหั่น มาตัด ตกแต่ง เป็นเสื่ออยู่ตรงแขน ตามคอ ตรงหน้าอกหน้าใจงามแก่นัก

สีที่ย้อมไหมในปัจจุบันนั้นก็หันมาใช้สีวิทยาศาสตร์กันแล้ว ไหมที่ใช้บางทีก็ใช้ไหมญี่ปุ่น เพราะรวดเร็วและสะดวกดี แต่ลวดลายยังเป็นของเดิมโบราณ ทั้งกรรมวิธีการทอคว้าเอาหน้าลายลง แต่วิธีจักผ้านี้ก็ยังพอจะหาดูกันได้ อย่างน้อยก็ที่หาดเสี้ยวนี้แห่งหนึ่งละ

ช่างทอเสื้อที่จันทบุรี

“เลี้ยงดูปูเสื่อ” เป็นคำพูดติดปากคนไทย ไม่ใช่ว่าต้องการเล่นคำสัมผัสเพียงอย่างเดียว แต่มีความหมายอย่างที่พูดด้วย

คนไทยนิยมนั่งและนอนกับพื้น แยกไปใครมาต้องต้อนรับ จัดสำรับรับรอง ปูเสื่อเลี้ยงดูกันให้อิ่มหน้าสำราญ

ประเพณีทางศาสนาพุทธนั้น เสื่อเป็นเครื่องอัฐฐบริหารอย่างหนึ่งด้วย เสื่อทำกันมาตั้งแต่ครั้งไหน ไม่มีหลักฐานยืนยันได้แน่นอน แต่ที่แน่ ๆ เสื่อผลิตขึ้นในประเทศภาคพื้นเอเชียก่อน ด้วยการนำเอาพืชจำพวกหญ้าหรือต้นกกมาสาน คนจีนแต่จิ๋วเรียกเฉ่าเซียว คนญี่ปุ่นเรียกเสื่อว่า ตามิ ขนาดของตามิมีความกว้างยาวเหมาะสมกับบ้านญี่ปุ่นพอดีทีเดียว

คนไทยนั้นทอเสื่อมาแต่ครั้งโบราณนานมาแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จประพาสเมืองจันทบุรี และทรงพระราชนิพนธ์เรื่องราวการทอเสื่อชนิดต่าง ๆ ไว้ในเรื่องเสด็จประพาสจันทบุรี พอจะเก็บความมาได้ว่า เสื่อที่เมืองจันทมี ๔ อย่าง

ประเภทหนึ่งทำด้วยกล้า คือเอาต้นกล้ามาจักเอาแต่ผิว ผึ่งแดดไว้ให้แห้งแล้วจึงสานเป็นเสื่อ กว้างยาวไม่กำหนดแล้วแต่ผู้ต้องการ เสื่อกล้านี้ไม่เป็นสินค้าซื้อขายแก่กัน เมื่อผู้ใดต้องการให้สิ่งทำ เป็นส่วยเป็นของกำนัลเท่านั้น

อีกอย่างหนึ่งเป็นเสื่อกก ที่ชาวกรุงเทพฯ เรียกว่าเสื่อกระจูด นั้น ทำที่เมืองแกลง เป็นเสื่อห้องบัง เสื่อลาดบัง เป็นเสื่อสำหรับส่วนอาสนะ เหลือกก็ซื้อขายกันเป็นสินค้า วิธีทำนั้นต้องถอนกกมาผึ่งแดดให้แห้งเพื่อจะให้เป็นนวล แห้งแล้วเก็บมัดไว้จะสานเมื่อใดก็เอามาวางบนเชียงแล้วเอาสาก เช่น สากซ่อมข้าว แต่แต่งหน้าเสียให้เสมอ กระทุ้งกกให้แบน ทำได้แต่เวลาเช้า ๆ ถ้าสายแล้วกกนั้นกรอบทำไม่ได้

เสื่อกกแดงนั้นมีแต่พวกญวนทำแห่งเดียว วิธีทำเอาต้นกกมาอัดให้เล็กแล้วจึงย้อมสีต่าง ๆ ตามที่จะให้เป็นลาย สีแดงนั้นย้อมด้วยน้ำย้อม น้ำฝาง สีดำย้อมด้วยหมึก สีเหลืองย้อมด้วยแค และบางที่ย้อมขมิ้น สีน้ำเงินย้อมด้วยคราม

เสื่อดอกอ้อทำที่เมืองจันทบุรีอีกอย่างหนึ่ง คือเอาก้านดอกมาผ่าเหลาแล้วทอ เป็นเสื่อสีเหลืองโดยธรรมชาติ ไม่ต้องย้อม ไม่เป็นสินค้าซื้อขาย เพียงแต่ทอไว้มอบให้กัน

ความจริงกกที่ทอเสื่อมีหลายอย่าง เช่น กกกลมและกกเหลี่ยม ทางเมืองจันทบุรี เรียกกกกลมว่า 'กกเสื่อ' แต่มีบางจังหวัดเรียกว่า 'กกลังกา' กกนี้มีลำต้นกลมเรียวยาวคล้ายต้นกล้า ผิวสีเขียว

แก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อน สีขาว โคนต้นวัดโดยรอบประมาณ ๑ ซม. รากกกเป็นเหง้าคล้ายรากข่า กอหนึ่งมี ๕-๖ ต้น กกขึ้นง่าย และงามรวดเร็วในที่ที่เป็นโคลนเลนริมแม่น้ำลำคลอง ยิ่งน้ำกร่อย กกยิ่งชอบ การทำนากกจะต้องไถพื้นดินให้ชุยแบนนาข้าว แล้ว นำหน่อกกสูงประมาณ ๑ ศีบมาปลูกลงในดิน ปลุกประมาณ ๖ เดือนกิ่งงอกงามพอจะตัดไปใช้ได้ ปีหนึ่งตัดได้ ๓ ครั้งเป็นอย่างมาก

จะปลุกกกในที่ดอนก็ได้ หลังจากเกี่ยวข้าวแล้วให้เผาฟาง เพื่อเตรียมปลุก ต้องไถคราดก่อน ผสมปุ๋ยคอกขี้วัวขี้ควายลงไปด้วย ตอนเริ่มปลุกต้องหมั่นถอนหญ้าทิ้ง ต่อเมื่อกกงามได้ที่ดีแล้ว กก จะเปียดหญ้าตายไปเหลือแต่กกอย่างเดียว

กกที่ปลุกได้ตลอดปีในที่นา จะตัดได้ถึง ๓ ครั้ง เริ่มปลุก เดือน ๓ ตัดใช้งานได้ประมาณเดือน ๕ แล้วปล่อยให้กกขึ้นเอง จากตอเก่า มาตัดอีกที่เดือน ๑ พอเริ่มเข้าหน้าฝนก่อนหน้าน้ำจะมา จะตัดได้อีกเป็นครั้งที่ ๓ แต่ส่วนมากมักจะไม่ได้ตัด เพราะต้องเก็บไว้ทำพันธุ์ด้วยการแยกหน่อออกมา ส่วนต้นตอเก่าก็ไถทิ้งไป

กกที่ปลุกในที่ลุ่มริมแม่น้ำลำคลองจะมีคุณภาพดีกว่าที่ดอน เพราะมีลำต้นสูง เนื้อนิ่มทอได้ง่าย แม้จะปลุกยากกว่า แต่ก็ขายได้ราคาดี

ส่วนกกเหลื้ยชาวบ้านเรียกว่า ‘กกควาย’ บางจังหวัด เรียก ‘ต้นปรือ’ กกพวกนี้ขึ้นเองตามริมแม่น้ำลำคลองและท้องนา

ลักษณะสำคัญเป็นรูปสามเหลี่ยม ด้านทั้งสามเว้าเข้าหาแกนกลาง สูงเมตรกว่า เป็นอาหารอร่อยของควายเสียด้วย ไม่เหมาะที่จะใช้ ทอเสื้อจันทบูร แต่ทางภาคอีสานนิยมนำมาทอเสื้อด้วยวิธีเลื่อย เหลี่ยมออกทั้ง ๓ ด้าน นำมาตากแห้งพอหมาดก่อน แล้วจึงทอ เป็นเสื้อ

การทอเสื้อที่จันทบุรีเริ่มตั้งแต่ตัดกกด้วยมีดคม ที่ต้องใช้ มีดคมเพราะการกรีดอาจตัดไปนอกเส้นทางเนือกก และตัดส่วนที่เป็นใบทิ้งเพราะใช้แต่ลำต้น เสร็จแล้วเอามาผึ่งแดดตามชานบ้าน แยกขนาดความยาวก่อนจะนำมาจักทำเส้นด้วยมีดปลายแหลม ผึ่งแดดให้แห้งดี ใช้เวลา ๕-๖ วัน นำมามีดรวมเป็นกำตามขนาด เตรียมข้อม

สีที่ใช้ข้อมกกมีสีน้ำตาลอ่อนแก่ เขียว น้ำเงิน แดงสด สีที่ใช้ข้อมกกเป็นสีชนิดเดียวกับที่ข้อมไหม

ก่อนข้อมต้องนำมาแช่น้ำทิ้งไว้ ๑ คืน ในถังหรือโอ่ง ใหญ่ เพราะต้องการให้กกมีค่าน้ำจริง ๆ พอแช่น้ำได้ที่ดีแล้ว นำไปผึ่งลมให้แห้งพอหมาด ๆ แล้วแบ่งข้อมในถังน้ำเดือดที่ผสมสีไว้ ช่างจะต้องกดเส้นกกให้จมน้ำทุกเส้น และใช้เวลาต้มประมาณ ๑๐-๑๕ นาที หากไม่ต้องการให้สีเข้มต้มเพียง ๕ นาที จากนั้น จึงนำมามากที่ราวไม้กลางลานบ้านให้แห้ง มิฉะนั้นกกจะขึ้นรา แต่เวลาจะนำมาทอต้องพรมน้ำอีกทีเพื่อให้กกอ่อนตัว แล้วใช้ผ้าคลุมไว้ หรือจะใช้กาบกล้วยมาหุ้มห่อไว้ก็ได้

เครื่องมือที่ทอมีลักษณะคล้ายกรอบเตียง มี ๒ แบบ คือ
แนวตั้งและแนวนอน

การทอหากทอเสื่อผืนใหญ่จะต้องใช้ช่างทอ ๒ คน คือคน
ส่งกกคนหนึ่ง และช่างทอหรือเรียกว่ากระตบฟืมอีกคน คนทอนั่ง
ด้านหลังฟืมตอนถึงกลางของส่วนกว้างของที่ คอยพลิกฟืมคว่ำที่

หงายที่ และกระทบฟิมให้อัดเนื้อกทำให้แน่น ส่วนคนนั่งทางด้านขวาเป็นคนส่งเส้นกกที่เตรียมพร้อมเข้าไประหว่างเส้นเอ็น ตอนเริ่มทอ ช่างจะพลิกฟิมคว่ำให้เส้นเอ็นในฟิมอัดจากกัน คนส่งกกสอดไม้กระสวยที่มีกกประกบเข้าไประหว่างช่องที่อัด เมื่อชักไม้กระสวยกลับคืน คนทอพลิกฟิมให้อยู่ในแนวตั้งกับเส้นเอ็น ในขณะนั้นเส้นเอ็นจะเรียงเป็นแถวแนวเดียวกัน แล้วกระทบฟิมเข้าหาตัวให้กกอัดแน่น ต่อไปหงายฟิมขึ้น เมื่อเส้นเอ็นแยกอัดออก คนส่งก็ส่งกกด้วยไม้กระสวยเข้าไปอย่างคราวแรก ทำสลับกันไปจนได้ความยาวตามต้องการ

ช่างส่งกกนี้ จะต้องส่งกกสลับหัวเส้นหนึ่งและปลายเส้นหนึ่งเคียงกันไปเรื่อยๆ กกจะสลับสีสวองามนั้นอยู่ที่คนส่งกก จะใช้กกสีไหนและสีละกี่เส้นอยู่ที่คนส่งกกจะต้องเข้าใจดี

เมื่อทอได้ความยาวตามต้องการ จะต้องเก็บริมเสื่อด้วยการตัดพันริมทั้งด้านซ้ายและขวา ต้องพรมน้ำที่ริมเพื่อให้ชุ่มแล้วจึงพัน ส่วนด้านบนซึ่งเป็นเอ็น ต้องตัดให้เหลือปลายไว้ประมาณ ๕ ซม. แล้วถักเป็นเปียเชื่อมโยงกันจากซ้ายไปขวาหรือขวาไปซ้ายตามความถนัดของผู้ถัก

ช่างทอเสื่อเรียกชื่อเสื่อหลายชนิด อย่างเสื่อสี่เหลี่ยมหรือสลับสีจะมีเนื้อแน่น ที่นิยมปูพื้นบ้านเรียกว่าเสื่อชั้นเดียว เสื่อสองชั้นเป็นเสื่อสลับสี และมักจะทอตรงกลางให้มีลวดลายจัตุรัสสลับสี เนื้อเสื่อชนิดนี้ไม่แน่นเหมือนเสื่อชั้นเดียว และที่เรียกว่าเสื่อยก

ดอกนั้นอาจเป็นสี่ชั้นเดียวหรือสองชั้นก็ได้ แต่มีการทอเสื่อยกเป็นลวดลายดอกดวงเป็นภาพหรือตัวอักษร เสื่อนชนิดนี้ใช้เวลาทอนาน เพราะการสอดเส้นนกจะต้องสอดเข้าไประหว่างเส้นเอ็นที่ยกขึ้นกดลงตามแบบที่กำหนด ภาษาช่างทอกกเรียกว่า ‘เก็บ’ เส้นนกที่ใช้จะต้องใช้เส้นละเอียดกว่าการทอเสื่อนิธรธรรมดา การทอเสื่อมีการพัฒนามาเรื่อย จนบัดนี้มีการทอเสื่อด้วยเครื่องจักร ทำให้ผลิตเร็วขึ้น พอมาถึงตอนนี้ เราท่านคงได้เคยเห็นเสื่อพลาสติกมาบ้างแล้ว เสื่อนชนิดนี้ทอได้เร็ว ช้าไม่ต้องเสียเวลามาย้อม และผลงานที่ได้ก็หยาบกว่าการทอด้วยมือ คนที่อยากได้เสื่อที่ทอด้วยมือ อาจต้องไปหาดูตามนอกเมืองไกลออกไป

เสื้อที่ใช้ปูนั่งนอนนั้น บัดนี้มีการประติตประคอง ดัดแปลง
มาทำกลองใส่กระดาดฯ ถังผง กลองดินสอ ที่ใส่จดหมาย ที่รองจาน
กระเป๋ายืน และเสื้อผืนใหญ่ที่สามารถพับได้เท่ากระเป๋ายืน พวก
นี้ยังใช้วิธีการทอด้วยมืออยู่ เพราะมีขนาดเล็กสามารถทอคนเดียวได้

ช่างทอผ้ามัดหมี่

ทุกซั๊ปได้กิน

ปมไผ่ตามไฟส่องทอง

ทุกซั๊ปได้รุ่งไฉยล่ง

พื้นองค์คุณ

คำพังเพยบทนี้ แสดงให้เห็นว่าเมื่อเปรียบเทียบสองปัจจัย ในปัจจัยสี่ อันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตแล้ว การไม่มี เสื้อผ้าสวมใส่จะได้รับการดูถูกดูแคลน ส่วนเรื่องจะอดอยากไม่มี อาหารกินนั้น ไม่มีใครรู้ได้จากการมองภายนอก ซึ่งในชีวิตจริงแล้ว คนเรามักจะคิดเรื่องการกินเป็นอันดับแรก แต่การนุ่งหมี่ก็จะละเว้น เสียมิได้ ขึ้นอยู่กับว่าใครจะพิถีพิถันเลือกสรรกันมากน้อยเพียงใด ที่ยึดตามคำกล่าวของคำพังเพยข้างบนก็มีไม่น้อย ยอมอดแต่ไม่ยอม อายในเรื่องแต่งตัว

เสื้อผ้าที่ใช้นุ่งหมี่นั้น นอกจากจะปกปิดร่างกายป้องกัน อากาศและแสงแดดแล้ว คนเรายังคำนึงถึงความสวยงาม ความ ประณีต และเครื่องแต่งกายยังแสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรม ของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มด้วยเช่นกัน งานทอผ้าของชาวบ้านมีรูปแบบ ระเบียบลายที่สามารถแสดงกลุ่มของคนไทยสายต่าง ๆ ได้ เช่น

ผ้าชิ้นใช้เป็นผ้าถุง มีมาก่อนที่ผู้หญิงสมัยนี้แต่งกระโปรง สมัยก่อนผ้าชิ้นที่ถุงแบ่งได้เป็น ๒ ประเภท คือผ้าชิ้นสำหรับหญิงที่มีสามีแล้ว ลวดลายและสีจะสื่อว่า “อฉันมีสามีแล้ว” หรืออีกแบบหนึ่งที่จะบอกเป็นนัยว่า “อฉันยังโสดอยู่นะคะ”

ผ้าชิ้นสำหรับหญิงที่มีสามีแล้วจะเป็นผ้าสามชิ้นนำมาต่อกัน โดยแบ่งเป็นส่วนหัวผ้าชิ้น ส่วนกลาง และส่วนตีนผ้าชิ้น ผ้าแต่ละชิ้นมีขนาดและลวดลายต่างกัน ส่วนที่เป็นหัวผ้าชิ้น คือ ส่วนบนของผืนผ้าชิ้น มีขนาดกว้างประมาณ ๒๐ ซม. ยาวเท่ากับความยาวของผ้าชิ้น มีลวดลายเฉพาะตัว ทอเป็นลายขวางสลับเส้นไหม มีลายแทรกเล็กสลับสีต่าง ๆ สวยงาม ส่วนที่เป็นตัวชิ้นคือ ส่วนกลางของผ้าชิ้น มีความกว้างมากกว่าส่วนอื่น กว้างประมาณ ๑๕ ซม. ส่วนนี้จะนำมาต่อเข้ากับส่วนหัวและส่วนตีนผ้าชิ้น ส่วนที่เป็นส่วนกลางเป็นลวดลายต่างจากส่วนอื่น มีลักษณะเป็นดอกเล็ก ๆ กระจาย มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป เช่น ลายขोन้อย ลายขอใหญ่ ลายดอกบัว

ส่วนที่เป็นตีนผ้าชิ้นคือส่วนล่าง ผ้าส่วนนี้มีความกว้างน้อย นิดกว่าส่วนอื่น ๆ กว้างประมาณ ๑๐ ซม. ความยาวเท่ากับผ้าเมื่อต่อกันเข้ากับตัวผ้าชิ้นแล้ว ลายจะเป็นตรงกันข้ามกับหัวผ้าชิ้น ความสวยงามอยู่ที่การทอสลับสีเป็นลายปล้อง

ส่วนผ้าชิ้นสำหรับหญิงสาวเป็นผ้าชิ้นมัดหมี่เหมือนกัน แต่เป็นผ้าผืนเดียวกันตลอดทั้งผืน ใช้วิธีมัดหมี่เป็นดอก มีลวดลาย

ต่อเนื่องกันในผ้าผืนเดียวกัน

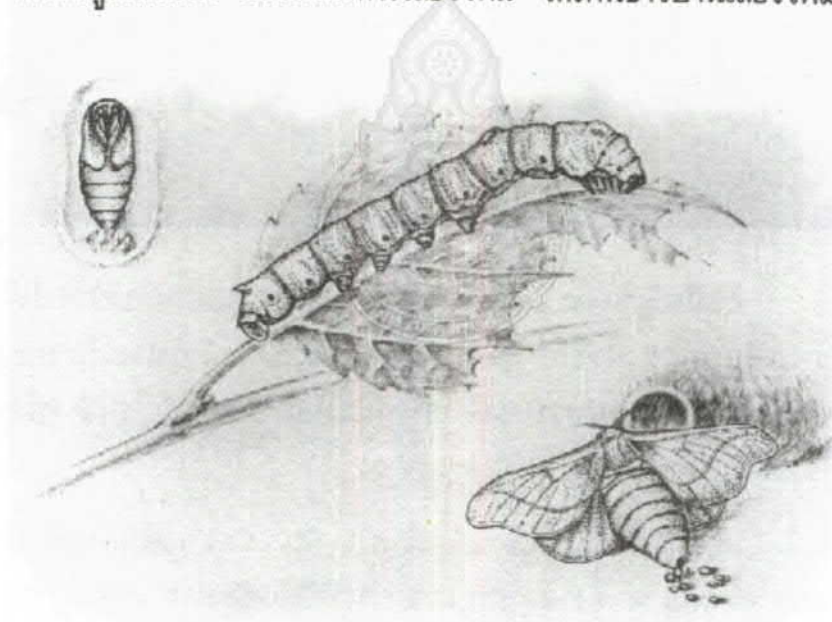

ในผืนผ้าซิ่นจะมีลายที่ริมข้างล่างเป็นลายแปลกไปบ้าง ให้มองเห็นเป็นเชิงผ้าซิ่น ลวดลายส่วนใหญ่ทั้งตัวผ้าซิ่นจะเป็นลายเชิงเป็นเรื่องราวของธรรมชาติ เช่น ทอเป็นลายดอกไม้ ใบไม้ หรือทอเป็นรูปสัตว์ เช่น ไก่ฟ้า หงส์ทอง

การนุ่งผ้าซิ่นของชาวบ้านในปัจจุบัน นิยมนุ่งซิ่นกับเสื้อมีแขน คอกลม คอตั้ง คลุมทับเอว บางที่มีเข็มขัดนาก เข็มขัดทองคาดเอว เสื้อที่คลุมทับจึงนิยมใช้ผ้าบางหรือผ้าลูกไม้ เวลาไปวัดคนแก่จะมีผ้าหม่ทับเสื้อตัวนอกอีกที เพราะการนุ่งผ้าซิ่นดูเหมาะสมและสะดวกในการลุกนั่งกราบพระ สำหรับสาวที่ไปงานรื่นเริง

จะมีผ้าห้อยคล้องคอทิ้งชายไปข้างหลังสองข้าง แต่ถ้าไปวัดจะห่มพาดไหล่เฉียง ทิ้งชายข้างหน้าหนึ่งชายข้างหลังหนึ่งชาย เวลาเข้าโบสถ์กราบไหว้พระจะปลดชายผ้าลงปูที่พื้นก่อนแล้วจึงกราบลงบนผ้านั้น

จะเห็นว่า คนโบราณเมื่อแต่งกายจะมีเหตุผลในการนุ่งห่มมิใช่เพื่อความสวยงามอย่างเดียว มาดูวิธีการทอผ้าไหม มีวิธีการที่ต้องพูดกันนาน เริ่มตั้งแต่การเลี้ยงไหม ได้เห็นชาวบ้านเลี้ยงไหม

ใส่กระดังวางอยู่ตามระเบียบบ้าน ต้องคอยนั่งหันไปหม่อนเป็นฝอยโปรยให้ตัวไหมกิน ตัวไหมจะกิน ๆ นอน ๆ จนตัวอ้วน แล้วคาย

น้ำลายออกเป็นฝัก ฝักนั้นคือรังไหม เมื่อรังไหมได้ที่ก็จะนำรังไหมมาต้ม เพื่อนำรังมาสาวไหมในหม้อต้มขนาดใหญ่คล้ายหม้อนึ่งข้าวเหนียว ปากหม้อใส่ไม้ไผ่และมีไม้แขนที่เจาะรูไว้ตรงกลาง เหนือไม้แขนมีรอกคล้ายจักรของหนูถีบจักร เพื่อจะสาวเอาเส้นไหม มีไม้อันหนึ่งเรียกว่า 'ไม้ขีม' ใช้มือหนึ่งสาวไหมจากรอกไปลงกะละมัง

ที่รองไว้ อีกมือหนึ่งถือไม้ขี้มคอยกดและเขย่ารังไหมที่อยู่ในหม้อ เพราะรังไหมมักจะลอยอยู่เหนือน้ำต้องคอยใช้ไม้กดไว้ ไหมที่สาวออกมาได้นี้เรียกว่า ‘ไหมดิบ’ ต้องนำไปฟอกหรือย้อมสีก่อน เพราะไหมดิบที่ได้มานี้จะมีสีเหลืองอ่อน เหลืองแก่ สีไม่เสมอกัน จึงต้องนำไปต้มในน้ำยาฟอก

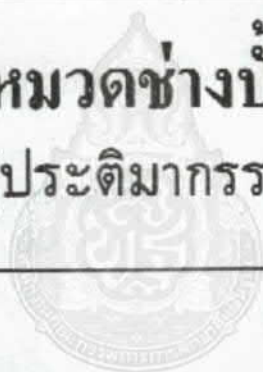
วิธีย้อมที่ไปชมมานี้เป็นกรรมวิธีแบบโบราณ โดยค้นจาก
 ส่วนต่าง ๆ ของพืช เช่น ดอก ผล ราก เปลือกและแก่น สีเหลือง
 จะย้อมจากขมิ้นชัน สีเหลืองอมส้มได้จากดอกคำแสดหรือคำเงาะ
 สีนํ้าตาลปนแดงได้จากใบเทียนกิ่ง และแก่นของเนื้อไม้ยอนํ้ามา
 โขลกจะได้สีเหลืองปนแดง สีส้มปนแดงจะได้จากการนำดอก
 กรรณิการี่ตากแดดให้แห้งมาต้มกับนํ้า กรองเอากากทิ้ง นำเอา
 เส้นไหมมาขยิบนํ้าพอหมาด ก่อนที่จะนํ้ามาแช่นํ้าที่สกัดไว้ การย้อม
 ควรย้อมสีที่สกัดไว้ขณะที่นํ้าย้อมกำลังร้อน คราวนี้ก่อนย้อมจะ
 ต้องมีการนำเส้นไหมมามัดก่อน ตอนนี้อะไรมีบทบาทของช่างมัด
 รับจ้าง

ช่างจะรับจ้างตามบ้านต่าง ๆ มัดเส้นไหมให้เป็นลวดลายตามที่ต้องการ ช่างใช้เชือกกล้วยมัดไหมเป็นเปลาะ ๆ แล้วย้อมที่ละสีจนครบลายที่ต้องการ ชื่อลายตามที่ได้มีชื่อ หมี่นาก หมี่ขอ หมี่แมงดา หมี่ข่มห้า หมี่ลายคมสับเอ็ด หมี่บัวสี่ร่ายวง หมี่บัวสี่ราชนี หมี่ขาปู

การทอผ้าไหมมัดหมี่ในหมู่บ้านที่จังหวัดนครสวรรค์ ชาวบ้านจะทอหลังจากเสร็จสิ้นการทำไร่ทำนา เดินไปบ้านไหนก็เห็นได้หมู่บ้านมีหูกทอผ้า เห็นสีสันสดใสของไหมที่ย้อมตากแดดอยู่ตามระเบียบ แสดงถึงความขยันขันแข็งของชาวบ้านในการทำมาหากิน

หมวดช่างปั้น
(ประติมากรรม)

สตึงหม้อ

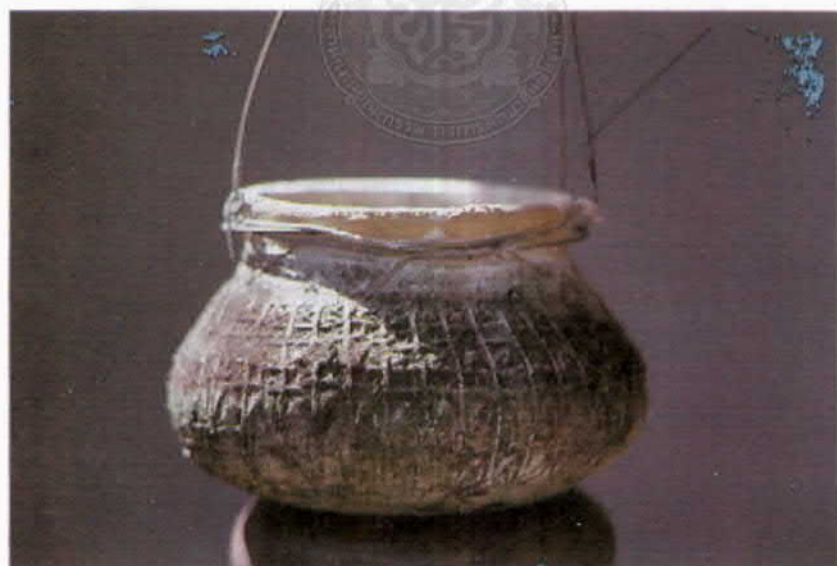
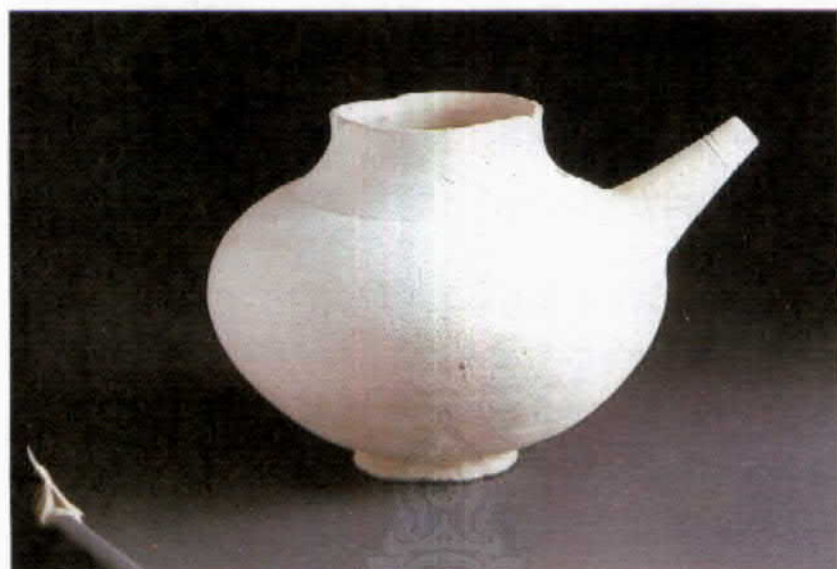
พื่นเนินเขา ทางเริ่มลาดลง สองข้างทางเป็นท้องนา แลเห็น
บ้านปลูกติดต่อกันเป็นระยะท่ามกลางหมอกควันขาวลอยอ้อยอิ่ง
มีภูเขาเป็นฉากคล้ายภาพเขียน

สตึงหม้อเป็นชื่อหมู่บ้านริมทะเลสาบสงขลา ซึ่งยังคง
ประกอบอาชีพปั้นหม้อขายเลี้ยงชีพ ขณะที่ในเมืองมีหม้อหุงต้ม

ไฟฟ้าจากเกาหลีญี่ปุ่นสารพัดชนิด หม้อพลาสติก หม้ออะลูมิเนียม ที่แสดงถึงความเจริญสมัยใหม่มีเข้ามาขายในหมู่บ้านแล้ว ก่อนที่ ถนนลูกรังสีแดงจะตัดเข้าไปในหมู่บ้านเสียอีก แต่ชาวบ้านที่นี่ก็ ยังพอใจที่จะใช้ภาชนะดินเผาหุงข้าวต้มแกง

กรรมวิธีการผลิตที่นี้ไม่ได้มีความประหลาดพิสดารกว่า การปั้นหม้อในภาคอื่นของไทยเลย แต่เหตุที่เจาะจงนำชมวิธีการ บันที่นี้เพราะรูปทรงหม้อน้ำทางใต้ โดยเฉพาะที่อำเภอสตึงหม้อ นี้ มีแต่ทรงแป้น ไม่มีทรงสูงอย่างภาคเหนือ และไม่มีอ้วนกลม อย่างหม้อแถวภาคกลาง อย่างจังหวัดปทุมธานีหรือนนทบุรี

หม้อดินเหล่านี้คือหม้อน้ำ หม้อยาต้ม และหวดที่ใช้เนื้ข้าวเหนียวซึ่งเป็นหม้อติดกัน ส่วนล่างเป็นหม้อน้ำ ส่วนบนเป็นหม้อหนึ่งเจาะรูหลายรูตรงกลาง เพื่อให้ไอน้ำระเหยผ่านขึ้นไป

นอกจากรูปทรงแล้ว หม้อที่สทิงหม้อจะมีสีขาวนวล ทั้งนี้เนื่องจากดินที่นี่มีคุณสมบัติต่างกับดินภาคอื่น ชาวบ้านเขาก็ขุดดินจากแถวนี้ซึ่งเป็นดินน้ำเค็ม นำมาวดเหยียบให้เข้ากันโดยมีทรายรองพื้น ดินชนิดนี้เรียกว่า “ดินทอปูน” ดินที่มีส่วนทำให้หม้อที่เผาแล้วเป็นสีขาวนั้นจะต้องผสมดินอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า ‘ดินหัวเขี้ยว’ โดยใช้ดินหัวเขี้ยว ๓ ส่วน ดินทอปูน ๔ ส่วน เมื่อนวดเข้ากันดีก็จะนำมาปั้น เขาจะมีแป้นไม้หมุนเพื่อเป็นที่รองปั้น ใช้เท้าช่วยหมุนแป้นด้วย วันหนึ่งสำหรับคนที่ชำนาญอาจปั้นได้เกือบ ๕๐ ใบ ช่างปั้นจะมีลวดปาดดินออกจากฐาน นำไปเรียงตากก่อนสักสามชั่วโมงจึงนำดินดีปิดกัน

อุปกรณ์ที่ตีปิดกันเป็นไม้ มีลวดลายเป็นร่อง การตีภายนอกกับการใช้หินรูปมนรีรองรับน้ำหนักภายในจะต้องประสานสัมพันธ์กันดี บางทีช่างปั้นจะมีหินคม ๆ ขีดลวดลายพิเศษลงไปบนหม้อ ลักษณะหม้อมีต่าง ๆ กัน บางทีน่าจะสงสัยว่าจะเรียกหม้อหรือเปล่า เพราะที่รูปร่างคล้ายชามกะละมังก็มี

หม้อเล็กน่ารักชาวบ้านเรียกว่า ‘หม้อตุ๊ก’ คำเต็มเรียกว่า ‘หม้อตุ๊กตา’ เป็นของเด็กเล่นที่นี่ มีทั้งครก สาก อ่างน้ำ หม้อข้าว

เตาไฟ ตั้งแต่เล็กไปจนถึงใบใหญ่ ๆ ภาชนะเหล่านี้เป็นงานฝีมือที่
ละเอียดน่าชม เครื่องปั้นมีรูปทรงแบบของเก่าดั้งเดิม รวมทั้งวิธี
การปั้นและเผาแบบกลางแจ้ง ใช้เชื้อเพลิงธรรมชาติ เหล่านี้เป็น
ส่วนหนึ่งที่แสดงถึงชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนแต่หนหลัง

ช่างปั้นอนุสาวรีย์

ใครที่นั่งรถผ่านวงเวียนใหญ่จะเห็นราชานุสาวรีย์พระเจ้าตากสินทรงม้าชูพระแสงดาบเป็นสง่าอยู่ตรงกลางลานวงเวียน หากนั่งรถต่อมาถึงสะพานพุทธ จะเห็นพระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกประทับนั่ง โดยมีพระแสงดาบพาดพระเพลา แต่เดิมพระบรมรูปของท่านประดิษฐานอยู่ในซุ้มไม้ได้ออกมาประทับกลางแจ้งอย่างที่เราเห็น ทั้งซุ้มและองค์พระบรมรูปเป็นฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงออกแบบ ทั้งองค์อนุสาวรีย์และซุ้มมีความงามสัมพันธ์กันดีมาก ต่อมามีการบูรณะฐานให้สูงขึ้น ทั้งซุ้มและองค์พระบรมรูปถูกยกเลิกออกมา ทำให้เสียความงามและความสมดุลย์ในทางศิลปะแต่เดิม คนรุ่นใหม่สมัยหลังอาจไม่เห็นของเก่า จึงไม่เห็นความแตกต่างเหล่านี้ ผู้ออกแบบต้องการเน้นความงามให้กลมกลืนกัน ทั้งองค์อนุสาวรีย์และซุ้มตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ด้วย ได้ทราบพระนามผู้ออกแบบแล้วควรได้รู้ถึงช่างปั้นให้เป็นอนุสาวรีย์ด้วย

พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกที่เชิงสะพานพุทธ เป็นฝีมือปั้นของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

‘อาจารย์ฝรั่ง’ ของโรงเรียนศิลปากร ตั้งเดิมก่อนที่จะมีมหาวิทยาลัย
ศิลปากร

เคยนึกเห็นภาพขั้นตอนการปั้นรูปอนุสาวรีย์จากดินขนาดใหญ่
จนมาเป็นทองสำริดบ้างไหม

ถ้ายัง ลองมาดูช่างปั้นที่กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากรกัน
นายช่างอำนาจ พ่วงสำเนียง นายช่างชิน ประสงค์ นายช่างศุภร
ศิริสงเคราะห์ และช่างอีกหลายคนได้กรุณาอธิบายขั้นตอนการ
ทำให้เข้าใจ ถ้าจะปั้นอนุสาวรีย์นั้นจะต้องร่างแบบก่อน จนเป็นที่

พอใจของคณะกรรมการหลาย ๆ ท่าน จากนั้นก็มาปั้นแบบร่างอีกที การปั้นแบบร่างนี้ ทำเป็นรูปปั้นเล็ก ๆ ย่อส่วน เพื่อดูว่ามีข้อควรแก้ไขเพิ่มเติมแค่ไหนอย่างไร

การปั้นอนุสาวรีย์ใหญ่ ๆ นี้ ช่างปั้นจะต้องคิดและคำนวณสัดส่วนโดยอาศัยหลักทัศนียวิทยา (Perspective) ด้วย รูปปั้นนั้นจะต้องขึ้นอยู่บนแท่นสูงใหญ่ สายตาคนมองจากพื้นถนนขึ้นไป ส่วนที่อยู่ใกล้ตาจะดูใหญ่ ใกล้ตาจะดูเล็กลง

การแก้ไขของช่างปั้น เขาจะต้องปั้นส่วนที่สูงบนสุดให้มีขนาดใหญ่กว่าปกติ ทั้งนี้เพื่อให้ดูสมส่วนในสายตาคนมอง เวลามองจากพื้นข้างล่างขึ้นไป

ช่างปั้นใช้ดินเหนียวจากบางบัวทอง ปทุมธานี นำมาหมัก
 มานานให้เข้ากัน ก่อนปั้น เขาจะมีโครงเหล็กเป็นแกนเพื่อรับ
 น้ำหนักการทรงตัวของรูปปั้น จะใหญ่เล็กแค่ไหนขึ้นอยู่กับขนาดของ
 รูปปั้น โครงเหล็กนี้เขามีไม้เล็กผูกไขว้ด้วยลวดเป็นกากบาทตัดไว้
 ตามโครงเหล็ก เพื่อยึดเนื้อดินให้ติดเป็นรูปเป็นร่าง หากไม่ใช้วิธี
 นี้ บางทีปั้นไป ๆ ดินจะร่วงหลุดเสียหาย การปั้นนี้จะต้องใช้ช่าง

ที่มีฝีมือ อย่างอนุสาวรีย์เก่า ๆ ที่เห็นในกรุงเทพฯ นี้ ส่วนใหญ่เป็น
ฝีมือปั้นของอาจารย์ศิลป์ ส่วนรูปปั้นในระยะหลังเป็นฝีมือปั้น
ของลูกศิษย์หลาย ๆ คน

ตอนปั้นใช้เวลาปั้นกันทีละหลาย ๆ เดือนกว่าจะเสร็จ ขึ้น
อยู่กับขนาดของอนุสาวรีย์ อย่างอนุสาวรีย์ชาวบ้านบางระจันนั้น

มีวีรชนหลายคน ก็จะต้องระดมช่างปั้นหลายคน และใช้เวลามาก ขณะปั้นนอกจากมีรูปปั้นแบบร่างเล็ก ๆ แล้ว ช่างจะต้องดูสัดส่วนจากคนจริง ๆ หากปั้นสัตว์ เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย จะใช้เวลาศึกษารูปร่างและการเคลื่อนไหวของสัตว์มาแล้วเป็นอย่างดี อย่างเช่นม้าทรงพระเจ้าตาก หลายคนสงสัยว่าทำไมทางชื่อนั้น ช่างปั้นให้ธรรมชาติบอว่า ธรรมชาติม้าศึกย่อมคึกคัก หากปั้นม้ายืนตรงทางตก จะดูเป็นม้าอ่อนแอหยองกรอด ไม่สมเป็นม้าของพระมหाराชผู้กู้เอกราชให้ชาติไทย อีกทั้งพระหัตถ์ของพระเจ้าตากอยู่ในท่ายกพระแสงดาบ เส้นของหางม้าทรงและพระแสงดาบประสานสัมพันธ์กันงดงามในเชิงศิลปะ

ถ้าจะปั้นชาวบ้านบางระจันอย่างนายจันหนวดเขี้ยวขี้ควาย ก็จะต้องเป็นชายล่ำสันองอาจ มีท่าทางทะมัดทะแมงแข็งขัน เมื่อปั้นยังไม่เสร็จ ช่างจะต้องใช้เครื่องฉีดน้ำเป็นฝอยฉีดดินให้นุ่มอยู่เสมอ และต้องมีผ้าพลาสติกคลุมไว้ เพื่อมิให้ดินแข็งจนปั้นแต่งต่อมิได้

ครั้นปั้นเสร็จจึงถึงตอนหล่อทำพิมพ์ด้วยปูนพลาสติกเตอร์ ถ้ารูปปั้นตัวเล็กรูปทรงง่าย ๆ อย่างหมูกระดาด ก็ไม่มีปัญหามากนัก อาจใช้แม่พิมพ์สองชิ้นประกบกัน แต่ถ้าเป็นคนหรือสัตว์ขนาดใหญ่ อย่างอนุสาวรีย์ แม่พิมพ์จะต้องใหญ่ตาม และทำแม่พิมพ์หลายชิ้น โดยการใช้แผ่นฟิล์มบาง ๆ ติดกันบนรูปปั้น แบ่งชิ้นส่วนแม่พิมพ์เพื่อสะดวกในการหล่อแม่แบบต่อไป

เมื่อได้แม่แบบแล้ว คราวนี้นำแม่แบบพิมพ์ขึ้นทั้งหมดมา
ประกอบกันเข้า มีเหล็กผูกมัดให้ติดแน่นก่อนที่จะหล่อด้วยขี้ผึ้ง
บางส่วนของตัวแบบที่เป็นแขนขานั้นบางรูปลำบากต่อการหล่อ
อาจแยกส่วนมาหล่อต่างหากเป็นแขนขา ลำตัว แล้วนำมาประกอบ
กันทีละหลัง ต่อจากนี้จึงนำขี้ผึ้งมาหลอมเหลวเทลงในพิมพ์ขึ้น ปล่อย
ให้ขี้ผึ้งเย็นจับแม่แบบ ให้มีความหนาพอสมควรจึงนำแม่พิมพ์ทั้ง
หมดที่แยกเป็นส่วนมาประกอบ เทดินผสมทรายและปูนพลาสเตอร์
เข้าไปภายในตัวอนุสาวรีย์อันเดิม กระทั่งให้แน่นจะได้เป็นโครง
ยึดขี้ผึ้ง แล้วจึงแกะแม่พิมพ์ปูนพลาสเตอร์ออกเพื่อตกแต่งราย
ละเอียดและสำรวจความเรียบร้อย จากนั้นจึงถึงการหล่อโลหะโดย
ติดสายชนวน สายชนวนอันนี้มีส่วนช่วยให้โลหะหลอมเหลว
ไหลเข้าไปแทนขี้ผึ้ง ช่างจะเอาขี้ผึ้งผสมน้ำและดินนวลเนื้อละเอียด
ทาบนตัวขี้ผึ้งอีกที เพื่อเป็นตัวดันแม่พิมพ์ ดังนั้นจึงต้องทาถึงสาม
ครั้งเพื่อให้หนาพอสมควร ก่อนที่จะเอาดินผสมปูนและทรายพอก
รูปขี้ผึ้ง พร้อมทั้งตอกตะปูหรือที่เรียกว่าทอย ยึดดินทรายทั้งอันใน
และอันนอกเข้าด้วยกันจนแน่นหนา ภาษาช่างเรียกว่า 'ตอกทอย'
เพื่อความแข็งแรงและไม่ให้รูปขี้ผึ้งข้างในเคลื่อนที่ ช่างจะเอาโครง
เหล็กมัดยึดโครงทั้งหมดเข้าไว้ก่อน และต้องไม่ลืมทำชนวนเล็ก
สำหรับให้ขี้ผึ้งไหลออกมาด้วย ช่างจะก่ออิฐทนไฟสุ่มไฟเพื่อเผา
ขี้ผึ้งที่อยู่ภายในให้ไหลออกมาตามสายชนวนเล็ก ๆ ภาษาช่างเรียกว่า
'ส้ารอกขี้ผึ้ง' แม้ว่าขี้ผึ้งจะไหลออกมาหมดแล้ว ช่างต้องสุ่มไฟ
เผาหุ่นให้สุกและมีความร้อนพอ จึงจะนำเอาทองหรือสำริดที่

หลอมจนเหลวจากเตาหลอมมาเทลงในช่องที่เตรียมไว้ โลหะจะไหลเข้าไปแทนที่ขี้ผึ้งที่ไหลออกมาตอนต้นจนเต็มพอดีตามต้องการ

ถึงขั้นตอนนี้ช่างจะต้องปล่อยให้โลหะเย็น จึงทุบเอาดินผสมปูนที่พอกไว้ตอนแรกออก ต่อจากนี้จะมีช่างมาทำความสะอาดตะไบรอยตะเข็บที่เกิดจากรอยต่อหรือติดตะปูที่ 'ตอกทอย' ออก อุดรูรั่วและขัดด้วยเครื่องขัดตั้งแต่ชนิดหยาบจนถึงชนิดละเอียด ครั้นเมื่อตกแต่งจนได้ที่ดีแล้ว จึงรมดำด้วยน้ำยาโปดัสเซียมซัลไฟด์ กับน้ำยาเฟอรริกคลอไรด์ ใช้แปรงจุ่มน้ำยาโปดัสเซียมซัลไฟด์ ทาก่อน ทิ้งไว้ให้แห้งและทำความสะอาดอีกที แล้วจึงทาด้วยน้ำยาเฟอรริกคลอไรด์ให้ทั่วอีกครั้งเป็นอันเสร็จพิธี

ตุ๊กตาชาววัง

แดดอ่อนสาดแสงต้องพื้นน้ำเกิดประกายวิบวับแพรวพราว
สลับกับกอลวະที่ลอยเกะกะในน้ำสีน้ำตาลอมแดงที่เจี๊ยงเต็มตลิ่ง
เนื่องจากพายุฝนที่ตกหนักเมื่อคืน ทำให้อากาศชื้นนี้สดเย็นฉ่ำ
ชื่นใจ หลายคนยังคงนอนเป็นสุขอยู่บนเตียง

แต่เด็กรุ่นที่นี้มีกิจกรรมทำงานกันแต่เช้า เขาชะมักเขม้นนั่งทำตุ๊กตาเล็ก ๆ น่ารักอยู่บนศาลาวัด ทำนั่งทำงานอย่างตั้งอกตั้งใจ เหมือนภาพเขียนโบราณ คุยกับชาวบ้านแถวนั้นได้ความว่า เด็กเหล่านี้เริ่มหัดทำตุ๊กตา ดูเหมือนเริ่มทำกันจริง ๆ มาตั้งแต่ปี ๒๕๑๘ ตอนนั้นเกิดอุทกภัยไร่นาของชาวบ้านเสียหายอย่างหนัก โดยเฉพาะที่ตำบลบางเสด็จเสียหายมากกว่าที่อื่น สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถทรงทราบถึงความเดือดร้อนได้เสด็จมาเยี่ยม ทรงทราบเพิ่มเติมว่า ชาวบ้านตำบลบางเสด็จมีความขยันขันแข็งเป็นพิเศษ แม้เสร็จจากหน้างานก็หาเวลาว่างเหลาไม้ไผ่ทำก้นรูป จำหน่ายให้พ่อค้านำไปทำรูปสำเร็จขายอีกที แต่ก็มีโช้วจะมีรายได้พอกินพอใช้ ทรงดำริว่าน่าจะมียาชีพอื่นเพื่อหารายได้เพิ่มขึ้นได้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งอาจารย์จุลทัศน์ พยาฆรานนท์ มาสอนวิชาปั้นตุ๊กตาตัวเล็กอยู่ถึงสามเดือน จนชาวบ้านมีความรู้ความชำนาญทำตุ๊กตาได้ดี มีผู้มารับการอบรมครั้งนั้นประมาณ ๑๕๐ คน

งานปั้นตุ๊กตาเล็ก ๆ จัดว่าเป็นงานช่างที่ละเอียดอ่อน ถือว่าเป็นวิชาฝีมือ จึงจัดพิธีไหว้ครูขึ้นด้วย โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ เป็นองค์ประธาน หลังจากนั้นงานปั้นประติมากรรมจิ๋วเหล่านี้จึงได้ผลิตสุดลาด เป็นของขวัญน่ารักน่าชมนัก ตุ๊กตาเหล่านี้เป็นชุดประเพณีและวัฒนธรรมไทย เช่น การทำขวัญนาค ขวัญจุก ลอยกระทง ดนตรีไทย วงมโหรีปี่พาทย์ ฟังเทศน์ ถวายพระพร รำไทย ที่เป็นชุดการละเล่นก็มี เช่น เล่นโพงพาง กา

ผักไข่ วีรชีวารสาร เดินกะลา ชิงช้าสวรรค์ วลว หรือชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้แก่ คนไถนา ทำนา ทำอิฐ ขยายนมครก ตักน้ำ ตำข้าว ตักตาเหล่านี้นายโดยคิดเป็นรายตัวประมาณตัวละ ๕ บาท ซื่อเป็นชุด ๆ ละ ๓๐-๕๐ บาท อาจมีแพงกว่านี้ถ้าชุดนั้นๆ มีมากตัว มีขายที่โรงเรียนวัดท่าสุทธาวาสและที่หมู่บ้านบางเสด็จ ตำบลบางเสด็จ อำเภอบ้านหมอก จังหวัดอ่างทอง

ได้ไต่ถามผู้รู้ประวัติศาสตร์ที่ไปด้วยกัน เขาเล่าว่าตักตานาเอ็นดูนี้ทำกันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ ผู้ริเริ่มปั้นขายเป็นคนในวังได้แก่คุณเจ้าแก้วสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นคุณตาจนถึงรุ่นคุณปู่ เรื่องนี้รู้มาจากหนังสือโครงกระดูกในตู้ที่หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์เขียนไว้

วิธีปั้นของชาวบ้านที่ทำนี้ก็ยังทำแบบวิธีโบราณ เครื่องมือช่วยปั้นก็จะเป็นแม่พิมพ์โบราณ เขาใช้แม่พิมพ์ทองเหลืองทำหัวใช้ดินสอพองช่วยไม่ให้ดินติดแม่พิมพ์ มาตอนนี้ใช้ปูนพลาสติกหล่อเป็นแม่พิมพ์ เพราะหัวตักตานันมีแบบหลายแบบ เช่นหัวหญิงชาย เด็กเล็ก เด็กโต ไข่ผมแกละ ผมเปีย หัวจุก สาวหนุ่ม ไข่ผมทรงดอกกระพุ่ม ทรงมหาดไทย การหล่อหัวจึงเป็นวิธีที่ประหยัดเวลา ส่วนตัวก็ปั้นเอาเองโดยการใช้ดินเหนียวที่ขุดมาจากทุ่งนา เลือกดินที่ไม่มีทรายปะปน นำมาป็นตากแดดให้แห้งแล้วนำไปร่อนให้เป็นดินที่ละเอียด แต่ดินนี้มีความเหนียวไม่พอทำให้แตกหักง่าย จึงต้องใช้กระดาษฟาง กระดาษสาหรือกระดาษ

หนังสือพิมพ์ก็ได้นำมาแช่น้ำ ๑ คืน เพื่อให้เปื่อยยุ่ยแล้วนำมากรองให้ละเอียด เสร็จแล้วจึงเอามานวดกับดินให้เข้าเป็นเนื้อเดียวกัน ถึงจะมากลึงปั้นเป็นตัว เขาทำให้เป็นเส้นคล้าย ๆ เส้นลวดช่อง เส้นดินเล็ก ๆ นำมาต่อติดเป็นตัว มีแขนขาน่ารัก อิริยาบถต่างกัน ส่วนหัวนั้นนำหัวที่หล่อจากแม่พิมพ์มาต่อให้เข้ากับลักษณะต่าง ๆ ตามต้องการ ทั้งนี้คนปั้นจะต้องกำหนดไว้ในใจก่อนว่าจะปั้นเป็นตัวอะไร ใครถนัดปั้นแบบไหนมักจะชำนาญเฉพาะอย่าง เมื่อปั้นเสร็จต้องผึ่งไว้ให้ดินแข็งตัว แล้วนำไปเผาประมาณ ๒-๓ ชั่วโมง เผาเสร็จก็มาถึงขั้นตอนการระบายสี สีผิวเนื้อใช้สีฝุ่นระบายก่อน ส่วนสีน้ำมันใช้ระบายสีผ้าที่สวมใส่ เช่น ผ้าถุง ผ้าม่วง ผ้าโจงกระเบน ลายดอก หรือนุ่งกางเกงก็แล้วแต่ ตึกตาบางตัวอาจใส่เสื้อคอกระเช้า ตัวจ้อย ใช้เศษผ้าแพร ผ้าไหมติด บางนางก็ห่มผ้าสไบจับจีบนั่ง เท้าแขนแป้นล้วน ลอยหน้าท้าทายให้คนมาซื้อโว ๆ

การทำตุ๊กตาดินเหนียวระบายสี เป็นงานศิลปะอย่างหนึ่งที่แพร่หลายจากในวังมายังวัด จากวัดมาสู่หมู่บ้าน ตึกตาเหล่านี้เป็นผลงานที่สะท้อนให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่บางส่วนของคนไทยในชนบทด้วย

เครื่องปั้นดินเผาที่ด่านเกวียน

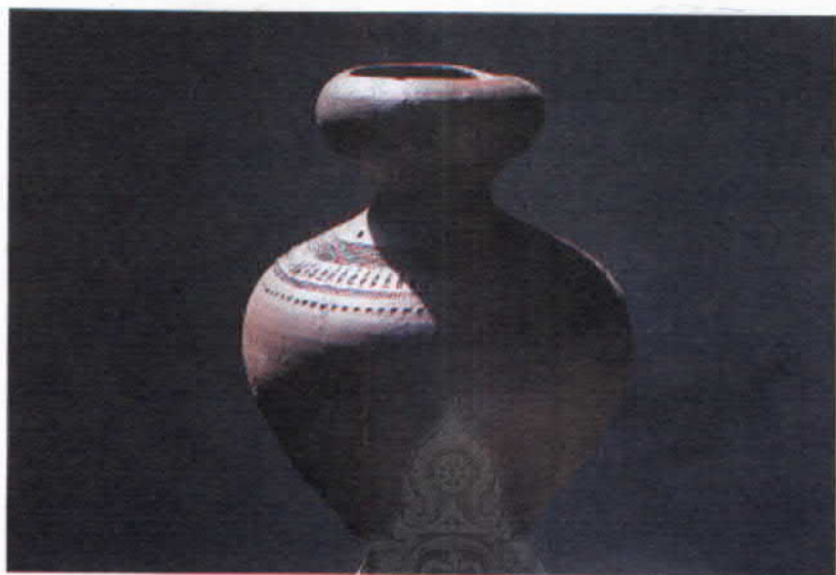

ถ้านั่งรถไปตามเส้นทางถนนสายมิตรภาพออกนอกเมืองโคราช ใช้เวลาประมาณ ๒๐ นาที จะเข้าเขตถนนสายโคราช-โชคชัย-เดชอุดม สองฝั่งฟากถนนในบริเวณหมู่บ้านด่านเกวียนมีร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาวางขายอยู่เกลื่อนกล่น

อาจจะเป็นจุดอิมตัวของอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนแล้วก็ได้ เพราะแบบใหม่ ๆ ที่ผลิตออกมาจะทำให้ถูกใจสักชิ้นก็ไม่ได้ อาจ 'ใช่' หรือ 'ไม่ใช่' ทั้งสองอย่าง ตอนนี้จะไม่พูดถึง

เครื่องปั้นของคนไทยในท้องถิ่นแถบนี้เขาทำกันมานาน นานสมัยดึกดำบรรพ์ก็แล้วกัน เพราะเรื่องอายุนานเท่าไหร่นั้นยังหา

ข้อยูติไม่ได้ แม้จะมีนักมานุษยวิทยา นักโบราณคดีขุดพบเครื่องปั้นดินเผาได้ในจังหวัดอยุธยาแล้วมีคนพิสูจน์ว่าอายุเกือบ ๙ พันปี จนมีนักค้าของเก่าให้ราคาซื้อขายหม้อไหเหล่านั้นด้วยราคาแพงลิบลิ่ว

หม้อไหจากแหล่งที่ชาวบ้านมากคือसानขุดดินไปพบฝังปะปนกับซากโครงกระดูกของมนุษย์เหล่านี้ นับเป็นทรัพย์ในดินและมรดกทางวัฒนธรรมที่คนโบราณฝังเอาไว้ คนเหล่านั้นไม่ได้เจตนาให้ลูกหลานขุดขึ้นมาขายกัน แต่หม้อไหเหล่านั้นขายได้ในราคาแสนแพงเพราะหายาก มีคุณค่าทางศิลปะและประวัติศาสตร์ แสดงถึงความเจริญในอดีต ช่างปั้นปัจจุบันได้อาศัยรูปแบบต่าง ๆ เหล่า

นั้น นำดินมาปั้นเลียนแบบ ก็ยังเอามาขายได้ ทำให้เศรษฐกิจของชาวบ้านด้านเกวียนดีขึ้นมาก

ลักษณะเด่นของเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียนนั้น คือ ความแข็งแรงและมันวาวของสีผิวดินที่มีแร่เหล็กปนอยู่ ช่างปั้นในยุโรปได้พยายามค้นคว้าอยู่นานที่จะผสมดินปั้นแล้วเผาให้มีคุณภาพใกล้เคียง แต่ก็ไม่เหมือน เพราะสีสนิม สีที่คล้ายเหล็กกล้า ส่วนผสมก็คือแร่ที่ผสมมาในดินแม่น้ำมูล สีอมเขียวที่ดูเหมือนเครื่องถ้วยชามโบราณนั้น ได้มาจากปฏิกิริยาของการเผาแบบโบราณ ทำให้ขี้เถ้าเกาะตามผิวเครื่องเผาค่อยคล้ายกับการเคลือบ ทำให้เครื่องเคลือบเหล่านี้มีเสน่ห์ที่ชวนให้ติดตาม

ความจริงดินที่นำมาปั้นนั้นเป็นดินที่ขุดขึ้นมาได้ง่าย ๆ จากท้องนาแถวนั้นเอง แต่เมื่อขุดมาปั้นมาเผานาน ๆ เข้า ดินแถวนั้นก็หมดไป กลายเป็นของหายาก ช่างปั้น พ่อค้า ต้องลงทุนไปซื้อดินเหนียวที่ขุดมาจากแม่น้ำมูล จังหวัดอุบลราชธานี ปัจจุบันราคานั้นก็แพงขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อบวกกับค่าขนส่งที่ต้องบรรทุกรถสิบล้อกินน้ำมัน เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เครื่องปั้นของด้านเกวียนมีราคาแพงขึ้นและขายยากขึ้น

เมื่อได้ดินมาแล้วต้องเอาดินมาผสมกับดินทรายร่วน ส่วนผสมคือดินเหนียวสามส่วนผสมกับดินทรายร่วนสองส่วน เอามา นวดเข้าด้วยกันกับน้ำ ต้องใช้คนหลายคนเหยียบให้เข้ากันดี ชาวบ้านเรียกว่าการ 'หมักดิน' จนดินนี้มีสีคล้ำออกไปทางแดง จึงปั้นเป็น

รูปสี่เหลี่ยมขนาดก่อนอิฐโบราณเพื่อให้ดินหมาด ต่อจากนี้จะต้องนำดินนั้นมาเก็บไว้ในหลุมสี่เหลี่ยมที่เตรียมเอาไว้ ใช้ผ้าพลาสติกคลุมไว้ให้มิดชิดเพื่อไม่ให้แห้งจนเกินไป หากต้องการปั้นจะต้องเตรียมดิน โดยแบ่งปั้นเป็นแท่งกลม ๆ ยาวประมาณ ๑ นิ้ว เพื่อให้ช่างปั้นต่อไป

ช่างปั้นจะนำดินมาแผ่ลงบนแท่นคล้ายเขียงกลม ๆ แต่มีรูตรงกลาง แท่นปั้นนี้หมุนได้ บางรายใช้มอเตอร์หมุน แต่ช่างส่วนมากบอกว่าหมุนด้วยมือดีกว่า เพราะแท่นที่ปั้นแท่นให้หมุนนั้นสัมพันธ์กันดีกับมือขณะที่ปั้นหมุน ช่างใช้สันมือหรือแผ่นไม้ขูดนำริ้วผิวดินให้เรียบเป็นเนื้อเดียว ถ้าแบบที่กำหนดไว้ให้สูง ช่างจะรีดโดยใช้มือบีบทั้งข้างนอกและใน บางครั้งเครื่องปั้นมีแบบคอดกึ่งก็จะต้องกดจากภายนอกเข้าไป ส่วนใดที่ต้องการให้เรียบใช้ไม้ตะ และเมื่อต้องการตัดนั้นเขาใช้แผ่นไม้กรีด ทั้งหมดที่กล่าวนี้ทำขณะที่ต้องหมุนแป้นไปด้วย โรงงานบางแห่งมีผู้ช่วยช่างปั้นเป็นคนหมุนแท่นไม้กลม ๆ ที่ว่านี้

เมื่อช่างปั้นขึ้นรูปและปั้นเสร็จแล้ว ผู้ช่วยจะแะออกจากแป้น นำไปผึ่งแดดกลางแจ้งให้ดินหมาดพอสมควร เพื่อตากแต่งลวดลายลงบนเครื่องปั้น บางแห่งใช้เครื่องมือมากลึงไปรอบ ๆ เครื่องปั้น วิธีนี้เป็นกรรมวิธีการตกแต่งลายแบบเดียวกับศิลปะบ้านเชียง เครื่องมือเหล่านี้ชาวบ้านทำขายให้แก่โรงงาน ปัจจุบันนักศึกษาที่จบจากวิทยาลัยเทคนิคโคราชมาปั้น และใช้เครื่องมือ

บ้านและมิดแกะสลักตกแต่งอีกที และถ้าแดดดี ๆ ไม่มีฝนตกระหว่าง เดือนกันยายนถึงเดือนมีนาคม เครื่องปั้นที่ฝั่งแควราว ๑ อาทิตย์ ก็พร้อมที่จะนำเข้าเตาเผาได้

เตาเผาที่เราจะพูดเป็นอุโมงค์ลึกลงเหมือนหลังเต่า และ คล้ายเตาทุเรียงที่จังหวัดสุโขทัย เตานี้บรรจุเครื่องปั้นได้ ๕๐-๖๐ ลูก เขาแบ่งส่วนตรงส่วนหน้าเตา มีทางเข้ากว้างขนาดคนมุดเข้าไปได้ ภายในกว้าง ๒ ถึง ๓ เมตร ตรงแท่นกลางเตาเป็นที่วางเครื่องปั้น ที่จะเผา ช่างจะใช้ฟืนไม้มาสมตรงส่วนหน้าเตา บางแห่งใช้ยาง รอยน้ดเก่า ๆ เป็นเชื้อเพลิงด้วย เวลาที่เผานั้น บางที ๒ วัน ๒ คืน จึงจะปิดปากเตาเผาทิ้งไว้อีก ๓ วัน ๓ คืน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความ ชื้นในอากาศ เมื่อเครื่องปั้นทั้งหมดร้อนระอุได้ที่ หลังจากการ ปิดปากเตา ๓ วันแล้ว จะต้องใจเย็นรอให้เครื่องปั้นเย็นลงอีก ใช้ เวลาอีก ๑ อาทิตย์กว่าจะเย็นพอที่จะล่ำเลียงออกมาขายได้ มิฉะนั้น เครื่องปั้นดินเผาจะเกิดร้าวเพราะการหดตัวเร็วเกินไป

ช่างปั้น คนงาน ทั้งปั้นและเผาส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านด่าน เกวียน ซึ่งใช้เวลาว่างหลังจากเสร็จจากการทำนา ช่างพวกนี้มักจะ รักษารูปแบบของโบราณ มาบัดนี้มีช่างปั้นเป็นคนรุ่นใหม่ มีทั้ง นักศึกษา ครู อาจารย์ที่สอนศิลปะมาลงแรง ลงทุน ผลิตสินค้า เครื่องปั้นที่ด่านเกวียน ทำให้มีแบบใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น จนรูปแบบ โบราณเปลี่ยนไปบ้าง

มีผู้บุกเบิกนำลักษณะเครื่องปั้นดินเผาของด้านเกวียนไปประยุกต์ใช้ในการก่อสร้าง ซึ่งที่สำคัญคือใช้กระเบื้องดินเผาทั้งประกอบการสร้างโบสถ์ทั้งหลาย โดยออกแบบกระเบื้องดินเผาทั้งที่ปูพื้น มุงหลังคา และประดับทั้งด้านนอกและด้านใน ท่านผู้นี้เป็นสถาปนิก ชื่อวิโรจน์ ศรีสุไร

ผลงานรูปโบสถ์ดังกล่าวมีลักษณะคล้ายเรือสำเภาอยู่ที่วัดศาลาลอย อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ตามประวัติเดิมนั้นกล่าวว่า วัดนี้เป็นวัดที่ท้าวสุรนารีสร้างเอาไว้ ใครไปใครมาจะเห็นแผ่นผนังโบสถ์ด้านนอกซึ่งอยู่ติดกับที่ประดิษฐานพระประธานด้านใน มีแผ่นกระเบื้องดินเผาจากด้านเกวียนตกแต่งองค์พระปางประทานพร พุทธศิลปะแบบขอมนั้นเป็นงานของช่างศิลป์ในพุทธศตวรรษนี้

ช่างปั้นบนเขาสูง

บ้านไม้ใต้ถุนสูง หลังคามุงด้วยใบตองตึง บริเวณบ้านสะอาด เยี่ยม กวาดเรียบไม่มีแมลงเศษใบไม้ใบไผ่ ทั้ง ๆ ที่มีต้นขี้เหล็กล้อม เป็นรั้วอยู่รอบบ้าน ตรงประตูรั้วเข้าบ้านทำซุ้มประตู ห้อยฉลว ไม้ตรงกลาง หมู่บ้านนี้นิยมทำรั้วไม้ไผ่สลับกับกอไผ่ปลูกเป็นแนว แดดสีทองยามเย็นสาดส่องผ่านลำไผ่ เกิดแสงเงาตกทอดบนพื้นดิน เป็นภาพสวยงามราวกับภาพเขียน

เสียงไม้ทุบดินดังเป็นจังหวะสม่ำเสมออยู่ใต้ถุนบ้าน หญิงชราผิวขาวร่างผอมบางกำลังปั้นหม้ออยู่คนเดียว คุณยายเป็น โรคคอหอยพอก สาเหตุจากขาดไอโอดีนที่ได้จากอาหารทะเล อัน เป็นปัญหาที่พบได้ทั่วไปในหมู่บ้านทางเหนือ เหนือจากเชียงใหม่ เลยหมู่บ้านแม่สะเมิงใต้ขึ้นไปอีก ใช้เวลาก่อนวันจากตัวเมือง เชียงใหม่กว่าจะถึงหมู่บ้านนี้ อาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านคือทำไร่ ทอผ้า และปั้นหม้อ

ภาพประทับใจนอกจากธรรมชาติสิ่งแวดล้อมรอบตัวแล้ว ก็คือผลผลิตจากฝีมือของคุณยายผู้นี้ ภาชนะดินเผาปั้นด้วยมือ ตลอด โดยไม่ใช้เครื่องมือสมัยใหม่เลยแม้แต่ชิ้นเดียว

อันว่าการปั้นหม้อนั้นมีอยู่ ๔ วิธี คือ

๑. วิธีขุดดิน ช่างปั้นจะเอาดินมากลึงปั้นเป็นเส้นยาว ๆ เหมือนงูตัวยาว แล้วเอามาขดเป็นรูปร่างหม้อหรือภาชนะที่ต้องการ

๒. การใช้แม่พิมพ์ ช่างจะมีแม่พิมพ์ทำด้วยปูนพลาสเตอร์ เป็นแบบเทดินลงในแม่แบบ หล่อเป็นภาชนะที่ต้องการ

๓. วิธีตัดดินเป็นแผ่นแล้วนำมาติดต่อกันเป็นรูปเป็นร่างขึ้น

๔. วิธีใช้แป้นหมุน คือนำดินมาวางบนแป้นกลมหมุนได้ ใช้นิ้วมือรีดดินให้เป็นรูปเป็นร่างอย่างที่ต้องการไว้ คือมือต้องรีดดิน เท้าต้องถีบให้ลูกล้อได้ฐานหมุน

ส่วนวิธีปั้นของคุณยายนี้เป็นวิธีโบราณอย่างที่บรรพบุรุษยุคหินกลางทำอยู่นั้นทีเดียวละ คือปั้นด้วยมือตลอด เครื่องมือคือก้อนหินรูปทรงคล้ายไซขนาดใหญ่ คุณยายใช้หินรองข้างใน ใช้ไม้ตีด้านนอกจนเป็นรูปหม้อตามต้องการ

ช่างถามประจำกลุ่มถามถึงวิธีเตรียมดิน ดินที่นำมาปั้น ยายขุดมาจากริมน้ำใกล้ ๆ บ้าน นำมาผสมกับผงเชื้อที่เป็นดินค่อนข้างเหนียว เอามาเคล้าบนสาด ย่ำด้วยเท้า แล้วจึงนวดให้เข้ากันดีด้วยมืออีกทีก่อนที่จะหมัก แล้วจึงนำมาปั้น ต่อจากนั้นจึงแบ่งดินที่ผสมไว้มาปั้นด้วยมืออีก เป็นรูปทรงกระบอก ตอนนี้แหละต้องใช้ฝีมือ ยายใช้หินก้อนรูปไข่เรียกว่าหินคุรองข้างใน ใช้ไม้ทุบด้านนอกให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้น รูปทรงของหม้อมีขอบสวยงามได้สัดส่วนขนาดเท่า ๆ กัน จนไม่น่าเชื่อว่าเป็นฝีมือของคุณยายร่างเล็กผอมผู้

ต่อจากนั้นยายเอาหม้อที่ยังปั้นไม่เสร็จมาตกแต่งบนแท่นที่มีไม้ไผ่ปักเป็นหลักสามต้น พื้นที่วางหม้อเป็นไม้ไผ่ขัดและสานหยาบ ๆ แต่ผลงานที่คุณยายบรรจงสร้างนั้นประณีตและละเอียดสวยงามมาก ลวดลายดอกประจำยานั้น คุณยายมีไม้สักแกะสลักเป็นแม่แบบ คุณยายใช้หินครูด้านใน ใช้ไม้แม่แบบทุบเป็นจังหวะน่าดูที่น่าทึ่งคือความแม่นยำที่คุณยายใช้ไม้ตีเดินหมุนไปรอบ ๆ หม้อนั้น ลวดลายที่เกิดขึ้นจากฝีมือทุบของคุณยายช่างมีจังหวะช่องไฟงดงามเสียจริง ลายหุ่นเด่นสวยงามนั้นปรากฏบนหม้อหลายแบบหลายขนาด หมายความว่ายายจะต้องเดินหมุนรอบหม้อเท่ากับจำนวนลายแต่ละแถว รับรองว่าช่างหนุ่มสาวก็ทำดีไม่เท่าคุณยายแน่ ๆ

สิ่งเหล่านี้ต้องมีพื้นฐานสร้างสม รวมทั้งความชำนาญด้วย ยายถูกขอร้องให้ทำลวดลายหลายแบบให้ดูทั่วหน้ากันหลายครั้งหลายหน ยายก็ทำให้ดูอย่างเต็มอกเต็มใจ ไม่ได้แสดงกิริยาเบื่อหรือรำคาญพวกหลาน ๆ ที่จู้จี้จุกจิกเลย ยายว่า เมื่อปั้นได้สวยงามตามต้องการแล้วต้องนำหม้อเหล่านี้ไปเผิงแดดราว ๑๕ วัน แล้วจึงเอาหม้อไปวางเรียงตรงลานบ้าน มีต้นกล้วยตัดเป็นท่อน ๔ ท่อนวางรอง ก่อนที่จะวางหม้อที่จะเผา ใช้กิ่งไม้ เศษยาง และหญ้าแห้งอยู่ด้านล่าง เอาฟางวางสุ่มแล้วจึงจุดไฟเผาพร้อมกันทั้งสี่ด้าน ภาคว่าหม้อที่ยายเผาสุกดีแล้ว ก็ราวประมาณ ๔-๕ ชั่วโมงนั้นแหละถามยายว่ารู้ได้ยังไงว่าหม้อเผาสุกได้ที่ดีแล้ว ได้คำตอบว่า “ยายกะเอาน้ำหลาน”

สังเกตว่าหม้อกลายจากสีขาวเป็นสีแดงนวล คงคล้ายคน
ผิวขาวแล้วอาบแดดจนผิวเป็นสีทองแดงหรือที่เรียกว่าผิวสีน้ำผึ้ง

หมู่บ้านนี้มีสองบ้านเท่านั้นเองที่มีอาชีพปั้นหม้อ ทำกัน
มานานแล้ว รีบร้อนจากคุณยายมาจนลืมถามว่าคุณยายชื่ออะไร
และยายก็คือช่างไทยทั่ว ๆ ไป ที่อ่อนน้อมถ่อมตัวไม่อวดอ้างความ
เก่งเลยสักนิด

หม้อแต่ละใบของคุณยายราคาไม่เกิน ๑๐ บาท ถูกกว่า
ค่าฝีมือ น้ำใจ และแรงงานมากมายนัก

น้ำตัน

ลมร้อนแห่งเดือนเมษายนพัดพาใบไม้ใหญ่น้อยร่วงหล่นบนพื้นถนน ทับถมไปในไม้ซากก็กลายเป็นดินและเป็นอาหารให้ต้นไม้ทั้งหลายได้อีก วนเวียนกันอย่างนี้ไม่จบสิ้น นอกจากเป็นแหล่งอาหารแก่พืชแล้ว ดินแถวบ้านตำหนัก ตำบลแม่เหียะ อำเภอเชียงใหม่ นั้น ชาวบ้านยังขุดมาปั้นภาชนะเครื่องใช้ได้อีก

นอกจากอำเภอนี้แล้ว ไกลออกไปที่หมู่บ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง นอกเมืองออกไป ก็ยังมีการปั้นหม้อปั้นไห และโดยเฉพาะ ‘น้ำตัน’ หรือคนโท

น้ำตันหรือคนโท คือภาชนะยอดนิยมแห่งเมืองเหนือ เดินไปบ้านไหนก็ต้องมีกันทุกบ้าน นอกจากใส่น้ำไว้กินแล้ว คนโทหรือน้ำตันนี้ยังใช้ใส่ดอกไม้ธูปเทียนไปถวายพระด้วย ดังนั้นตามวัดจึงเห็นน้ำตันวางเรียงรายมากมายตามพื้นกุฏิ

บางทีพระท่านก็ใช้ไม้ไผ่มาเหลาसानซัดกว้างพอดีกับปากน้ำตัน ซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่จะเก็บน้ำตันไว้ใช้ ไม้ไผ่ที่สานซัดกันเป็นตาสี่เหลี่ยมนี้ ท่านนำมาวางพาดบนช่อกุฏิ วางน้ำตันให้ปากคว่ำลงมาเพื่อที่ฝุ่นละอองจะไม่เข้าไปได้ง่าย เวลาใช้งานท่านก็ยกลงมาทั้งแผง ใส่น้ำฝนมาเลี้ยงญาติโยมที่มาทำบุญ ประโยชน์น้ำตัน

นอกจากใส่น้ำกินได้แล้ว ยังเป็นสิ่งตกแต่งสวนแต่งบ้านได้สวยงามในราคาที่ถูกแสนถูก หม้อน้ำตันนี้มีราคาตั้งแต่ ๒-๓ บาทไปจนถึง ๓๐-๔๐ บาท เคยมีคนเอาหม้อน้ำตันนี้มาตัดแปลงเป็นกระถางปลูกต้นไม้ แต่ปรากฏว่าไม่เหมาะสม เพราะน้ำตันนั้นเป็นดินมีคุณสมบัติดูดซึมน้ำมาก เวลาปลูกต้นไม้ น้ำตันจะแย่งดูดน้ำจากต้นไม้ ทำให้ต้นไม้ไม่ออกงามเท่าที่ควร

รูปทรงของน้ำตันนั้นสวยงาม มีเสน่ห์ชักชวนให้อยากไปดูแหล่งผลิต เรื่องนี้ได้คิดอยู่นานแล้วว่าจะหาโอกาสไปดูให้ได้ว่าเขาก็กินอย่างไร วันนี้ได้โอกาสมาถึงบ้านเหมืองกุง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านนี้เขาปั้นน้ำตันกันทุกบ้านเลย แต่ดินที่เคยหาได้ง่ายใกล้บ้านก็หมดไปแล้ว

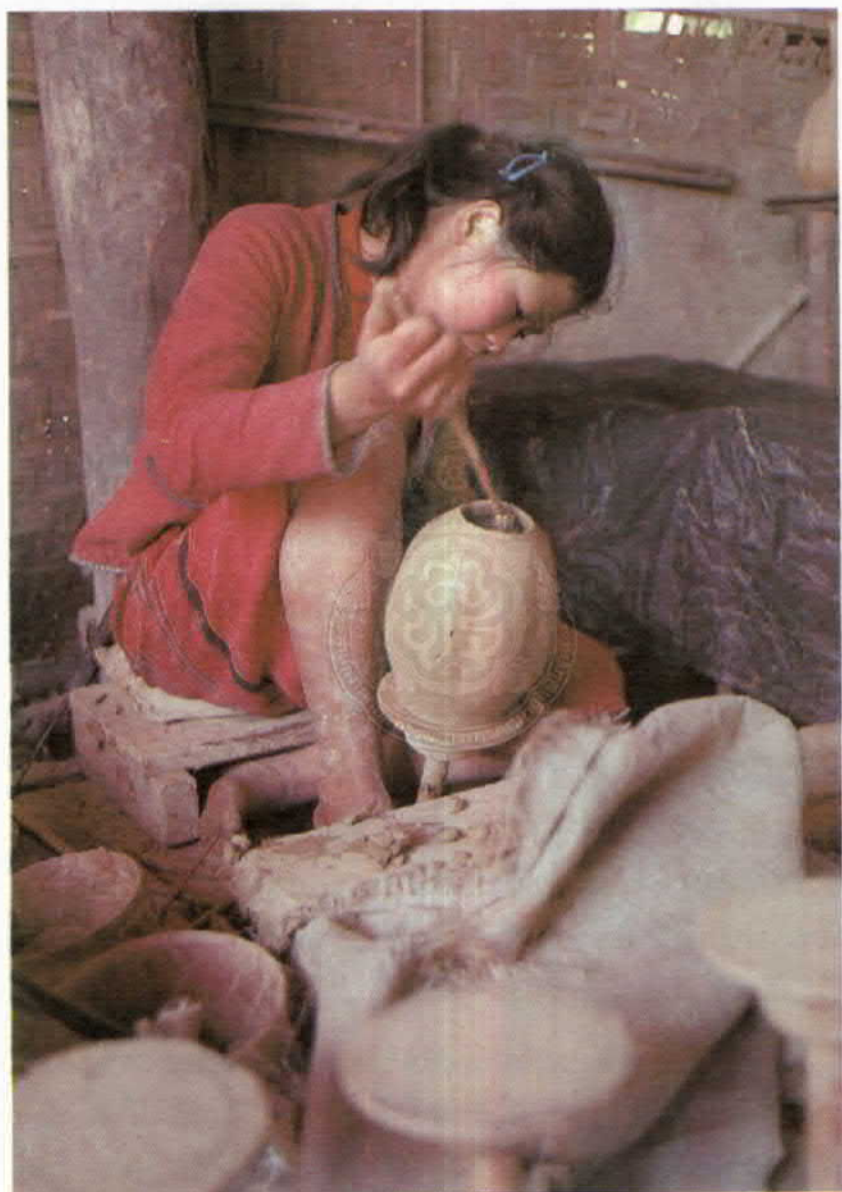

ชาวบ้านจะต้องไปซื้อดินที่แมร์ริม ถนนเชียงใหม่-ฝาง ดิน
แถวนี้เหมาะที่จะเอามาปั้นถ้วยชามและภาชนะทุกชนิด ถึงกับมี
สัมปทานการขุดขายเลยทีเดียว

ดินที่ขุดมาจากแมร์ริม เขาจะต้องเอามาตากให้แห้ง ก็ตาก
กันตรงลานบ้านนั่นแหละ ดินที่นำมาปั้นน้ำตั้นนั้นมีทั้งดินที่มีสี
แดงและสีดำ จึงหายสงสัยว่าทำไมน้ำตั้นจึงมีทั้งสีดำและสีแดง
ดินเหล่านี้เมื่อตากได้ที่ดีแล้ว ต้องไปจ้างเขาป็นให้ละเอียดเป็นผง
อย่างเบิ่ง ต่อจากนั้นจึงเอามาบดให้เหนียว งานนี้มักจะเป็นงาน
ที่ผู้ชายทำ เขาบดได้ที่แล้วใช้ทรายอ่อนมาผสมเคล้าดินให้ดีแล้ว
หมักเอาไว้เพื่อเตรียมปั้น

วิธีปั้นนั้นเขามีแท่นปั้นหมุนได้ กว้างประมาณ ๑ ฟุต นำ
ดินที่เตรียมไว้มาวางตรงกลางแล้วหมุนแท่น ใช้มือบีบดินเหนียวให้
มีรูปทรงคล้ายผลมะเฟืองขนาดใหญ่ เมื่อเป็นรูปตามต้องการแล้ว
เขาจะมีไม้วัดขนาดด้วย ต่อจากนี้ยังต้องใช้ไม้แต่งให้มีรูปร่างอย่าง
ผลมะเฟืองเป็นกลีบ ๆ ตกแต่งจนได้ที่อย่างชำนาญ เสร็จแล้วจึง
ใช้เชือกผูกที่ฐานเพื่อไม่ให้ติดกันกับฐาน แล้วลำเลียงไปฝั่งลมเสีย
ก่อน พอแห้งดีแล้ว จะใช้ผงดินเคลือบ จะเป็นดินแดงหรือดินดำ
ก็ได้แล้วแต่เนื้อดินเดิมของน้ำตั้น

ผงเคลือบก็คือผงดินแดงและดินดำอย่างใดอย่างหนึ่ง เอา
มาละลายน้ำผสมกับน้ำมันใส่ผม อยากให้มีกลิ่นอะไรก็ใช้น้ำมัน
ชนิดนั้น อาจจะเป็นกลิ่นมะลิหรือกลิ่นกุหลาบก็ได้แล้วแต่จะชอบ

การผสมน้ำมันนี้มีจุดประสงค์ให้น้ำต้นมีความมันเป็นเงาสวยงาม ช่างนั้นจะใช้แปรงชุบน้ำเคลือบทาให้ทั่วน้ำต้น แล้วต้องนำไปผึ่งแดดให้แห้งอีกครั้งก่อนจะล้าล้างเข้าเตาเผา เตาเผาใช้ขุดและก่ออิฐลงไป ใช้เศษไม้และฟางสุมเผา ความร้อนไม่เกิน ๗๐๐ องศาเซลเซียส

น้ำต้นจึงเป็นภาชนะที่แตกง่ายเพราะเป็นดินที่ยังไม่แกร่งพอ และมีคุณสมบัติดูดซึมน้ำมาก แต่มีข้อดีที่มีคุณสมบัติทำให้น้ำเย็นเร็ว มีกลิ่นดินหอมหวาน ชื่นใจคนดื่ม

หม้อน้ำต้นบรรจุน้ำฝนเย็นฉ่ำ มีกระบายวางพาดตั้งอยู่ที่ร้าน น้ำตรงระเบียงหน้าบ้านชาวเหนือ ใครไปใครมาหวนน้ำขึ้นมา

ก็คิดว่ากระบวยซึ่งทำด้วยกะลาตักน้ำดื่มได้ทันที หม้อน้ำตันนี้เขา
จะหมั่นเติมน้ำไว้เต็มไม่ให้พร่องเลย

หม้อน้ำตันและกระบวยตักน้ำจึงเป็นลักษณะประจำท้องถิ่น
ที่บ่งบอกถึงอริยาศัยความมีน้ำใจงามของคนไทยทางภาคเหนือด้วย

ช่างปั้นโอ่งมังกรที่จังหวัดราชบุรี

เส้นทางเข้าสู่ตัวเมืองราชบุรีมีโรงงานปั้นโอ่งมังกรอยู่หลายแห่ง มีเสียงร้องขอให้หยุดรถเพื่อแวะเข้าไปดูการปั้น งานแต่งแต้มประดับตกแต่งโอ่งที่โรงงานข้างทาง โรงงานนี้ปั้นโอ่งมังกรตามแบบโบราณที่ปู่ย่าตาทวดเคยทำไว้ โดยไม่ใช่เทคโนโลยีสมัยใหม่เลย เสียงเจ้าถิ่นอธิบายขณะเดินนำหน้าเข้าไปดูหนุ่มวัยรุ่นกำลังย่ำเหยียบผสมดินในที่เก็บดินก่อด้วยอิฐฉาบปูน เป็นที่เก็บดินขนาดใหญ่ทีเดียว ดินเหนียวพวกนี้เป็นดินเหนียวขุดได้ตามริมฝั่งน้ำที่ราชบุรีนี่เอง ก่อนจะนำมาปั้นจะต้องนำมาหมักผสมกับน้ำในที่เตรียมดินก่อนสัก ๕-๖ วัน แล้วถึงจะเอาไปโม้ด้วยเครื่องมือจนกว่าเนื้อดินจะเข้ากันดี มีดินสองชนิดสีออกทางขาวกับสีค่อนข้างแดง เอาดินทั้งสองชนิดมาผสมกันโดยให้เข้ากัน เพราะถ้าผสมไม่ดีโอ่งแตกเวลาเผา บางทีจะต้องผสมทรายและกลบเข้าไปด้วยเพื่อให้ได้คุณภาพ เสร็จแล้วจึงจะนำมานวดด้วยมืออีกที ทำเป็นท่อนยาว ๆ ขนาดเท่ากับท่อนขาผู้ใหญ่

การปั้นในโรงงานนี้ยังใช้แรงคนอยู่ ขณะที่โรงงานสมัยใหม่แห่งอื่น เขาใช้มอเตอร์ไฟฟ้าหมุนแท่นปั้นกันแล้ว

ช่างปั้นที่นี้เป็นชายหนุ่มแข็งแรง เพราะจะต้องใช้กำลังขา กำลังแขนประกอบกับความชำนาญหมั่นแท่นปั้น โดยขึ้นรูปจากการนำดินมาคลึงเป็นท่อนยาว ขดต่อกันเป็นรูปร่างโถงมังกร อย่างที่เห็น

ช่างที่นี้เขาเก่ง เพราะจะต้องใช้ความสามารถในการขด มือ กับตาและเท้าต้องสัมพันธ์กันเป็นอันดี มิฉะนั้นโถงจะผิดรูปร่าง ไม่ได้สัดส่วนของโถงมังกรราชบุรี เพราะโถงแต่ละภาคแต่ละแห่ง มีสัดส่วนรูปร่างต่างกันไป โถงทางอีสานเป็นดินดำมีขนาดใหญ่ ไม่เท่าที่นี้ อีกทั้งไม่นิยมเคลือบหรือมีลวดลายมังกรพาดหางอย่าง ที่เห็น เมื่อโถงมีขนาดใหญ่ ขั้นตอนการปั้นจึงซับซ้อนขึ้นเล็กน้อย

ช่างปั้นจะต้องปั้นทีละส่วน เพราะถ้าใจเร็วคว่นได้ ปั้นให้เสร็จภายในวันเดียวโองจะยุบพังเสียหาย

แต่การเริ่มต้นนั้น เขาจะเริ่มตั้นปั้นตรงกันเหมือนกันทุกแห่ง แล้วขุดขึ้นมา และทิ้งไว้ให้ดินหมาดก่อนสัก ๒-๓ วัน จึงจะปั้นต่อได้จนเป็นรูปเป็นร่างอย่างที่เห็น พอเป็นรูปโองและดินหมาดใช้ได้ ช่างจะใช้ไม้ตีแต่งให้เรียบเสมอกัน ไม้ตีมีรูปร่างคล้ายค้อน มีทั้งกลมและแบน มีขนาดใหญ่ จะต้องใช้แรงมากและขณะเดียวกัน ต้องอาศัยตาและความชำนาญจึงจะได้โองรูปทรงสวยงามอย่างนี้ คนนำทางอธิบายอย่างปลื้มใจในฝีมือช่างปั้นโองราชบุรี ขณะดูช่างและลูกมืออีกสองคนใช้เชือกทำเป็นป่วงยกโองที่ปั้นเสร็จ

แล้วไปฝั่งลม แต่ที่น่าดูต่อจากนี้คือช่างเขียนลวดลายมังกร ลายไทย เทพนม รูปสัตว์ประหลาดแบบต่าง ๆ

ช่างเขียนช่างแต่งเป็นผู้หญิง อาจเป็นเพราะต้องอาศัยความ ใจเย็นละเอียดประณีต ก่อนอื่นจะต้องร่างด้วยไม้ ชีดแบ่งสัดส่วน รอบโอ่งว่าจะวางตัวมังกรเชิดหัวฟาดหางอย่างไรไหนจึงจะเหมาะ แล้วจึงนำดินมาแต่งแต้มปะลงไปในส่วนที่เป็นหัว หู ตา เกล็ดมังกร ดินนี้เป็นดินสำหรับเขียนโดยเฉพาะ ได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราช ตอนเปียก ดินจะมีสีเทาเกือบดำ แต่เมื่อแห้งจะกลายเป็นสีขาว

ช่างเขียนลายมังกรจะเขียนอย่างชำนาญ โอ่งใบหนึ่งใช้เวลา ประมาณ ๓๐ นาที เสร็จแล้วจะต้องนำมาวางเรียงเพื่อเคลือบอีกครั้งก่อนเผา

น้ำเคลือบที่ใช้ เป็นของทำด้วยวิธีโบราณ โดยการนำเลน เปียก ๆ ผสมขี้เถ้าที่ได้จากต้นมะกล่ำตาหนูกับต้นรูกฟ้า นำขี้เถ้า นี้มาผสมกับเลนให้เข้ากันจนเหนียวได้ที่ก็จะได้น้ำเคลือบ

สำหรับโอ่งมังกรที่มีลวดลายสีสนิมเหล็กเป็นบางส่วนนั้น ช่างจะเอาสนิมเหล็กมาป่นลงไปในน้ำเคลือบเพื่อเขียนลาย

การแต่งนอกจากดินปั้นแต่งแล้ว ช่างจะใช้ฟูกันจิ้นจุ่มน้ำ เคลือบเขียนลายแต่งแต้มอย่างชำนาญ เวลาน้ำเคลือบยังเปียกจะ เห็นสีที่เคลือบไม่ต่างกันมาก ต่อเมื่อเผาแล้วจะเห็นลวดลายที่แตกต่างชัดเจน

การเขียนสายและแต่งโถ่งมังกรจะต้องทำตอนที่ดินไม่แห้งเกินไป เพราะถ้าดินแห้งมากตัวโถ่งจะดูดน้ำเคลือบเข้าไปมาก เวลาเผาโถ่งจะทำให้โถ่งยุบเสียหาย

เตาเผาโถ่งมังกรมีขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐทนไฟ ใช้ฟืนเผา ช่างจะต้องควบคุมอุณหภูมิการเผาแต่ละครั้ง ไม่มีเทอร์โมมิเตอร์วัดความร้อนแต่อย่างใด อาศัยความชำนาญคาดคะเนเอา ถ้าช่างโหมไฟแรงเกินไป ไฟจะละลายน้ำเคลือบออก บางครั้งน้ำเคลือบจะทำให้โถ่งเสียรูปทรง แต่ถ้าใช้ไฟอ่อนเกินไปสีที่เคลือบก็จะดำลงไปอีก ดังนั้นต้องอาศัยความชำนาญเป็นกะเป็นเกณฑ์ การเผานี้จะเผากันตลอด ๒๔ ชั่วโมง แล้วจะค่อยลดความร้อนลงในระยะหลัง

ช่างปั้นโถ่งมังกรนี้ นอกจากปั้นโถ่งแล้ว ยังปั้นกระถางมังกร ไหกระเทียม ไหน้ำปลา รูปทรงเป็นแบบตายตัว เพราะสะดวกในการขนส่ง และมีมาตรฐานในการใช้ชั่ง ตวง

รูปทรงของโถ่ง อ่าง กระถาง และไหที่ปั้นจากจังหวัดราชบุรีนี้ มีรูปแบบลักษณะเฉพาะท้องถิ่นไม่เหมือนกับทางภาคอื่น ๆ

ปัจจุบันการใช้โถ่งและกระถางจากราชบุรีเป็นที่นิยม ผู้คนจังหวัดต่าง ๆ นิยมมาซื้อไปใช้ เวลานั้นไปขายจะมีทั้งพ่อค้าล่องเรือมาซื้อและบรรทุกรถยนต์ไปขายตามจังหวัดต่าง ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง โถ่งและกระถางเคยเดินทางไกลไปอวดตัวที่ประเทศเพื่อนบ้าน

เช่น มาเลเซียและสิงคโปร์อีกด้วย ด้วยเหตุที่ได้รับความนิยมถึง
ต่างแดนเช่นนี้ ทำให้งานฝีมือปั้นโอ่งเริ่มแพร่หลายไปยังจังหวัดอื่น ๆ

ช่างปูนปั้นทวารบาล

ถ้าเดินเข้าสู่หมู่บ้านอีโก้ จะต้องผ่านประตูผีที่ชาวเขาทำเอาไว้ มีลักษณะคล้ายกับประตูฟุตบอล เพียงแต่ว่าแทนที่จะใช้ไม้เล็ก ๆ เขาจะใช้ไม้อยูขนาดใหญ่มากทีเดียว โกล์กันนั้นมีหุ่นไม้เป็นรูปแกะสลักคล้ายคนเปลือย รูปเหล่านี้มีความหมายทั้งนั้น ตามผู้รู้ได้คำตอบว่า สมัยก่อนผู้คนยังไม่รู้จักนุ่งผ้า ผู้คนในหมู่บ้านไม่ว่าหญิงชายเด็กเล็กต่างเปลือยกาย วันหนึ่งมีชายอีโก้ ออกปาล่าสัตว์ ถูกผีป่าไล่ ต้องวิ่งหนีหิวซุกหิวซุนเข้าหมู่บ้าน จากนั้นก็เลยถือเป็นประเพณีที่จะต้องมียามเฝ้าที่ประตูทางเข้าหมู่บ้าน คอยช่วยเหลือและต่อสู้กับผีปารายนั้น เฝ้าไปนาน ๆ จึงเกิดความคิดขึ้นว่าไม่จำเป็นต้องเป็นคนจริง ๆ เฝ้าก็ได้นะ หากจะแกะสลักไม้เป็นรูปคนแทนก็ย่อมได้ แต่ไม่ได้คำตอบว่าเหตุใดคนเฝ้าจึงต้องเปลือยกายด้วย “ชะรอยว่าผีจะกลัวคนแก่ผ้าก็ได้” คนถามคิดเอาเอง และยังได้ความรู้ต่อไปอีกว่า ห้ามผู้อื่นมาแตะต้องรูปเปลือยเหล่านี้ด้วย ถือว่าผิดผีต้องปดรั้งความกันยกใหญ่ นี่เป็นความเชื่อของชาวเขาเผ่าอีโก้ที่ถือว่าประตูบ้านมีความศักดิ์สิทธิ์

มิใช่แต่เพียงชาวเขาเท่านั้นที่มีความเชื่อถือในเรื่องประตูลาววังก็มีความเชื่อในเรื่องเหล่านี้ด้วย ตัวอย่างตอนแม่พลอยเข้าวังนั้นเป็นไร เธอเดินเหยียบธรณีประตูยังต้องถูกสั่งให้หมอบกราบธรณีประตูเป็นการขอขมา เพราะคติโบราณเชื่อว่าประตูลาววังเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป ธรณีประตูมีพระภูมิชื่อ 'พระนครราช' เฝ้าอยู่ การเหยียบธรณีประตูนี้มีโทษห้ามแต่ประตูภายในวังเท่านั้น ยังห้ามเหยียบประตูวัด และเลยไปถึงประตูบ้านด้วย ซึ่งได้ยื่นคำพูดลอยมาเข้าหูว่า ที่ห้ามอย่างนั้นนะ เพื่อเตือนไว้หรือกันว่า จะลุดจะนั่งจะเดินให้ระวังระไว ฉวยพลาดพลึงจะได้ไม่เดินสะดุดธรณีประตูหกล้มหลุกเป็นอันตรายภายหลัง

ความเชื่อเรื่องประตูจะมีอยู่เกือบทุกชาติ ที่จะต้องสร้างบางสิ่งบางอย่างไว้ประจำประตู อย่างเช่นประตูจีน นิยมทำรูปเทวดาหน้าตาตุ้มมีใจดีก็มากไว้ที่บานประตู เรียกว่า 'เขี้ยวกาง' ถือว่าเป็นผู้คอยปกป้องรักษาคุ้มครองประตู ถ้าเกิดเหตุเภทภัยทั้งหลายทั้งปวงมารบกวน จะได้ช่วยกันไว้ก่อน

ความสำคัญของประตูนั้น นอกจากเป็นส่วนประกอบของอาคารวัดวาอารามที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะแล้ว ประตูบ้านยังเป็นที่ป้องกันภัย มีประตูชั้นหน้าแล้วยังไม่พอ ต้องมีประตูมุ้งลวดกันยุง มีประตูลูกกรงเหล็กอีกชั้นกันขโมยรวมทั้งหมด ๓ ชั้น ประตูสมัยก่อนมีเพียงชั้นเดียว มักจะตกแต่งกันอย่างสวยงาม ให้มีรูปร่างลักษณะเข้ากันได้กับตัวอาคารด้วย อย่างประตูยอดปราสาทก็จะ

ต้องมีสิ่งตกแต่งยอดเป็นซุ้ม เช่นเดียวกับยอดปราสาท หรือประตูปอดมงกุฎ ก็จะต้องมีส่วนเสริมเหนือประตูเป็นยอดคล้ายมงกุฎ เพื่อความสวยงาม ประตูยอดปราสาทก็จะมีส่วนตกแต่งตรงยอดคล้ายกับปราสาทด้วย นอกจากนี้มีเขี้ยวทางฝาประตูแล้ว ยังนิยมทำเป็นยักษ์เฝ้าหรือเทวดาเฝ้า บางทีก็มีสัตว์ต่าง ๆ ในวรรณคดีขึ้นเฝ้า และทำทำพนมมือกระซัดกระซ้ออยู่หน้าประตูด้วย

นอกจากคติความเชื่อในเรื่องปกปักษ์รักษาแล้ว คนโบราณอาจคิดถึงเรื่องความสวยงามด้วย ประตูก่อที่สวยงามในเมืองไทยมีอยู่หลายแห่ง เช่น ประตูฝั่งมุกที่พระอุโบสถวัดราชบพิธ ประตูหุ้มช้างที่ศาลาการเปรียญวัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี ประตูแกะสลักที่วัดป่าซาง จังหวัดลำพูน ประตูอุโบสถที่วัดสระบัว จังหวัด

เพชรบุรี ประตุนี้มีปูนปั้นประดับตกแต่งสวยงาม เป็นศิลปะสมัย
อยุธยา และประตูที่เห็นในภาพเป็นประตูวัดแห่งหนึ่งในจังหวัด
สระบุรี สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง โดยผู้ออกแบบลายปูนปั้น
ประตูนี้คือ อาจารย์เสนอ นิลเดช ปูนปั้นที่นำมาตกแต่งประตูนี้
จะต้องใช้ปูนขาวนำมาผสมกับน้ำมันตังอิ้ว โขลกให้เข้ากันดี แต่
ก่อนอื่น ช่างจะต้องมีแบบเขียนลงบนกระดาษลอกลายเป็นรูป

ทวารบาล นำมาร่างลงบนประตูไม้ก่อน ลวดลายต่าง ๆ จะต้องเขียนให้ละเอียดและชัดเจน ก่อนจะนำปูนผสมตั้งอ้วมาปั้นลงไปบนพื้นไม้ขณะที่ปูนยังเปียก ๆ อยู่ ลายกระหนกและดอกดวงประจายามนั้น บางที่ช่างก็มีแบบปั้นมาจากพิมพ์แล้วนำมาติดตกแต่ง ช่างปั้นจะต้องใช้เวลาหลายอาทิตย์กว่าจะปั้นเสร็จ

ลักษณะเทคนิคของการปั้นปูนนี้ ช่างแต่ละแห่งมีกรรมวิธีไม่เหมือนกัน รายละเอียดต่าง ๆ ช่างผู้ออกแบบจะต้องศึกษาลักษณะรูปทรงให้กลมกลืนกับตัวอาคารภายนอกด้วย

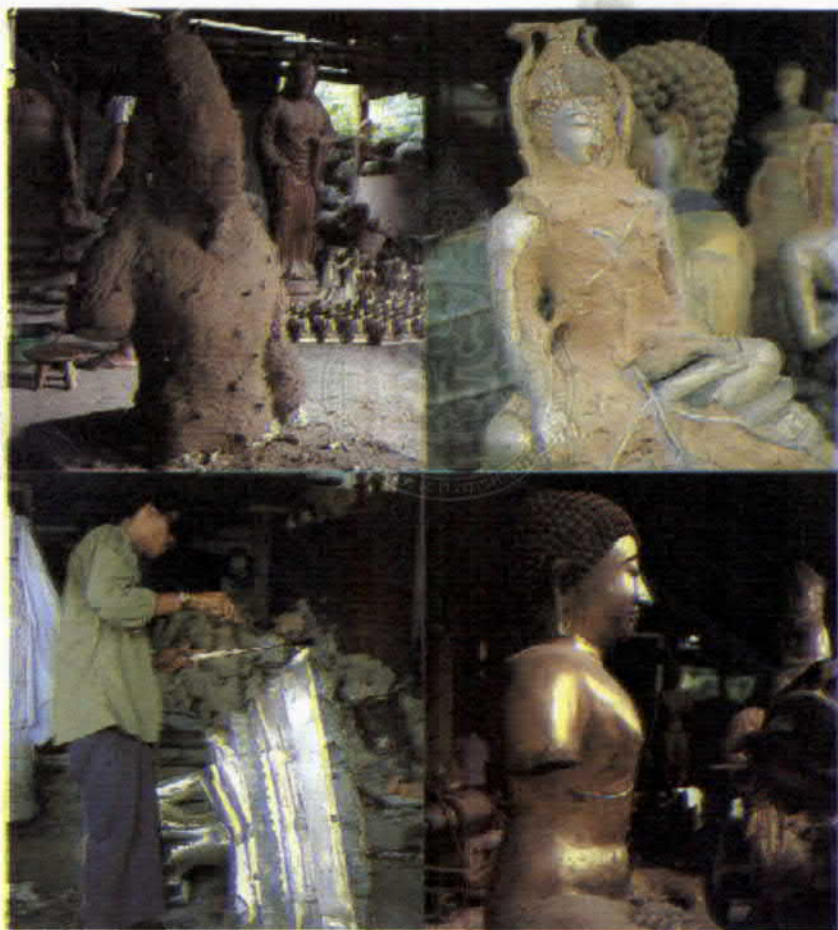
เมื่อปั้นเสร็จทั้งไว้จนแห่งสนิทดีแล้ว จะลงรักปิดทองคำเปลว ช่างบางแห่งนิยมลงรักปิดกระຈກສီ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้ออกแบบและเจ้าอาวาสว่ามีรสนิยมอย่างไร

ข้อแตกต่างระหว่างช่างในอดีตกับปัจจุบันก็คือ ช่างสมัยก่อนสร้างวัดได้สวยงามเนื่องจากมีความศรัทธาเป็นพื้นฐาน ผลงานจึงประณีตวิจิตรกว่าที่ทำกันออกมาในปัจจุบัน

หมวดช่างหล่อ-ช่างเหล็ก

บ้านช่างหล่อ

จากสี่แยกพรานนกประมาณหนึ่งป้ายรถเมล์ มีป้ายบอกชื่อซอยบ้านช่างหล่อ ในซอยให้รถวิ่งทางเดียว พอเลี้ยวเข้าไปจะเห็นความแตกต่างของบ้านเรือน จากปากซอยที่เป็นห้องแถว ผู้คนพลุกพล่าน แต่บ้านเรือนในซอยนี้มีความเป็นอยู่อย่างสงบ บ้านเรือนไทยยังพอมีให้ดูเรียงรายหลายหลัง เหมือนยกบ้านเรือนและชีวิตผู้คนในชนบทวางไว้กลางกรุง

บางบ้านปลูกต้นปรัง ต้นแก้ว ต้นโมก ต้นไม้ไทย ๆ หลาย ๆ ชนิดในเนื้อที่จำกัด แต่สวยงาม มีผู้กล่าวว่าบรรพบุรุษของชาวบ้านช่างหล่อนี้เป็นชาวกรุงเก่า อพยพมาสมัยกรุงศรีอยุธยาแตก สมัยที่พระเจ้าตากตั้งเมืองหลวงที่กรุงธนบุรี ชาวบ้านได้ย้ายตามกันมา ด้วยว่าทุกบ้านเป็นเครือญาติจ้างงานวานใช้กันได้ ต่างมาร่วมทำงานกัน บ้านโน้นเป็นช่างปั้นบ้านนั้นเป็นช่างหล่อ บ้านผู้พี่เททองบ้านผู้น้องเป็นช่างขัด บ้านถัดมาเป็นช่างลงรักปิดทองและปิดกระຈกทุกบ้านช่องต่างเป็นช่าง ร่วมแรงร่วมใจให้งานสำเร็จลุล่วงเป็นองค์พระ ให้ชาวพุทธทั้งหลายได้นำไปกราบไหว้บูชา

ถ้าจะสืบประวัติกันตั้งแต่ครั้งโบราณ สมัยที่ชาวพุทธทั้งหลายเริ่มมีศรัทธาเลื่อมใสในพุทธศาสนา ซึ่งอยู่ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชของอินเดียโน้น ราวพ.ศ. ๒๗๐ สมัยนั้นชาวพุทธในอินเดียไม่ได้ปั้นองค์พระพุทธรูปกราบไหว้บูชาอย่างเดี๋ยวนี้นี้ แต่ทำรูปอื่นที่เป็นสัญลักษณ์แทน เช่นแกะสลักหินเป็นรูปธรรมจักรและวงกลมอบ หมายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา

ในปามฤตทายวัน นอกจากนั้นยังทำเป็นปางมหาภิเนษกรรมณ์ เป็นรูปม้าผูกเครื่องแต่ไม่มีคนขี่ เหล่านี้เป็นคติในสมัยก่อนที่ห้ามปั้นรูปคนเพื่อเคารพบูชา พระพุทธรูปที่ทำให้เลียนแบบมนุษย์นั้นเกิดขึ้นจากฝีมือช่างในแคว้นคันธาระ ซึ่งได้อิทธิพลมาจากรูปปั้นของกรีกราวพุทธศตวรรษที่ ๒ แล้วจึงนิยมทำสืบต่อกันมา โดยสร้างขึ้นตามมหาปรีติลักษณะในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ทำเป็นพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ซึ่งหมายถึงอิริยาบถตามเรื่องราวในพุทธประวัติ

การทำพระพุทธรูปนั้นมีหลักสำคัญบังคับสองประการคือ ต้องคิดให้แปลกจากรูปคนอื่น ๆ ใครเห็นให้รู้ได้ทันทีว่าเป็นรูปพระพุทธเจ้า และต้องให้งามเหมาะเจาะคนทั้งหลายที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วย*

การสร้างพระพุทธรูปในเมืองไทย มีหลักฐานการทำมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมา และอาจแบ่งวิธีทำได้สามวิธีคือ

- ปั้น ปั้นด้วยปูน หรือก่อด้วยอิฐก่อนแล้วจึงพอกปูนทับ
- แกะสลัก โดยนำหิน ไม้ หรืองามาแกะสลัก
- หล่อ ทำโดยปั้นด้วยดินแล้วนำมาเป็นพิมพ์หล่อด้วยโลหะ

ช่างหล่อพระจะมีหลักในการทำ เช่น ดูสัดส่วน หน้าตักควรกว้างเท่าใด ศีรษะใหญ่เล็กแค่ไหน ออกกว้างมากน้อยเท่าไร ใบหูต้องยาวกว่าปกติ เมื่อพระยืนจะมีมือยาวเกินเข่าลงมา เหล่านี้มีจุดประสงค์เพื่อให้พระพุทธรูปดูแตกต่างไปจากมนุษย์ธรรมดา

* มูลเหตุที่สร้างพระพุทธรูป พระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ

ได้มีผู้ตั้งทฤษฎีไว้อีกมากมายเกี่ยวกับการวางลักษณะส่วน
 ลัดขององค์พระพุทธรูป บ้างก็ว่าหากทำผิดลักษณะไปก็อาจจะ
 ป่วยไข้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เรื่องนี้มีได้กล่าวไว้ในพระธรรม
 คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเลย การสร้างสิ่งกราบไหว้บูชาเป็น
 การปฏิบัติที่มีขึ้นมาในสมัยหลัง ๆ

พระพุทธรูปที่นิยมมาหล่อในสมัยนี้มักจำลองพระพุทธรชินราช
 ซึ่งสร้างในสมัยสุโขทัยตอน พ.ศ. ๑๕๐๐ ซึ่งเป็นสมัยพระมหาธรรม-
 ราชालิไท เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย แสดงถึงการตรัสรู้ของ
 พระพุทธเจ้าในท่านั่งขัดสมาธิ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 โปรดให้หล่อพระพุทธรชินราชจำลองมาประดิษฐานเป็นพระ
 ประธานในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร

ปัจจุบันชาวพุทธนิยมว่าจ้างให้ช่างหล่อพระตามแบบสมัย
 อุทุมพร เพราะมีชื่อหมายถึงความร่ำรวย อุดมสมบูรณ์ด้วยข้าว
 อยู่น้ำ ถ้าสมัยเชียงแสน ก็หมายถึงความร่ำรวยมีเงินหมื่นเงินแสน
 หรือถ้าปั้นตามแบบสุโขทัย ก็หมายถึงสุโขทัยมีความสุขดังชื่อ

กรรมวิธีการหล่อพระเริ่มตั้งแต่การปั้นหุ่น ช่างปั้นจะต้อง
 เตรียมดิน ที่นิยมใช้กันเป็นดินสีเหลืองเรียกว่า 'ดินขี้หมูเหลือง'
 นำมาตากให้แห้ง ทุบเป็นก้อนเล็ก ๆ หมักในที่หมักซึ่งมีน้ำ เพื่อให้
 น้ำซึมเข้ากับเนื้อดิน แล้วร่อนทรายชนิดกลางที่ไม่ละเอียดมากนัก
 มาผสมในอัตราส่วน ดิน ๑ ทราย ๓ นวดให้เข้ากัน ปั้นเป็นก้อน
 เท่าลูกแตงโมขนาดย่อม ๆ เพื่อนำมาใช้ปั้นเป็นองค์พระ ซึ่งมัก

จะขึ้นโครงพอเป็นตัวอยู่ก่อนแล้ว หุ่นพระนี้จะมีโครงเหล็กหรือไม้เป็นแกนหลักอยู่ข้างในเพื่อยึดดิน เช่นเดียวกับการปั้นอนุสาวรีย์ ข้างบนจะมีเครื่องมือปั้น เช่น ลูกดิ่งใช้วัดเส้นผ่าศูนย์กลางองค์พระ วงเวียนใช้วัดแต่งองค์ให้ได้สัดส่วนตามแบบ ซึ่งมักจะมีต้นแบบเป็นของจริง แต่ปัจจุบันช่างมักจะปั้นตามแบบภาพถ่าย

เมื่อปั้นหุ่นได้ที่ดีแล้วจะต้องทำราง เพื่อเป็นทางเดินของน้ำทองก่อน เส้นรางนี้คล้ายกังปลา ทำให้น้ำทองวิ่งไหลได้รวดเร็ว เมื่อทำเสร็จแล้วจึงใช้ดินเหนียวผสมเก๋าก่าน ละลายน้ำให้เข้ากัน นำมาทาองค์พระเพื่อกันมิให้ผิวทรายที่ปั้นไว้หลุดร่วง ทั้งไว้ให้แห้งก่อนจะนำ 'เทือก' มาทาอีกครั้ง 'เทือก' นี้คือขี้ผึ้งผสมกับน้ำมันยางใช้ทาเพื่อให้ขี้ผึ้งติดกับหุ่น

ขั้นตอนต่อจากนี้เรียกว่า 'เข้าขี้ผึ้ง' ข่างเข้าขี้ผึ้งจะนำขี้ผึ้งที่บดเป็นแผ่นมาบุที่องค์พระจนทั่ว แล้วจึงชุบแต่งองค์พระให้เกลี้ยง หลังจากนั้นทำรายละเอียดต่าง ๆ และตกแต่งองค์พระ โดยเฉพาะพระศก ข่างจะมีพิมพ์ปูนเป็นแบบ กดขี้ผึ้งเป็นรูปกันหอยแล้วมาติด ตอนที่เข้าขี้ผึ้งเสร็จแล้ว ข่างจะใช้ 'ไม้เสนียด' ซึ่งทำด้วยไม้มะเกลือปลายแบนทั้งหัวท้าย มาตกแต่งองค์พระอีกที ผู้ว่าจ้างจะมีโอกาสมาดู ตีชม หรือขอแก้ไขในรายละเอียดได้จากการดูหุ่นขี้ผึ้งนี้ เพราะเป็นงานขั้นสุดท้ายก่อนการหล่อ เมื่อพอใจในรายละเอียดของหุ่นขี้ผึ้งแล้ว จึงนำดินนวลเนื้อละเอียดมาผสมกับขี้วัว ทาให้ทั่วองค์พระ เพื่อให้หน้าดินเข้าไปเกาะแน่นกับเนื้อขี้ผึ้ง

ต้องระวังไม่ให้มีฟองอากาศด้วย ทาแล้วปล่อยให้ดินแห้ง และทา
ทับอีกอย่างนี้ประมาณ ๓ ครั้ง จึงนำตะปูจันทน์มาดอกทั่วองค์พระ
เรียกว่า 'ดอกทอย' ตะปูจันทน์นี้ทำหน้าที่ยึดแกนในกับดินข้างนอก
ไม่ให้เคลื่อนที่ ทั้งยังควบคุมความหนาของทองด้วย

หลังจากดอกทอยทั่วองค์พระแล้ว จึงนำดินนวลผสมทราย
มาหุ้มอีกครั้งหนึ่ง ทิ้งไว้ให้แห้งอีก ก่อนที่จะนำดินเหนียวผสมกับ
ทรายในอัตราส่วน ๑ ต่อ ๔ นวดให้เข้ากันนำมาพอกทับ ดินชนิด
นี้ช่างเรียกว่า ดินแก่ จะพอกทับถึงสองชั้น การพอกครั้งสุดท้าย
จะต้องสานลวดโดยรอบเป็นตาสี่เหลี่ยม นำดินแก่มาพอกทับจน
มิดลวด ภาษาช่างเรียกว่า ทับปลอก รोजนทับปลอกแห้งดีแล้ว
จึงล้มนุ่นพระด้วยการนำพระลงฟุ้งกับไม้ ๒ ท่อน ท้ายยาวกว่าองค์
พระเพื่อรับน้ำหนัก ให้เศียรพระลงดินโดยมีอิฐก่อเป็นฐานรอง
เพื่อป้องกันการชำรุดเสียหาย ช่างจะใช้ชะแลงกระทุ้งดินที่อยู่ภาย
ในออก แล้วจึงก่ออิฐทำเตารอบองค์พระจัดแจงสุ่มไฟส้ารอก
ชีผึ้งออกมา

จากนี้จะไปถึงช่างทอง ช่างจะก่อเตาอิฐมีเบ้าวางในเตาก่อ
สุ่มไฟ เพื่อหลอมทองเหลือง เบ้านี้สมัยโบราณทำเองโดยใช้ดิน
เหนียวนวดกับขี้เถ้าเกลบแล้วเผาจนแกร่ง ทนความร้อนได้ดี ช่าง
ทำเบ้ามักจะทำ 'กระบาล' พร้อมเสร็จ กระบาลนั้นทำเพื่อใช้
ปิดปากเตาหลอม ช่างทำ 'เบ้า' และ 'กระบาล' เป็นอาชีพ

อย่างหนึ่ง ปัจจุบันเลิกทำกันไปแล้ว เนื่องจากช่างหล่อนิยมใช้เบ้าที่ทำจากต่างประเทศ ซึ่งทำรูปร่างลักษณะอย่างเบ้าของไทยทำ

การหลอมหล่อทองนั้น ช่างหล่อจะคำนวณทองที่ใช้เอาจากขี้ผึ้งที่ส้ารอกออกมาจากองค์พระ การเททองนี้เป็นศาสตร์และศิลปะอย่างหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นวิธีการยกหรือการเท ที่ต้องอาศัยความแม่นยำแท้ให้ตรง 'ปากจอก' ช่างต้องใช้ความสังเกตว่าน้ำทองล้นพิมพ์องค์พระแล้วหรือยัง ยิ่งองค์พระมีขนาดใหญ่มากอย่างพระประธาน ช่างเททองต้องทำสะพานไต่ขึ้นไปเทบนนั่งร้าน เวลาทำนั้นทั้งนำดูและนำกลัว งานนี้ต้องอาศัยช่างที่ชำนาญงานจริง ๆ หลังจากเททองแล้วทิ้งไว้ให้เย็นลงประมาณ ๓ วัน จึงทุบดินให้เหลือแต่ทอง ช่างจะตะไบรอยตามองค์พระ ตัดตะปู ที่ 'ตอกทอย' ออก อุดรอยต่าง ๆ แล้วขัดด้วยเครื่องไฟฟ้า ใช้ตะไบอย่างหยาบจนถึงตะไบอย่างละเอียด ขัดแต่งอีกครั้งด้วยตะไบไฟฟ้า แต่ถ้าเป็นพระขนาดเล็กลง ช่างจะอุ้มองค์พระขัดด้วยฟ่อนเชือกขนาดใหญ่ ใส่ติดกับเครื่องมือที่สับัดแรงมากจนเศษเชือกกระจายฟุ้งไปทั่ว แต่ก็ได้ผล พระทุกองค์สวยงามวาวแวบออกมา เป็นกรรมวิธีขั้นสุดท้าย ถ้าไม่ต้องการทำแบบลงรักปิดทองหรือรมดำ

การหล่อพระนี้ยังมีข้อแตกต่างอีกระหว่างพระพุทธรูปขนาดใหญ่กับพระบูชาขนาดเล็ก งานปั้นงานหล่อพระถ้าได้มาเห็นขั้นตอนการทำแล้วจะรู้สึกว่ายากเย็น แต่เป็นศิลปะที่น่าภูมิใจ

นุ้ยตายายแห่ง ‘บ้านช่างหล่อ’ สืบสอนวิชาชีพหล่อพระสีบทอด
กันหลายชั่วอายุคนจนถึงปัจจุบัน หลักฐานเห็นได้จากงานและชื่อ
หมู่บ้าน ยังมีชื่อหมู่บ้านที่เรียกขานตามอาชีพของประชาชนอีก
หลายแห่งในเมืองไทย ซึ่งน่าสนใจทั้งในด้านอาชีพและความเป็นมา

ช่างทำช้อนทองเหลือง

ทุกคนรวมทั้งคุณคงเคยเห็นช้อนมาแล้วตั้งแต่เกิด จะเป็น
ช้อนเงินช้อนทอง หรือช้อนสังกะสี มันก็เป็นช้อนที่เป็นสิ่งนำ
อาหารใส่ปากให้โตมาจนทุกวันนี้

บางทีก็มีคนใช้คำว่าช้อนเป็นคำกระทบกระเทียบ ว่าเป็น
สิ่งที่ตักแกงหรือตักอาหารเข้าปาก แต่ปรากฏว่าตัวช้อนเองไม่เคย
รู้รสชาติของอาหารนั้นเลยสักนิด

ว่ากันไปร้อยแปดอย่างแล้วแต่จะพูดตามวิสัยของคน แต่ใน
ที่นี้ขอกล่าวแต่กรรมวิธีการผลิตช้อนดูที่หรือว่ามันเป็นมาอย่างไร
ถึงได้เป็นช้อน

หมู่บ้านที่ทำช้อนนั้นอาจจะมีหลายที่หลายแหล่งในประเทศไทย เพราะไม่ว่าข้าวของจะแพงมากมายเพียงใด คนส่วนใหญ่ก็ต้องรับประทานอาหาร จะต้องมีช้อนตักอาหารเข้าปาก แม้ว่าสมัยก่อนนั้นคนไทยจะนิยมกินข้าวด้วยมือ แต่ก็ยังต้องมีช้อนตักกับตักแกงอยู่ดี

“เมื่อมีผู้ซื้อก็ย่อมมีผู้ขายและผู้ผลิต” คือคำพูดเชย ๆ คຸ້ນหูที่เป็นความจริง

หมู่บ้านบางบัวแถวบางเขนเป็นแหล่งผลิตช้อนที่ทำกันเป็นล่ำเป็นสัน เสียงเลื่อยไม้ทุบโลหะดังโป๊กเป๊กลั่นในซอยนั้น ทำให้ต้องเลี้ยวเข้าไปดูด้วยความสนใจ ชาวบ้านเขาทำกันทุกครัวเรือนเลยทีเดียว

วัตถุดิบที่ใช้ทำช้อน (ทองเหลือง) มีทองแดง ดีบุก นิเกิล เขาจะเอาสามสิ่งนี้มาหลอมเข้าด้วยกันในอัตราส่วน ๕ ๓ และ ๒ ตามลำดับ เบ้าที่หลอมเหลวจะต้องทนความร้อนเป็นพิเศษ เขาใช้ถ่านธรรมชาติ ๆ นี่แหละ หลอมเข้าสามสิ่งให้ร้อนจนหลอมเหลวกลายเป็นน้ำเหลวสีแดง คราวนี้ช่างจะต้องเตรียมพิมพ์ดินเป็นรูปช้อน ส้อม มีด ฯลฯ มาเตรียมไว้ แล้วหยอดโลหะหลอมเหลวลงในแม่พิมพ์ แม่พิมพ์อันนี้จะต้องเป็นพิมพ์ที่มีขนาดมาตรฐานสวยงาม ตามที่คนออกแบบแต่แรกกำหนด ครั้นโลหะเย็นดีแล้วจึงแกะออกเป็นชิ้น ๆ แต่มีไซจะเสร็จ จะต้องนำไปเผาไฟให้ช้อนร้อนอีกครั้ง เพื่อบ่มด้วยเครื่องบ่มขนาดใหญ่

ทำไมจึงต้องบีบ เพราะว่าช้อนจากแม่แบบครั้งแรกนั้นยังติดเรียงกันหลาย ๆ อัน เป็นแพ และยังมีรอยที่ไม่เรียบร้อยหลายแห่ง เช่น รอยต่อหรือส่วนเกินที่เป็นโลหะเป็นดิ่งออกมาตามรอยของแม่แบบ เครื่องบีบจะตัดส่วนเกินออกทิ้งไป กลายเป็นช้อนซึ่งมีอิสระต่อกัน

คราวนี้มาถึงช่างตกแต่ง ช้อนแต่ละอันจะต้องแต่งให้ได้รูปสวยงามตามต้องการ แล้วเอาไปเผาในเตาถ่านให้แดง ดัดขณะร้อนเพื่อให้ได้รูปสวย จึงจะนำมาจุ่มน้ำให้โลหะเย็นตัว ที่ต้องทำเช่นนี้เพื่อให้ช้อนคงสภาพแข็งแรงด้วย

ขณะที่ช่างโลหะ เผา บีบ และตกแต่งช้อน ช่างไม้จะนำไม้สักมาเลื่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ เพื่อประกอบเป็นด้ามช้อนอีกที ช่างจะต้องเลื่อยให้ได้ขนาด ก่อนที่จะนำมาขัดกระดาษทรายให้เงางาม ต่อจากนั้นจึงนำมาประกอบกับตัวช้อนโลหะ มีตะปูโลหะเชื่อมระหว่างเนื้อไม้กับตัวช้อนเพื่อความสวยงาม เสร็จแล้วส่งไปเข้าเครื่องขัด ขัดให้เรียบร้อยอีกที เพื่อนำส่งไปขาย

ช้อนทองเหลืองลายเทพนมเหล่านี้เป็นสินค้าที่นิยมในตลาดต่างประเทศมาก ได้ถามคนทำว่ามีโอกาสใช้ช้อนเหล่านี้บ้างหรือไม่เปล่า ปรากฏว่าเขาไม่เคยใช้เลย ใช้แต่ช้อนสังกะสีรับประทานอาหารกันทุกบ้าน

ช่างหล่อกระบอกขนมจีน

คนที่คุ้นเคยรับประทานกาแฟขนมปังอย่างฝรั่งเป็นอาหาร
เข้านั้น จะตื่นเต้นกับอาหารเข้าที่เป็นขนมจีนน้ำยา ขนมจีนน้ำพริก
รสชาติเข้มข้นที่ปากซ์ได้นี้ คนกินจะขอเป็นจานสองจานสามที่
เดียวละ แต่มักมีการดักกรดผสมกันระหว่างน้ำยากับน้ำพริก ฟังดู
ไม่น่าจะน่ากิน แต่เมื่อตักชิมดูก็บอกได้ว่าอร่อย ส่วนประกอบตั้ง
โต๊ะคือถาดผักมีใบไม้หลายชนิด เช่นใบและผักกระถินอ่อน ใบชะมวง
แตงกวา ถั่วงอก ถั่วฝักยาว ผักเสี้ยนดอง ฯลฯ วางท้าทายให้หยิบ
นำอร่อยน้อยอยู่หรือ

แต่ของสำคัญที่ทิ้งกันมากคือเส้นขนมจีน เส้นเล็กเหนียว
ขาวจับโค้งมนดูสวยงาม ทำให้เกิดอยากรู้ว่าเขาทำอย่างไร ชักใช้

ไล่เสียงสูตรผสมได้ความว่าทำจากข้าวเจ้า นำมาแช่น้ำ ๑ คืน ก่อน
จะไม่ให้ละเอียดเป็นแป้ง แล้วมาใส่ในห่อผ้าขาวที่มีฝาทองเหลืองเจาะ
รูเท่าขนาดเส้นขนมจีน คนทำจะต้องบีบโรยขนมจีนลงในกระทะ
น้ำเดือด สุกแล้วตักมาแช่น้ำเย็น จึงจะช้อนนำมาเรียงกันเป็นจับ
คนทำมีความชำนาญคนดูจึงดูเพลินไปเลย แต่นี้เป็นวิธีที่ทำอย่าง
คนภาคเหนือและภาคกลาง ได้ถ่ายรูปภาพเขียนแสดงวิธีทำขนม
จีนจากหอเขียนในวังสวนผักกาดมาให้ดูด้วย แสดงว่าคนไทยนิยม
กินขนมจีนกันมานานแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยา ในภาพเป็นการทำอย่าง

ที่เห็นในแบบโบราณ แต่วิธีทำขนมจีนแถวชุมพร สุราษฎร์ธานี

และเมืองนครศรีธรรมราช เขามีกระบอกขนมจีนทองเหลืองสำหรับ
 ริดแบ่งเป็นเส้นให้ไหลลงในกระทะน้ำเดือด โดยมีไม้เป็นฐานวาง
 กระบอกขนมจีนแปลกกว่าภาคอื่น ๆ คุ้ยไปคุ้ยมาเลยได้รู้ว่ากระบอก
 ขนมจีนนี้เขาทำขายแถวหลังวัดมหาธาตุ เมืองนครศรีธรรมราช
 นี้เอง

ช่างทำกระบอกขนมจีนขายเป็นชาวไทยอิสลาม ว่ากันว่า
 บรรพบุรุษเป็นช่างจากเมืองไทรบุรี สมัยที่ทัพเจ้าเมืองนครศรี-
 ธรรมราชเคยยกไปปราบปรามตั้งแต่ครั้งโบราโบราณสมัยปี พ.ศ.
 ๒๓๕๕ โน่น แล้วก็กวาดต้อนผู้คนที่เป็ช่างมาด้วย เพราะแต่เดิม
 กระบอกขนมจีนนั้นชาวบ้านใช้ไม้ไผ่เจียรุนทำ เป็นวัสดุไม้ที่ไม่
 คงทนถาวร จึงได้พัฒนากลายเป็นกระบอกทองเหลืองอย่างที่เห็น
 จนทุกวันนี้

ทองเหลืองที่หล่อหลอมเขาก็ซื้อเศษโลหะจากชาวบ้าน เช่น
 อะไหล่เรือ เพลารือ ใบจักรเรือ ฯลฯ นำมาเคียวหล่อหลอม
 กระบอกขนมจีน แต่ก่อนหล่อ ช่างทำจะต้องปั้นดินทำหุ่นก่อน หุ่น
 นี้ใช้ช่างฝีมือเริ่มปั้นเป็นสองชั้น ชั้นในใช้ดินเนื้อหยาบ ชั้นนอก
 เป็นดินเนื้อละเอียดียบ ตรงแกนกลางใช้ไม้เป็นหุ่นปั้นเรียบร้อย ต้อง
 ตากแห้งประมาณสองวัน ต่อจากนั้นใช้เทียนขี้ผึ้งพันหุ้มดินที่ปั้น
 เติม พร้อมกับตกแต่งลวดลายให้สวยงามก่อนนำดินละเอียดมาหุ้ม
 หุ่นขี้ผึ้งอีกชั้นเพื่อเป็นแม่แบบ จะต้องเว้นช่องสำหรับเอาทองเหลือง
 หยอดใส่ด้วย ก่อนจะหยอด ช่างจะนำหุ่นมาเผาไฟจนขี้ผึ้งให้ละลาย

ไหลออกมาทางรูที่เจาะไว้จนหมด ทั้งไว้จนทองเหลืองเย็น ก็จะไม่
 ทุดดินที่เป็นหุ่นออก จึงได้กระบอกขนมจีนทองเหลืองแล้วนำ
 มาตากแห้งให้เรียบร้อยสวยงามอีกทีก่อนนำออกขาย

งานทำกระบอกขนมจีนเป็นงานประณีต และลักษณะ
 กระบอกขนมจีนนั้นแปลกกว่าภาคอื่น ๆ จนเดี๋ยวนี้กลายเป็น
 สัญลักษณ์เมืองนครฯ ไปแล้ว เลยกลายเป็นว่ามีคนสั่งทำกระบอก
 ขนมจีนขนาดจิ๋วเป็นของที่ระลึก เป็นของฝากจากปักษ์ใต้เมืองนครฯ
 เป็นไปได้อย่างนี้เหมือนกัน

เพราะแต่เดิมขนาดของกระบอกขนมจีนนั้นมี ๓ ขนาด คือ
 เล็ก กลาง ใหญ่ ตัวกระบอกสูง ๑๕.๕ ซม. ถึง ๑๗.๕ ซม. และ
 ขนาดใหญ่อาจสูงถึง ๑๘ ซม.

กระบอกขนมจีนทองเหลืองเป็นอุปกรณ์ที่คงทน ใช้กัน
 ชั่วลูกชั่วหลานก็ไม่ชำรุด ที่ได้เห็นเป็นกระบอกขนมจีนแบบเก่า
 โบราณ ผ่านการทำขนมจีนขายเลี้ยงคนมา ๓ ชั่วคนแล้ว

ปัจจุบันรูปกระบอกยังนิยมทำเหมือนแบบเก่าอยู่ เห็นมีขาย
 อยู่ที่หน้าวัดมหาธาตุ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ช่างเหล็ก

“หนทางอยู่ที่ปาก หากไม่รู้ก็ต้องไต่ถาม” คำพังเพยบทนี้ เจ้าของรายการนำชมการทำมิดคงจะยึดถืออย่างเหนียวแน่น เพราะกว่าคณะทั้งหมดจะถึงที่หมายก็ต้องเลี้ยวซ้ายเลี้ยวขวาเหลียวหน้า (ถาม) เหลียวหลัง (ถาม) หลายต่อหลายหน บางครั้งก็ตรงไปก่อน แล้วต้องถอยกลับมาตั้งหลักใหม่ตรงทางแยก (อย่างนี้ก็มีด้วย)

แต่ก็น่าเห็นใจเธอผู้เป็นเจ้าของรายการ เพราะเป็นทั้งสปอนเซอร์พาเที่ยว เลี้ยงอาหารกลางวัน แล้วยังต้องทนฟังเสียงเอะอะว่ากล่าวควบคุมความประพฤติตลอดเวลาการเดินทาง ความจำก็เลยกะพล่องกะแพลง ประกอบกับถนนหนทางที่เป็นหลุมเป็นบ่อก่อเหตุให้ความจำ (ทาง) เลอะเลือนไปด้วย แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นเป็นอันว่าทุกคนควรพอใจเธอ เพราะต่างก็ได้มาถึงสถานที่ทำมิดที่มีชื่อเสียงติดปากชาวบ้านว่า ‘มิดอรัญญิก’ ซึ่งความจริงแล้วหาใช่ไม่ หมู่บ้านที่ทำมิดกันจริง ๆ คือ หมู่บ้าน ‘ไผ่หนอง’ และ ‘บ้านตันโพธิ์’ สองหมู่บ้านรวมกัน และทุกบ้านในถิ่นนี้มีอาชีพตีเหล็กทำมิดกันอย่างเดียว ไม่มีใครทำนากันเลย ลุงกำนันเจ้าถิ่นที่พาเราไปเที่ยวดูและถ่ายรูปบอกว่า หมู่บ้านอรัญญิกนั้นไม่ไกล

จากที่นี่ อยู่ตำบลปากท่า อำเภอท่าเรือ จังหวัดอยุธยา เมื่อก่อนนี้เป็นแหล่งมั่วสุม มีนักพนันตีไก่ กัดปลา ไฮโล พวกกันไปเล่นทำให้เป็นแหล่งค้าขายไปด้วย ชาวบ้านไผ่หนองและต้นโพธิ์ก็เลยหอบมิดพริกจะทำขวานไปเปิดตลาดขายที่อรัญญิกซึ่งเป็นเวลานานมาแล้ว ใครไปใครมาที่นี่ต่างก็ซื้อมิดจากอรัญญิกติดไม้ติดมือเป็นของฝากคนทางบ้าน ชื่อเสียงมิดอรัญญิกจึงเป็นที่รู้จักตั้งแต่นั้นมา อย่างไรก็ตามสำหรับพวกเรา อำเภออรัญญิกก็ถูกอาฆาตว่า วันหนึ่งเราจะต้องไปให้ถึงแน่ ๆ เพราะติดใจที่ว่ามีการชนไก่กัดปลานั้นแหละ แต่วันนี้แะไปดูผู้คนในหมู่บ้านไผ่หนองก่อน

ได้ทุนสูงเรือนไทยหลังนั้น ชาวบ้านกำลังนั่งตัดเหล็กด้วยเครื่องตัดให้ได้ขนาดของมิดที่จะทำอย่างชะมึกเขม้น ไม่ไกลจากนั้นมีเพิงเตี้ย ๆ หึ่งกลางคนนำเหล็กแผ่นแบน ๆ มาเผาไฟแบบโบราณซึ่งก่ออิฐพอกปูน มีลูกมือเป็นหญิงอีกคนคอยโยกเครื่องสูบลมไฟสุมยเก๋าเป่าพัดกระพือลมไปยังเตาไฟให้ลุกแดง เปลวร้อนแรงเผาเหล็กกล้าจนร้อนอ่อนตัว การทำมิดที่เห็นนี้ทำกันเป็นทีมฝ่ายหญิงตัดเหล็กกล้า เรียกว่า 'การทำหุ่นมิด' แล้วนำไปเผาไฟขึ้นต่อไปต้องใช้แรงงานหนักอีก ทั้งต้องช่วยกันสามแรงแข่งขันด้วยการใช้ค้อนด้ามยาวกระหน่ำตีเป็นจังหวะสามจังหวะสลับกันคนละที ใครตีไม่ตีผิดจังหวะ ก็อาจจะเกิดอุบัติเหตุเจ็บตัว หรือทำให้มิดผิดรูปผิดร่างไปได้ วิธีตีจับค้อนโดยมือซ้ายไว้ข้างหน้ามือขวาไว้ข้างหลัง การวางเหล็กจะต้องวางให้ถูกที่เหมาะสมเจาะ

เหล็กที่เผาจนแดงงานจะต้องวางอยู่ตรงกลางทั้งอยู่เสมอ ดูไปแล้วไม่ใช่ว่าจะใช้แต่แรงกระหน่ำทุบตีแต่เพียงอย่างเดียว แต่เขาก็ทำกันอย่างใจเย็น หนาดายืมแยมแม้ว่าจะเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า เหนือโคลนไหลย้อยตามตัว หัวทุบนาดายืมไปด้วยเขม่าไฟ

เขาใช้แรงกายแลกกับงานหนักที่สุจริต สอบถามแล้วได้ความว่าได้ค่าแรงวันละ ๑๕ บาท มีดเล่มหนึ่งมีใช้ว่าจะดีแล้วแล้วกันเมื่อไหร่ ช่างตีเหล็กจะต้องออกแรงตีอีกหลายครั้งหลายหน เพราะเมื่อทำหุ่นมีดแล้วจะต้องนำมาเผาไฟใหม่ ใช้ก้อนเล็ก ๆ ตีแต่งให้เป็นรูปมีด แล้วแต่งโดยการใช้น้ำเหล็กตะไบถูและขัดคมมีดให้มีคม งานนี้มักจะเป็นงานผู้หญิงทำ หากมีดยังคมไม่ได้ที่ก็ต้องนำไปเผาไฟกันอีก เมื่อเหล็กเย็นแล้วจึงนำไปฝนด้วยหินลับมีดให้คมกริบ ต่อจากนี้จึงนำไปใส่ด้ามที่ทำจากไม้ไผ่ ไม้กลึง หรือด้ามสำเร็จรูปอะลูมิเนียม แล้วแต่ความเหมาะสม

คุณลุงผู้เฒ่าเล่าว่าแกทำมีดมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตาทวด ซึ่งอพยพจากเวียงจันทน์มาอยู่ที่หมู่บ้านไผ่หนอง มีอาชีพทำมีดมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีโน่นแน่ะ มีดที่ลุงทำสมัยก่อนนั้นถ้าเป็นมีดดาบ จะพิธีพิถันนับตั้งแต่การไปเลือกเหล็กมาหลอมเลยทีเดียว เหล็กที่ทำมีดดาบจะต้องไปหาตะปูจากโรงศพมาหลอมเข้าด้วยกัน การตีจะต้องมีพิธีไหว้ครู ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังมียูอยู่ แต่จัดทำปีละครั้งโดยถือเอาวันพฤหัสบดีหลังวันสงกรานต์ของทุก ๆ ปีเป็นวันทำพิธี จะมีอาหารคาวหวาน เครื่องเซ่นประกอบด้วยหัวหมู ไก่ต้ม ข้าวตอก

ดอกไม้สามสี ใบเงินใบทอง ดอกไม้ ขนมห่มขาวห่มแดง ไข่ หมู
ไก่ เป้งหอม และทองคำเปลวมาทำพิธีเซ่นไหว้เคารพบูชาตรง
ศาลพระภูมิกลางลานบ้าน และคงจะเป็นวันนี้วันเดียวกระมังที่
เสียงต๊ับต๊ับโป้งเป้งจะเจียบบลง กลายเป็นเสียงกลองยาว รำมะนา
ตะโพน และเพลงพวงมาลัย อันจะดังกังวานก้องหลังจากเสร็จ
พิธีไหว้ครูกันแล้ว ถือเป็นการพักผ่อนสนุกสนานไปในตัว

การที่มีพิธีไหว้ครูนี้เป็นพิธีอย่างหนึ่งที่เป็นที่พึงพอใจของชาว
บ้าน ว่าการงานที่ทำนี้จะเป็นสิริมงคลในอาชีพ มีครูและแบบอย่าง
สั่งสอนสร้างสมกันมา มิใช่ทำเป็นขึ้นมาเอง

ชื่อมิดแต่ละอย่างก็มีชื่อต่าง ๆ กัน เช่น มิดผักหวาน การะเกด
อีโต้ อีเห็บ มิดบาง บังคอก มิดดาบ ขอ เคียว ขวาน สารพัดชนิด
ขอให้บอกมาหรือเขียนรูปแบบมิดที่ต้องการมาให้ก็แล้วกัน ช่าง
ที่นั่นทำได้ทั้งนั้น

วันหนึ่ง ๆ แต่ละครอบครัวทำมิดได้วันละ ๒๐-๓๐ เล่ม
เป็นอย่างมาก บวกลบต้นทุนแล้วมีรายได้ ๘๐-๑๕๐ บาท ราคามิด
มีตั้งแต่ ๕-๓๕ บาท

การที่จะส่งเสริมให้ชาวบ้านเร่งผลิตมาก ๆ นั้นดูจะไม่ควร
เพราะจะทำให้มีตลาดคุณภาพ ทั้งมิดที่ดีนั้นขึ้นกับเหล็กกล้าที่ดี
และแพง รวมทั้งแรงงานของช่างที่ดีด้วย จะทำอย่างไรได้ ถ้า
อยากได้อย่างหนึ่งคือ 'คุณภาพดี' ผู้ซื้อก็ควรยอมเสียอีกอย่าง
หนึ่งคือเสียเงินซื้อแพง ถือว่าเป็นการกระจายรายได้ แบ่งกันกิน
แบ่งกันใช้เพื่อรักษาอาชีพโบราณโบราณของปู่ย่าไว้ก็แล้วกัน

ช่างทำบาตร

บาตรเป็นบริวารประจำสำหรับภิกษุสงฆ์คู่กับไตรจีวร ชายที่จะบวช ไม่ว่าเณรหรือพระจะต้องมีสองสิ่งนี้

บาตรที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ใช้มี ๒ ชนิดคือ บาตรดินเผา กับบาตรเหล็ก ห้ามมิให้ใช้ภาชนะอย่างอื่นแทนบาตร อย่างกะโหลกน้ำเต้า กะโหลกผี หรือของตัวอย่างอื่น เช่น บาตรทอง บาตรเงิน บาตรแก้วลึก บาตรแก้วหุง บาตรแก้วมณี บาตรทองแดง บาตรทองเหลือง บาตรตีบุก บาตรสังกะสี บาตรไม้ ทั้งหมดนี้ระบุไว้ในบาลีมี ๑๑ อย่าง (ตอนนั้นคงยังไม่มีสแตนเลสจึงมิได้ทรงห้าม)

เมื่อรู้ประวัติเป็นอย่างไร คุณลุงที่มีอาชีพทำบาตรในหมู่บ้านนี้เล่าเพิ่มเติมอีกว่า

“สมัยพระพุทธเจ้าตรัสรู้พระโพธิญาณแล้วประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ภายใต้ต้นเกศ มีนามว่า ราชายตนะ อยู่ในทิศทักษิณ ได้ร่วมพระมหาโพธิ์ ได้มีพ่อค้าสองคนคือ ตะปุลสสะ กับ ภัลลิกะ ได้นำข้าวสัตตุง ข้าวสัตตุก่อนไปถวาย พระพุทธเจ้าไม่มีบาตรจะรับด้วยพระหัตถ์ก็ผิดประเพณี ร้อนถึงท้าวมหาราช ๔ องค์ คือ ท้าวธตรฐ ท้าววิรุฬหก ท้าววิรูปักษ์ ท้าวกุเวร ต่างก็นำบาตรศิลาองค์ละใบมาถวาย ท่านทรงรับแล้วอธิษฐานบาตรทั้ง ๔ เข้าเป็นใบเดียวกันก่อน แล้วจึงรับข้าวสัตตุงและข้าวสัตตุก่อน”

“เดี่ยว ๆ คว้า ข้าวสัตตุง อะไรนี่มันเป็นอย่างไร” มีเสียงถามแทรกขึ้น

“เป็นข้าวที่หุงผสมกับน้ำผึ้งนํ้ามนํ้ามาป็นเป็นผง อีกอย่างก็นํ้ามาป็นเป็นก้อน คงจะสะดวกในการติดตัวเดินทางกระมัง”
 คุณลุงอธิบายอย่างตั้งใจ คุณลุงเป็นคนหนึ่งในหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพทำบาตรโดยการแบ่งงานกันทำเป็นขั้นตอน เช่น ขั้นแรกบ้านหนึ่งตัดเหล็กแล้วประกอบขึ้น แล้วส่งไปให้อีกบ้านทุบและนำไปเผาไฟ การตัดเหล็กก็มีขั้นตอนในการทำ เพราะในพุทธบัญญัตินั้นบาตรทุกใบจะต้องมีรอยต่อตะเข็บเหมือนอย่างจิวรพระ นั้นยังไ้ เขากำลังตัดเหล็กแผ่นอยู่ แล้วก็ส่งมาให้ช่างหญิงเอาจักหนึบเป็นฟันซี่เล็ก ๆ หนึบสลับขึ้นสลับลงเขาเรียก จักฟัน ต่อจากนี้ก็

นํ้ามาประกอบกันเป็นรูปกากบาท แล้วตัดโค้งเป็นรูปบาตร โดยมีแผ่นเหล็กอีก ๔ ชิ้น ประกอบกันก็เ็นมา มีจักฟันที่จักไว้ั้น ๆ ลง ๆ

นี้แหละประสานกัน ต่อจากนี้เขาก็จะใช้ค้อนตีย่ำรอยจักฟันให้
 สมานกัน เขาเรียกรอยนี้ว่า ตะเข็บ คุณลุงอธิบายแข่งกับเสียง
 โป๊กแป๊กของค้อนที่กระทบเหล็กดังสนั่น

ตอนนี้ก็เป็นรูปาตร แต่ยังไม่เสร็จง่าย ๆ หรอก เขาจะต้อง
 ใช้ทองกับน้ำประสานทองหยอดตามรอยต่อที่เรียกตะเข็บนั้นแหละ
 หลังจากเชื่อมสนิทดีแล้ว เขานำไปเผาไฟ ภาษาช่างเขาเรียกว่า

เผาแล่น คุณลุงที่ทำบาตรอยู่อธิบายต่อ แล้วชวนไปดูเตาเผาซึ่ง
 เผาในบ้านถัดไป ไฟแดงลุกโชน ไฟต้องเป็นถ่านไม้สัก เพราะ
 จะได้ไฟร้อนแรงและสม่ำเสมอจนตลอด

เมื่อเป่าเล่นแล้วก็นำกลับมาเคาะให้ได้รูปทรงตามต้องการ ถึงตอนนี้ต้องใช้ฝีมือเคาะชั้นอ่อนคล่องแคล่วชำนาญการเคาะโดยเฉพาะ มิฉะนั้นรูปทรงของบาตรจะบวม ไม่ได้รูปที่มีสัดส่วนงามตา

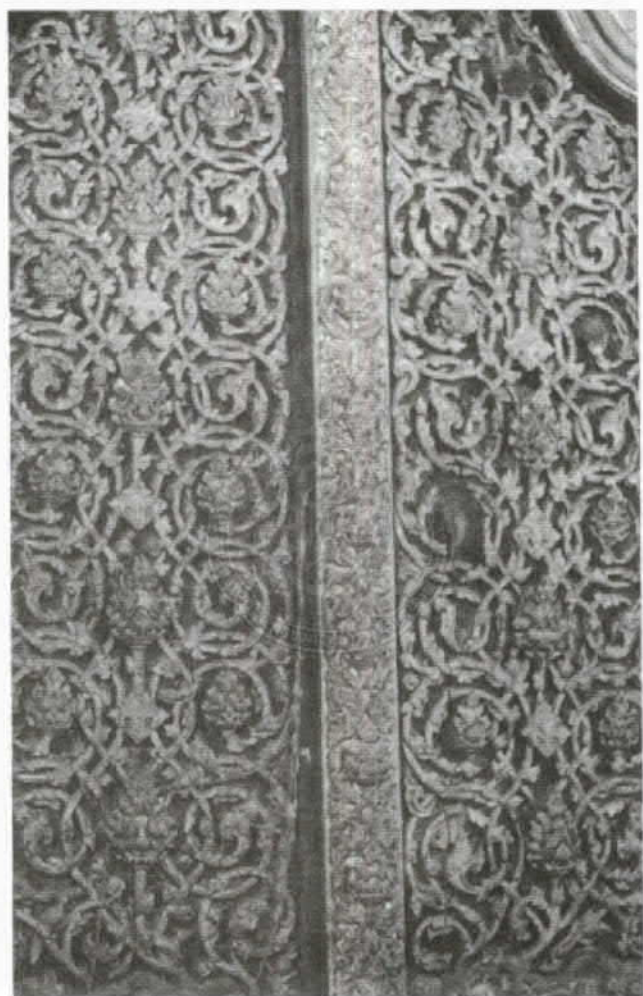
ก่อนที่เคาะเขาเรียก ก่อนลาย หัวก่อนกลมโค้งงอเหมาะสำหรับเคาะภายในบาตรสถานเดียว กรรมวิธีตอนนี้ชาวบ้านบาตรเขาเรียก ‘ลาย’ เมื่อลายแล้วก็ต้องตีบาตรด้านนอกอีกครั้ง ให้เรียบเป็นเนื้อเดียว แล้วส่งไปให้ช่างตะไบดูให้ขาวเป็นเงางาม จนมาถึงขั้นสุดท้ายเรียกว่า ‘สุ่ม’ หรือ ‘ระบบบาตร’ คือเอาไปรมดำให้ทั่ว โดยใช้กำมะถันทาบาตรให้ทั่ว แล้วเอาหม้อทะนนครอบสุ่มไฟไว้ข้างนอก สุ่มไฟจนบาตรดำดีตามต้องการ ถ้าเป็นชนิดอย่างราคาถูกเขาก็ใช้น้ำมันวานิชทาให้ดำ หรือใครจะต้องการให้เป็นสีปีกแมลงทับก็ย่อมได้ สุดท้ายแต่จะสั่งกันเป็นรายบุคคล ส่วนฝาบาตรนั้นทำด้วยทองเหลือง ต้องทำจากที่อื่น ทั้งฝาและที่รองทองเหลืองที่เรียกว่า เท้าบาตร

ที่เล่ามานี้คืออุตสาหกรรมในครอบครัว จากแหล่งทำบาตรชุกช่อนอยู่กลางเมืองฟ้ามอกรที่ชื่อกรุงเทพฯ อันอุดมด้วยห้องแถวมากมายรายล้อมหมู่บ้านนี้ไว้ ถ้าไม่บอก คุณคงเข้าไปไม่ถูก แม้ว่า你会ไปยืนอยู่ตรงถนนบำรุงเมืองที่มีป้ายชั้ดบอกว่าชาวบ้านบาตรแล้วก็ตาม เพราะนึกไม่ถึงว่าจะมีบ้านเล็กเรือนน้อยชุกอยู่ในซอยนั้น

บ้านเหล่านี้ดูเหมือนจะเป็นจุดหนึ่ง ซึ่งต่างกับบรรยากาศริมถนนจอแจผู้คนมากมาย แต่นี่คือความจริง ความจริงที่ผู้คน

กรุงเทพฯ เพิ่มขึ้น พร้อมชีวิตความเป็นอยู่เปลี่ยนไป ที่เขาเรียกว่าพัฒนา รวมทั้งการทำบาตรของพ่อค้ายายทุนที่ใช้ระบบเครื่องจักร เขาทำบาตรแข่งกับชาวบ้านในซอยนี้ บั้มด้วยเครื่องออกมาเป็นแผ่นโลหะแผ่นเดียวกัน วันหนึ่ง ๆ จะเอาก็ร้อยใบก็ได้ตามใจปรารถนา ใครจะมานั่งนึกถึงพุทธบัญญัติ ในเมื่อการค้าย่อมเป็นการค้า ธุรกิจต้องก้าวหน้าต่อไป

นี่เป็นวิวัฒนาการของอุตสาหกรรมทำบาตร เพราะแถวถนนสุขสวัสดิ์ ราชบูรณะโน้น โรงงานนี้สามารถผลิตขายได้ในราคาถูกเสียด้วย เป็นความจริงที่ได้ข้อสรุปว่า “ความเจริญก้าวหน้าของคนกลุ่มหนึ่ง หมายถึงความเสียหายของคนอีกกลุ่มหนึ่ง” แรงงานคนหรือจะสู้เครื่องจักรได้ และคนที่ต้องกินต้องใช้ทุกวัน และกำลังจะไม่มีงานจะทำ ปัญหาอยู่ที่ว่ารัฐจะให้การสนับสนุนอาชีพนี้ให้ทำต่อเนื่องกันไปหรือเปล่า เพราะเป็นศิลปาชีพประจำชาติคู่กับพุทธศาสนา สมควรจะสนับสนุนอนุรักษ์ไว้หรือเปล่า ให้คุณได้เห็นฝีมือความประณีต หรือเพียงแต่จะรักษาเพียงชื่อซอย ‘บ้านบาตร’ ไว้ว่าครั้งหนึ่งนานมาแล้ว หมู่บ้านนี้เคยทำบาตร เช่นเดียวกับหมู่บ้านทำดอกไม้ ทำทอง ฯลฯ อย่างชื่อถนนอื่นที่ผู้ใหญ่บอกเล่าสืบต่อกันมา

หมวดเบ็ดเตล็ด

ช่างตีทอง

“เมื่อก่อน ถ้าเดินผ่านถนนตีทองละก็จะได้ยินเสียงตีทองดังโปกแปกตลอดเวลาเลยละ”

คุณย่าบอกกับหลานและรำลึกถึงอดีต ซึ่งคุณย่าแม่คำทองมีร้านและบ้านอยู่ที่ถนนนี้ ปัจจุบันบ้านซึ่งเป็นร้านขายทองของคุณย่าเปลี่ยนมือไปหลายเจ้าของ จนเดี๋ยวนี้เปลี่ยนเป็นปั้มน้ำมันไปแล้ว

น้ำมันเกือบ ๖๐ ปีที่ผ่านมา สมัยที่การคมนาคมยังใช้รถม้าหรือไม่ก็นั่ง ‘รถไถ’ หรือไม่ก็ต้องเดิน สมัยนั้นเวลาเย็นย่าใกล้ค่ำจะเรียบเช่ยบไม่มีคนเดินเอาเลย เพราะจะทำให้หนักถึงผีหรือเปรตไปโน่น จนมีคำพูดติดปากว่า ‘ผีวัดสระเกศ เปรตวัดสุทัศน์’ เนื่องจากบริเวณวัดสุทัศน์นั้นเคยใช้เป็นที่ประหารนักโทษ เรื่องราวในวรรณคดีตอนนางวันทองถูกประหารชีวิตแล้วกลายเป็นเปรตเป็นภาพที่เข้ามาเกี่ยวข้องในความคิดของคนสมัยนั้น

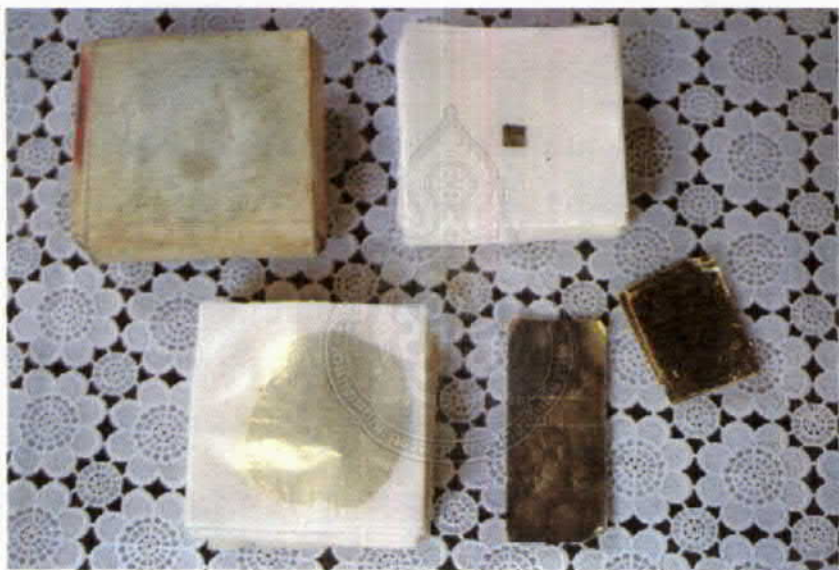
ถนนริมรั้วที่เคยร่มครึ้มด้วยต้นไม้กลายเป็นห้องแถวร้านค้า อาคารแผ่นป้ายโฆษณาที่ลุกลามเข้าไปถึงในวัด ป้ายโฆษณาทวดวิชาตามริมกำแพงวัด เหล่านี้เป็นภาพที่ตัดต่อมาให้เห็นในปัจจุบัน

ร้านค้าทองคำเปลวและคนตีทองต้องกระจายไปคนละทิศทางเพราะเศรษฐกิจบีบบังคับ ความเจริญทางวัตถุของบ้านเมืองมีส่วนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างกลายเป็นอดีตไป แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่คือ ‘ศรัทธา’ ในพุทธศาสนา และความเชื่อถือในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมนุษย์อันเนื่องมาจากขาดความเชื่อมั่นในสังคมที่เป็นอยู่ การเข้าเจ้าเข้าทรงทำวามหาพรหมเจ้าพ่อเจ้าแม่ทั้งหลายทั้งปวงจึงดูเหมือนมีอิทธิพลต่อจิตใจผู้คนในปัจจุบัน

นี่เองเป็นส่วนให้อาชีพตีทองของคนไทยยังพอจะเลี้ยงตัวได้ แม้น้ำมันจะแพง และทองจะขึ้นราคาจนปัจจุบันตกบาทละเกือบ ๖ พัน การตีทองให้เป็นแผ่นบาง ๆ สำหรับติดองค์พระพุทธรูปและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายนั้นเป็นอาชีพของคนไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งยังคงอยู่ เนื่องจากตลาดยังมีความต้องการ แน่ละกว่าจะเป็นทองแผ่นบาง ๆ แสบบางได้นั้นมันยากเย็นแสนเข็ญจริง ๆ

สมัยก่อนที่ยังไม่มีห้องกระจกติดเครื่องปรับอากาศ คุณย่าต้องนั่งตีทองในมุ้งเขียวละ เพราะแผ่นทองเปลวนั้นบาง บางจนจะปลิวไปตามลมถ้าไม่นั่งทำในมุ้ง และก่อนจะถึงขั้นนี้ ช่างตีทองจะต้องใช้ทองคำบริสุทธิ์ซึ่งรีดมาอย่างดีแล้วเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด ๑ ซม.ใส่ในกระดาดแก้วขุ่น และเพื่อป้องกันทองติดกับกระดาดแก้วขุ่นนั้นช่างตีทองจะต้องเอาลูกประคบแตะ ‘ผงสอ’ ซึ่งมีลักษณะคล้ายแป้ง แต่ไม่ใช่ แป้งผงสอเป็นรากหินอ่อนได้มาจากภูเขา เอามาฝนกับหินให้เป็นผงละเอียด ผงสอนี้จะป้องกัน

ความชื้นและความมืด ช่างทองจะต้องเอามาตากกระดาดชูปซึ่งเขาเรียกว่า 'รอนทอง' เสียก่อน กระดาดชูปนี้จะวางเรียงซ้อนกันหนาประมาณ ๓ นิ้วกว่า เอามาใส่ในช่องหนังโตเท่าขนาดของชูป และฝักหนังซึ่งมีชื่อเฉพาะอีกว่า 'ฝักทอง' ฝักทองนี้ทำด้วยหนังวัวหรือหนังควาย จากนั้นเอาฝักทองวางลงบนแท่นหิน ซึ่งมี

ไม้เสียบประกบกันสิ้นเวลาตี ช่างจะต้องใช้ค้อนทองเหลืองหนักเกือบ ๖ กิโลตีดลงบนฝักหนังอีกที การตีนั้นตีเป็นจังหวะ (คนละแบบกับตีเหล็กทำมีด) ช่างทองเขาเรียกว่าตีเป็นเพลง เพลงหนึ่งของแต่ละช่างก็ต่างกันไปอีก บรรยายยังงี้ก็ไม่เห็นภาพ ต้องให้ไปดูของจริง ไปที่บ้านคุณสนั่น บำเพ็ญกลึง เลขที่ ๒๓๒ ซอย ๓๒

บางแค หรือที่หมู่บ้านอิสลาม แถวข้างอิ๊กียังคงมีช่างตีทอง และตี
เป็นอาชีพที่เดียว

การตีนั้นเขาตีจนเกิดความร้อน ร้อนจนแผ่นทองชิ้นเล็ก ๆ
ขยายตัว กว่าขยายตัวช่างทองจะต้องเสียเวลาตี ๑ ชั่วโมง แล้ว
ไม่ใช่จะเสร็จ ช่างจะต้องเปิดดูว่าแผ่นทองขยายตัวไปในลักษณะ
ไหน บูดเบี้ยวไปทางใด เพื่อว่าจะได้ตีตกแต่งให้ได้ขนาด และต้อง
รู้ว่าการตีต่อไปควรจะใช้ ‘เพลง’ ใดตีจึงจะเหมาะสม การตีทอง
นี้เรียกว่าเปิดหนึ่ง เปิดสอง เปิดสาม กว่าจะได้รูปลงรอยตามต้อง
การเปิดเสร็จนับเวลาการตีรวม ๕ ชั่วโมง คนตีทองนี้จึงต้องเป็น

ชายฉกรรจ์ที่แข็งแรง และวันหนึ่ง ๆ ตีทองได้ไม่เกินคนละ ๒ พัก
เท่านั้น ค่าแรงไม่ถึง ๑๐๐ บาท

จากช่างตีทองแล้วเขาจะส่งไปให้แผนก 'ช่างทำทอง' ตอน
นี้ต้องเป็นวิธีการที่นุ่มนวลและเบามือ จะต้องนั่งทำในห้องที่ไม่
มีลมพัด เพราะถ้าลมพัด หมายถึงทองคำแท่งจากแรงงานคนปลิว
ว่อนสูญหาย ถึงตามเก็บทองได้ ทองก็ยับหรืออาจฉีกขาดเสียหาย

อุปกรณ์ในการทำทองมีไม้ช่าง มีดเหลาไม้ช่าง ผงสอ
ละเอียดยิบ หมอนเล็ก ๆ ผักทอง ซึ่งทำด้วยหนังกวางอ่อนหรือ
หนังวัว และผักที่จะใส่ผักทอง

ช่างทำทองตอนนี้มักจะใช้สตรี เพราะไม่ใช้แรงและต้องการ
ความประณีต เบามือ เขาจะถ่ายแผ่นทองคำจากกระดาษผักทอง
มาวางลงบนหมอนกลม เอากระดาษประทบลงไป ใช้มือกด
เบา ๆ แล้วเปิดกระดาษขึ้น แผ่นทองจะหลุดวางอยู่บนกระดาษ
ทำอย่างนี้ทีละแผ่น นำแผ่นทองคำเปลวที่อยู่บนกระดาษไปตัด
ด้วยไม้ช่างที่เขาปาดจนคมเหมือนใบมีด ช่างทำทองจะตัดเป็นรูป
สี่เหลี่ยมได้ขนาดเท่ากับกระดาษฟางสี่เหลี่ยม ซึ่งเขาพิมพ์ตราเป็น
รูปช้างในวงกลมสีแดงเรียบร้อยแล้ว

ภาษาช่างเขาเรียกวิธีนี้ว่า 'การติดทอง' ต้องอาศัยความ
ชำนาญ และจังหวะการวาง ช่างใช้นิ้วจิ้มทองแผ่นบาง ๆ ประคอง
มาวางในกระดาษฟางที่เตรียมไว้ทีละแผ่น เสร็จแล้วจึงพับกระดาษ
ปิดทองไว้แผ่นละชั้น ทองคำเปลวที่อยู่ในกระดาษนี้มีชื่อเรียกกัน

ไปตามขนาด ถ้าทองคำเปลวแผ่เต็มกระดาดฟางเขาก็กเรียกว่า ทองเต็มหรือทองเบอร์ ๑ ส่วนทองที่ไม่แผ่เต็มกระดาดฟางเขาก็กเรียกว่า ‘ทองเชือด’ มีชื่อเรียกรองลงไปคือ ทองเบอร์ ๒-๓-๔-๕ และทองจิม

ช่างเขียนภาพฝาผนังตามวัดนิยมใช้ทองเบอร์ ๑ ซึ่งทำมาจากทองคำแท้ ช่างเขียนติดทองบนรูปภาพโดยใช้ยางมะเดื่อแทนกาว แล้วจึงตัดเส้นอีกที ทองคำเปลวที่ร้านนี้มีที่ร้าน ‘ศิริขายทองคำเปลว’ เลขที่ ๑๑/๒ หน้าตลาดพานถม ซอยตรงข้ามวัดบวรฯ ไม่ไกลจากโรงพิมพ์สตรีสารนี้เอง

ทองคำเปลวที่ขายมี ๒ ชนิด คือ ทองคำเปลวแท้ผลิตในเมืองไทย กับทองคำเปลวเทียมนำจากประเทศญี่ปุ่น จะพิสูจน์ว่าแท้หรือเทียม โดยการเอาแผ่นทองนั้นมาเผาดู ถ้าเป็นทองคำแท้เมื่อใช้ไฟเผาเสร็จแล้วทองจะแปรเปลี่ยนเป็นสีดำ หากเป็นทองจริง แผ่นทองจะรวมตัวเข้าด้วยกันและมีสีทองสุกปลั่งอย่างเดิม อันทองคำแท่นั้นไม่ว่าจะเผาหรือจะตี จะใช้ปิดด้านหน้าพระหลังพระ ทองก็ยังคงค่าของความเป็นทองไม่เปลี่ยนแปลง

ลุงแต้ม (ช่าง) ทำตุง

คนเดินทางสามคนเดินฝ่าความมืดมาตอนตีสี่ ขณะที่ผู้คนในตึกแถวร้านค้ายังหลับสนิท เสียงเครื่องทำความเย็นดังมาจากร้านรูปทรงประหลาด เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่แสดงถึงความเจริญทางวัตถุ แต่ด้านหลังตึกแถวนั้นยังเป็นเพิงไม้ไผ่ยกพื้น เป็นร้านขายของแบบเก่า แม่ค้าชาวบ้านขลุกไขว่คลิกคัก หญิงชาวไทยใหญ่เดินมาค้ามาขาย อาหารเขี้ยวอดนิยมนชื่อ ‘ตะบอง’ คือมันหั่นเป็นชิ้นยาว ๆ ชุบแป้งทอด แสงเทียนสว่างวาววิบวอมแวมสวยใสน่ารัก เสียงเครื่องปรับอากาศหน้าตึกแถวกับบรรยากาศหลังร้านทำให้เกิดความแตกต่างอย่างแรง จนอยากจะเก็บภาพนั้นไว้เพื่อเป็นสิ่งที่ระลึกถึง

ภาพแม่อยู่นั่งขายของในตลาดสด คุณยายคุณป้าใส่เสื้อขาวคอป้ายแบบไทยใหญ่ นุ่งผ้านุ่งลายดอกสีชมพูเขียวบนพื้นสีกรมท่า สวมหมวกทรงแหลมรูปทรงแปลกตา แม่อยู่สูบบุหรี่ซีโยมวนโตคล้ายซิการ์ แต่เป็นบุหรี่ปั่นเมือง เช่นเดียวกับเมียงที่เป็นใบไม้ชนิดหนึ่งเอามาหมักต้องใช้อมกันแบบคนกรุงอมหมากฝรั่งนั่นแหละ เป็นของแปลกในสายตาคนเดินทางที่มาจนถึงแม่ฮ่องสอนดินแดนเหนือสุดของประเทศไทย

ในเมืองนี้ยังมีความสงบร่มเย็นให้เห็น แม้จะมีอาคารร้านค้าคอนกรีตตึกแถวสมัยใหม่ แต่ด้านหน้าหลังร้านค้ายังมีวัดเก่าชอมช่อแสนโบราณ หลังวัดเป็นหมู่บ้านฝ้ายไม้ขัดแตะ พื้นปูนฟาก หลังคามุงใบตองตึง ภาษาพูดของชาวไทยใหญ่ที่มีสำเนียงพิเศษแตกต่างจากภาษาไทยอื่น ๆ

อัยคำบอกว่าวันนี้ขึ้น ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ตรงกับวันเทศกาลออกพรรษา แม่คำจะหาบของมาขายที่วัด อัยคำจัดอาหารคาวหวานเตรียมไปทำบุญ มีการทำจงพาราหรือเรียกว่า ‘จงแข่งสร้างปัด’ มีลักษณะคล้ายปราสาทตั้งไว้ที่หน้าบ้าน ภายในจงพารามีเครื่องบูชาจำพวกกล้วย อ้อย มะพร้าว เอาตั้งไว้หน้าบ้านโดยถือคติว่าเป็นการรับเสด็จพระพุทธเจ้า ส่วนผลไม้ที่แขวนไว้้นเพื่อให้เป็นอาหารแก่พวกสัตว์ ตลอดจนถึงนางไม้ทั้งหลาย พอต่อมาอีก ๒ วันตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ จะเห็นผู้คนแต่งตัวสวยงามไปวัด มีการถวายเทียน ภาษาท้องถิ่นที่นี่เรียกว่า ‘เทียนเหง’ คำว่าเหงหมายถึงเลขจำนวนพัน เทียนเหงก็หมายถึงแห่เทียนจำนวนพันเล่มพร้อมทั้งข้าวสาร หัวหอม กระเทียม พริก และเกลือ ไปถวายวัด ถาดและโตกที่บรรจุของไปถวายวัดนั้น มีธงสามเหลี่ยมเล็ก ๆ ปัก ขาวเหนียวเรียกว่า ‘ตุง’ ตุงมีหลายแบบหลายฝีมือแล้วแต่ใครจะคิดประดิษฐ์ขึ้น

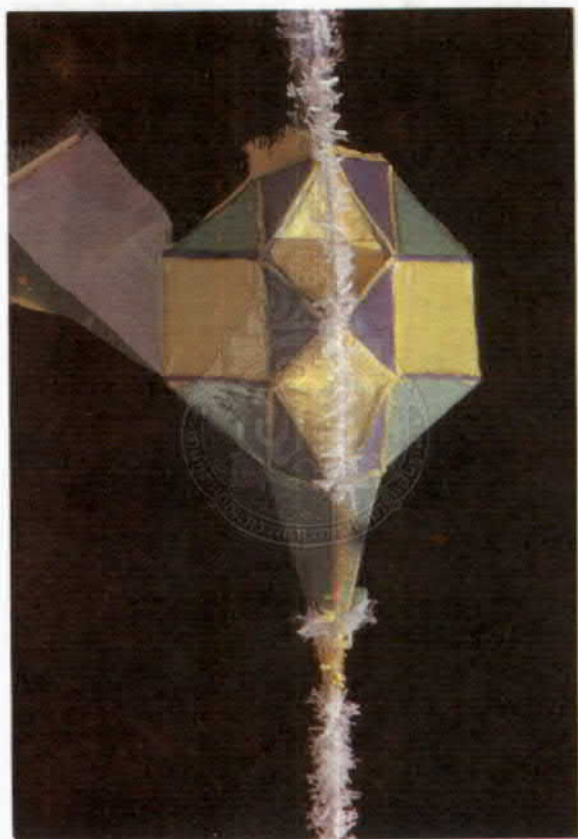
“ตุง” ก็คือธงที่ผู้เฒ่าผู้แก่ทำขึ้น มีทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก ตุงที่เห็นทำจากกระดาษสา นำมาตัดฉลุอย่างมีศิลปะ การ

ตัดนั้นซับซ้อนพอสมควร รวมไปถึงวิธีการตัดไม้ไผ่ที่ให้เป็นเสาตรง
ด้วย มีการแบ่ง ยักเอียง อาศัยความชำนาญที่คำนวณแบ่งไม้ไผ่

เกิดลวดลายงาม ลุงแถมทำตุ๊กอธิบายว่า ตุ๊กสีขาวจะนำไปติดไว้
กับไม้ไผ่ปักเป็นระยะตั้งแต่ประตูวัด

บางแห่งใช้ผ้าขาวตัดกว้างสองคืบยาวไม่เกินสามเมตรตัดเป็นลายหยัก ๆ เรียวยาวประดับด้วยเลื่อมสีทองร้อยเป็นอุบะเรียกว่า 'ตุ่งโย' บางแห่งก็ตัดเป็นตาข่ายนำมาห้อยแขวนหน้าวัด บน

ยอดไม้ไผ่ทำเป็นรูปนกยูงประดับดอกไม้งเงินดอกไม้งทอง ปักหน้าวัดเป็นเครื่องหมายว่าวัดนี้มีงาน

ตุ้งกระด้างทำด้วยไม้แกะสลักแผ่นยาว เป็นรูปธงปฎิภาก
 สำหรับเจ้าครองนครทำขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา มีรูปพญานาคเป็น
 สัญลักษณ์ มีแบบแตกต่างกันขึ้นอยู่กับเจ้าแต่ละสมัย ส่วนตุ้งใจ
 เป็นธงห้อยผืนยาว ผืนธงจะถูกแบ่งด้วยไม้ซี่เหลาเส้นเล็ก ๆ ให้
 เป็นช่องจัตุรัสเรียงซ้อนกัน ภายในช่องผูกประดับด้วยเส้นด้ายสี
 มีรูปคล้ายใยแมงมุม ธงอย่างนี้ทำขึ้นถวายเป็นพุทธบูชา ถ้ามาดู

ในโบสถ์วิหารจะเห็นธงผ้าเป็นแถบยาว ๆ เขานิยมใช้แขวนในโบสถ์วิหาร บางที่ที่ตุงจะมีรูปเขียนตามราศีประจำปีเกิดด้วย ตุงชนิดนี้ใช้ในพิธีสืบชาติ (ต่ออายุ) ตุงที่เป็นสัญลักษณ์แทนตัวผู้ตายจะเป็นธงสามหาง ความยาวของธงนี้จะยาวเท่ากับความสูงของผู้ตาย ตุงชนิดนี้ใช้เป็นธงนำหน้าขบวนศพไปยังป่าช้า

ลองแถมแสดงวิธีพับกระดาษตัดกระดาษให้ดูอย่างไม่

ปิดบังวิชาความรู้ มีแม่อุ้ยนั่งดูอยู่ข้าง ๆ ในภาคเหนือนี้จะมีคนอย่าง
 ลุงแถมแม่อุ้ยมากมายที่อาสาตัดตุง เพื่อใช้ในงานบุญงานบวช ตาม
 วัดในภาคเหนือจะเห็นกระดาษสีสดตัดเป็นดอกไม้เป็นช่อขนาด
 เล็กใหญ่มากมาย สลับกับธงทิวหลากสีตรงโน้นตรงนี้ นี่คือฝีมือ
 ของคนอย่างลุงแถมแม่อุ้ย ช่างทำตุงที่มีความศรัทธาในพุทธศาสนา
 และต่างก็มีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกันไป

ขากลับจากเหนือมีโอกาสดูภาคอีสาน ได้เห็น ‘ตุง’ อีก
 เหมือนกัน แต่มีใช้งานบุญรื่นเริง แต่เป็นตุงที่ชาวบ้านนำมาปัก
 ไว้ตรงริมถนนมิตรภาพ ตรงนั้นเป็นโค้งที่สังเวยด้วยชีวิตคน ๕๓ คน
 อันเกิดจากความประมาทของไซเฟอร์รธเมล์ ขับรถชนกับรถบรรทุก
 ยังเห็นซากรถ ตุงที่ปักตรงริมถนนมีสีสดแดงเจิดจ้าเหมือนกัน แต่
 ดูแล้วใจคอห่อเหี่ยว

ช่างทำบายศรี

สมัยคุณตาคุณยายยังเด็กนั้นจะรู้จักบายศรีกันทุกคน คุณยายว่าการทำขวัญและบายศรีเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคนไทยมานานแล้ว นับเป็นจิตวิทยาชั้นสูงของคนไทยเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้สำนึกในหน้าที่และรู้จักตนเอง เป็นอุบายอย่างหนึ่งที่จะควบคุมความประพฤติของเด็กวัยรุ่น เพราะผู้ใหญ่รู้ว่าเด็กในวัยนี้กำลังย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว ตัวอย่างเช่น พิธีโกนจุกนั้น เป็นการเตือนว่า หนูพ้นสภาพจากความเป็นเด็กแล้วนะ ต้องประพฤติตนในสิ่งที่ถูกที่ควร และให้งานนี้เป็นงานที่แนะนำตัวกับญาติสนิทมิตรสหายให้ได้รู้จักกันด้วย ทุกภาคในเมืองไทยจะมีประเพณีบายศรีสู่ขวัญ

บายแปลว่าข้าว แต่ทางภาคอีสานนั้น บายแปลว่าจับต้อง สัมผัส ศรีมีความหมายตรงกันว่าสิ่งที่ดีงาม

ในพิธีสู่ขวัญนั้น ทุกคนที่มาร่วมพิธีจะใช้มือแตะขันบายศรีรอบ ๆ ขัน และผู้ที่อยู่วงนอกจะใช้มือแตะต้องตัวกันไปเป็นการรวมความนึกคิด จิตใจ มาสู่จุดอันเดียวกัน คือตัวขวัญของบายศรี

การทำบายศรีนี้อุปกรณ์สำคัญในการทำก็คือใบตอง ไม่ว่าจะทำบายศรีขนาดเล็กหรือบายศรีขนาดใหญ่ ๓ ชั้น ๕ ชั้น หรือ ๗ ชั้น ก็จะใช้ใบตองทั้งสิ้น ก็ใบตองที่ใช้ห่อขนมทำกระทงนี้แหละ คุณยายขยายความ

บายศรีมีอยู่ ๒ ประเภท คือบายศรีตัน และบายศรีปากชาม

บายศรีต้นต้องมีโครงไม้เป็นแกนกลางสองอันและตัดเป็น
แป้นวงกลม วางเรียงลดหลั่น ๓ ชั้น หรือ ๕ ชั้น จะเย็บบายศรี
ด้วยใบตองตั้งแต่ตัวยอด

วิธีเย็บจะต้องมีวนใบตองคล้าย ๆ ม้วนพลุที่กินกับหมาก
นี่เอง แต่จะต้องซ้อนรอยพับให้เรียบร้อยเรียกว่า 'ตัวนม' แล้ว
จึงฉีกใบตองกว้างราว ๓-๕ นิ้วพันคั่นระหว่างตัวนมหรือใบตอง

ที่ม้วนเป็นตัวยอด วิธีการพันนี้เรียกนุ่งผ้า เสร็จแล้วจึงม้วนตัวรอง
ทำเป็นยอดก่อนเย็บตรึงติด จะต้องพับตัวใบตองเป็นยอด นมหรือ
ตัวนมวางซ้อนให้มีระยะต่ำลงมาประมาณ ๒ นิ้ว ไล่ลงมาแล้ว
จึงพันทับด้วยใบตองที่เรียกว่านุ่งผ้าเข้าสะโพกอีกที ใส่ตัวรองแล้ว
นุ่งผ้าจนได้ครบ ๕ ชั้น เมื่อได้ครบเพียงพอตามต้องการแล้ว เย็บ
ประกอบเข้ากับแป้นได้ทุกชั้น

การวางตัวบายศรีทั้งตัวคว้าวางให้ตรงกันพอดี แล้ว
จึงแทรกตัวย้อยให้ได้ขนาด ใช้ดอกพุดเสียบยอดนมทุกยอด ต่อจาก
นี้จึงใช้กาบพลับพลึงคาตระหว่างตัวคว้าวาง ในแต่ละชั้นจะ
ประดับด้วยดอกไม้สลับสี บางทีที่เอิกเกริกกว่านั้นจะใช้ฟักทอง
มันเทศหรือมะละกอแกะเป็นตัวมังกร ดอกไม้ แล้วย้อมสีสลับ
ประดับตกแต่งตั้งแต่ชั้นล่างสุดจนถึงชั้นบนสูงสุด และตามตัว
บายศรีนี้จะเหน็บใบไม้ที่ชื่อเป็นมงคลต่าง ๆ เช่นใบเงินใบทอง
ใบนาค ใบแก้ว ใบมะยม ตามซอกระหว่างตัวบายศรี การเหน็บ
อย่างมีศิลปะนี้ทำให้ดูสวยงามยิ่งขึ้นไปอีก เสียดยว่าภาพที่เห็น
เป็นบายศรีต้นทำด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง เพราะช่างไม่มี
เวลาทำให้อู

ส่วนบายศรีปากชาม เป็นบายศรีขนาดเล็กใช้ในงานไหว้ครู
สู่ขวัญ รับขวัญเด็กเกิดใหม่ ขึ้นเสาเอก ทำขวัญบ้านขวัญเรือน หรือ
ในงานแสดงความยินดีเพื่อเป็นสิริมงคลในพิธีทั่ว ๆ ไป แต่ก็ต้อง
ใช้ช่างทำบายศรีที่มีฝีมือเช่นกัน ทำเสร็จจะมาใส่ช้อนปากชาม

เบญจรงค์ ชามลายคราม ชามเคลือบที่สวยงาม หรือในขันมีพานรอง
ใบไม้ที่ใช้ก็เป็นใบตองตานี นำมาฉีกและทำในลักษณะเดียวกัน
กับบายศรีตัน แต่จะเริ่มด้วยการทำแมงดาหรือเต่าก่อน สิ่งนี้คือ
ใบตองกว้างประมาณ ๘-๑๑ เซนติเมตร จะใหญ่หรือเล็กขึ้นกับ
ขนาดของชามบายศรีตัดตามรูป ข้างจะใช้มีดตัด และเจาะใบตอง
ให้มีลวดลายอย่างในภาพประกอบ

บายศรีปากชาม ชามหนึ่งมีบายศรีสามตัว และมีตัวแมงดาสามตัว สำหรับตัวแมงดานี้ถ้าจะให้ชามจะต้องติดตัวตะขาบหรือแต่งริมแมงดาด้วยกุหลาบหรือดอกกรักก็ได้ นอกจากนี้จะต้องมีกรวยอีกกรวยเป็นที่บรรจุข้าวสุกปากหม้อ ใช้ใบตองตานีม้วนซ้อน ๒ ทบ กว้างประมาณ ๑๒ นิ้ว เอาด้านมันออก ม้วนจากขวามาทางซ้ายให้เป็นรูปกรวย กะขนาดปากกรวยให้พอดีกับบายศรีทั้งสาม แต่ความสูงของกรวยนี้จะต้องสูงกว่าตัวบายศรี แล้วจึงติดเข็มกลัดหรือเข็มหมุดก็ได้ แล้วจึงตัดปากกรวยนำข้าวสุกปากหม้อมาใส่ให้แน่น เพื่อกันไม่ให้ยดอ่อนโอเอนเมื่อเวลาเสียบยด แล้วจึงนำไปต้มที่สุกแล้วเสียบตรงยด และตกแต่งด้วยดอกกรักที่มีขนาดเล็กใหญ่ลดหลั่นกัน ๓ ดอก ส่วนตัวยดบายศรีทั้งสามแต่งด้วยดอกกรักดอกเล็ก ๆ ยดละ ๑ ดอกพองาม และภายในบายศรีนี้จะต้องมีแตงกวาและกล้วยน้ำว้ายอดละ ๑ ผล แบ่งเป็น ๓ ซีกตามความยาว ทั้งแตงกวาและกล้วยจะแบ่งโดยไม่ต้องปอกเปลือกนำไปพนมเข้ากับกรวย

ส่วนอาหารต่าง ๆ จะต้องเย็บใส่กระหงเล็ก ๆ ให้เรียบร้อยอย่างบายศรีในพิธีบวชนาคจะมีอาหารอื่นเช่นกล้วยทั้งหวีและมะพร้าวอ่อน ใส่ในพานต่างหาก บายศรีแต่ละภาคมีข้อแตกต่างในรายละเอียดเล็ก ๆ น้อย ๆ แต่ขั้นสุดท้ายเมื่อทำบายศรีเสร็จแล้วจะต้องนำบายศรีแช่น้ำให้อิ่ม เวลาประกอบต้องสวดให้สะอาดน้ำใส่ไว้ในกะละมังคลุมด้วยผ้าขาวบาง บายศรีจะอยู่ได้หลายวันไม่

เหลือแรงเกินควร เพราะบายศรีนี้กว่าจะทำเสร็จใช้เวลาทำกันนาน ๆ ปัจจุบันช่างทำบายศรีเก่ง ๆ มีอายุมากขึ้น และลูกหลานมักจะไปประกอบอาชีพอื่นที่มีรายได้ดีกว่านี้ ที่หัดที่ทำก็ทำกัน เพราะใจรักเป็นสำคัญ

คุณยายสายเลือดลานนาเล่าว่า ในชีวิตได้มีโอกาสได้เห็นบายศรีที่สวยงามทำในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งหนึ่ง และต่อมา ในพิธีทูลพระขวัญจัดขึ้นถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และในวโรกาสที่สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีเสด็จเสวยบมณฑลฝ่ายเหนือ บายศรีที่ทำครั้งนั้นเป็นบายศรี ๕ ชั้น ใช้สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระราชินี

บายศรี ๗ ชั้น สำหรับเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าและพระราชอาคันตุกะ

บายศรี ๕ ชั้น สำหรับเจ้านายที่ทรงกรมหรือเสนาบดี

บายศรี ๓ ชั้น ใช้ในพิธีสมรสของชั้นหลานและเจ้านายฝ่ายเหนือ

บายศรีชั้นเดียวในพิธีมงคลทั่ว ๆ ไป เช่นงานมงคลสมรสทำบุญขึ้นบ้านใหม่

บายศรีหรือกระทงที่ทำจากใบตองนี้ ยังใช้ในพิธีทางศาสนาเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของการแสดงความเคารพอย่างสูงสุด สมัยก่อนเด็กที่ไปเรียนกับครูผู้ใด จะต้องนำกระทงเจิมไปมอบให้ครูผู้นั้น

เป็นการคารวะ เป็นการแสดงความกตัญญูและเคารพรัก จะเรียกว่าเป็นการมอบตัวก็ได้

สมัยนี้นักเรียนไม่มอบตัวด้วยกระทงเจิมใส่หญ้าแพรกดอกมะเขือเหมือนสมัยก่อนแล้ว

สะพานแกะสลักไม้

ประวัติศาสตร์ทางศิลปะกล่าวไว้ว่า สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีนั้น การแกะสลักไม้ในงานตกแต่งมีความงดงามที่สุด และถือได้ว่าเป็นงานที่ส่งเสริมให้งานสถาปัตยกรรมมีคุณค่าทางความงามยิ่งขึ้น

นั่นเป็นอดีตที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ผู้คนอยู่ดีกินดี จนมีเวลาสร้างสรรค์ศิลปะได้อย่างเต็มที่ ผลงานแกะสลักจึงวิจิตรบรรจงอ่อนช้อย รวากับเทวดาถือสวและค้อนเหาะลงมาแกะให้ดู งานแกะสลักที่ถือว่ายอดเยี่ยมคือ บานประตูวัดสุทัศน์ ซึ่งบางส่วนเป็นฝีมือพระหัตถ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย บานประตูบานนี้เกือบตกเป็นเหยื่อพระเพลิงเพราะความสะเพร่ารู้เท่าไม่ถึงการณ์ ปัจจุบันนี้ ถูกโยกย้ายไปเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่กรุงเทพฯ

ช่างแกะสลักยังคงมีอยู่ทั่วทุกภาค นับตั้งแต่ช่างแกะฝีมือเข้าขั้นชั้นที่หนึ่ง ช่างฝีมือปานกลาง และช่างพื้นเมืองฝีมือพอใช้ได้ ช่างประเภทหลังเป็นช่างที่ถนัดเฉพาะอย่าง เช่นบางคนถนัดแกะแต่ลวดลายดอกไม้ ลายกระหนก ตามแบบที่ช่างเขียนกำหนดมา ช่างประเภทนี้อยู่แถวบางโพ ถนนประธานอุทิศ กรุงเทพฯ ช่างเหล่านี้จะแกะสลักลวดลายตามโต๊ะเก้าอี้ จะมีอีกที่ก็แกะตามแบบเป็นรูปสลัปับ ซึ่งคนมั่งมีเงินบางกลุ่มนิยมซื้อ สลัปับก็คือที่นั่งมีราวลูกกรง มีพนักพิง ตั้งอยู่บนหลังช้าง หากเป็นที่นั่งบนหลังช้างที่ชาวบ้านนั่งเขาเรียกว่า สลัปับ แต่ถ้าเป็นของพระมหากษัตริย์

ก็จะเรียกว่า ‘พระที่นั่งประพาสโถง’ แม้ว่าจะมีรูปร่างลักษณะคล้ายกันก็ตาม แต่บางที่มีผู้เรียกว่าพระที่นั่งละคอก สัปคับที่ชาวเหนือเรียกว่าแห่หรือหอดาก็เรียกต่าง ๆ กันไป เช่นเดียวกับคนภาคกลางเรียกคนแกะไม้ว่า ช่าง ชาวเหนือเรียกช่างว่า สะหล่า และขณะนี้ก็ได้มาพูดคุยกับสะหล่าแล้ว

สะหล่าผู้นี้เป็นคนเมือง เกิดที่อำเภอแม่ทะ เป็นสะหล่าที่ยังหนุ่มอยู่มาก เริ่มจับงานแกะสลักเป็นล่ำเป็นสัน เมื่อนักท่องเที่ยว

ต่างชาติมาแอ่วเมืองเหนือแล้วเกิดสนใจหัตถกรรมการแกะสลักไม้ เห็นว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีคุณค่าและทำเงินได้ จึงร่วมมือกับนายทุนชาวไทยว่าจ้างแกะสลัก มีการอบรมชาวบ้านให้มาเรียนวิธี

แกะไม้ ผู้เรียนมีทั้งหญิงและชาย ฝึกฝนกันอยู่หลายปีกว่าจะมีฝีมือแกะได้ถึงขั้นอย่างที่ได้แสดงให้เห็นนี้

ปัจจุบันคนหนุ่มคนสาวสนใจอาชีพนี้มากขึ้น เพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้ดีพอสมควร แต่ก็น่าเป็นห่วงเรื่องการสนับสนุน เพราะบางครั้งผู้ว่าจ้างไม่ค่อยคำนึงถึงศิลปะนัก การแกะสลักจึงมุ่งไปเพื่อธุรกิจการค้าด้านเดียว ไม้สักเป็นไม้ที่ถูกกำหนดมากที่สุดในการจ้างวาน ส่วนไม้มะค่าและไม้ยมหอมมีความต้องการราว ๕ เปอร์เซ็นต์เท่านั้นเอง ไม้ชิงชันและไม้มะเกลือเป็นไม้ที่แกะยากช่างต้องขอค่าแรงแพงขึ้นอีกเท่าตัวก็ยังมีผู้ว่าจ้างเหมือนกัน และส่วนใหญ่คนจ้างจะมีแบบที่เขียนลงบนกระดาษพิมพ์เขียวมาให้ดูเป็นแบบอย่างด้วย

สละหล้าจะปรุสลายลงบนกระดาษแล้วตบฝุ่นลงไม้ ก่อนที่จะโกนลลาย การโกนลลายก็คือแกะสลักให้มีลวดลายดอกสูง ๆ ต่ำ ๆ บางครั้งอาจฉลุโปร่ง ซึ่งเป็นงานชั้นละเอียดเข้าไปอีก ไม้ที่จะแกะต้องมีคุณภาพดีและแห้งสนิทจริง ๆ จึงจะแกะลวดลายในตัว มีความสูงต่ำในเนื้อของมันเอง และต้องใช้ไม้หนาน้อย ๖ หุน ส่วนการแกะปะคือแกะบนไม้สักชิ้นหนึ่งแล้วนำไปตดแต่งบนไม้อีกชิ้นหนึ่ง ส่วนมากมักจะเป็นเครื่องเรือนเช่น โต๊ะ เก้าอี้ บางทีก็แกะเป็นรูปกรอบกระฉากแบบโบราณ เพราะปัจจุบันคนเริ่มนิยมลวดลายแบบโบราณมากขึ้น ลวดลายกรอบกระฉากโบราณนี้มีเทคนิคในการแกะทั้งแบบแกะปะและแกะโปร่ง รวมทั้งแกะ

ในตัวดูสวยสมค่า หลังจากแกะแล้วนำมาขัดกระดาษทราย ทา
น้ำมันชักเงา ส่วนที่มองเห็นว่าเป็นงานเอิกเกริกนักหนาคือ ฉาก
ไม้ลวดลายระยิบมากมาย อีกทั้งได้ะรับประทานอาหารลวดลาย
เป็นรูปตลาดน้ำวัดไทร นี่คือความต้องการของตลาด

งานแกะสลักของช่างแต่เดิมนั้น ได้ความบันเทิงใจจาก
ธรรมชาติแวดล้อมที่ช่างได้พบเห็นเช่น ป่าเขาลำเนาไพร ฝูงช้าง

ป่าเป็นเพื่อนขณะนั่งแกะสลักเป็นรูปช้าง

ผลงานที่มีรายละเอียดในลวดลายมากมาย เช่น ธรรมมาสน์เทศน์ ชุ่มประตู่ คันทวย นั้นเกิดจากรสนิยมที่ละเอียดอ่อนผสมกับศรัทธาในพระพุทธศาสนา

นอกจากภัยธรรมชาติและสภาพแวดล้อม เช่น ดินฟ้าอากาศตลอดจนตัวสัตว์ที่ทำงานแกะไม้สุกกร่อนเสียหายรวดเร็วแล้ว นักค้าของเก่าก็มีส่วนทำให้งานแกะสลักที่มีคุณค่าทางศิลปะสูงต้องออกไปยังแดนไกล ทำให้น่าเป็นห่วงว่าเด็กรุ่นหลังจะไม่มีโอกาสได้เห็นผลงานที่เกิดจากฝีมือคนในชาติเดียวกัน

เรือกอระ

ที่ผนังถ้ำในเกาะพี พี จังหวัดกระบี่ มีรูปเขียนสีเก่าแก่อายุเป็นพันปี เขียนเป็นรูปเรือ หนูนักรเรียนนอกออกความเห็นว่าเป็นรูปเรือที่เขียนบนผนังนั้น รูปเรือมีลักษณะคล้ายเรือของชาวไวทิงเจ้าแห่งทะเลเหนือบรรพบุรุษของชาวนอรเวในปัจจุบัน”

หนูนักรเรียนไทยหลายคนที่ไม่ได้ออกความเห็น (จะเป็นบุคลิกทั่วไปของนักเรียนไทยส่วนใหญ่ แต่ก็ฟังไปเรื่อย ๆ นะแหละ) อยู่มาวันหนึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มเดิมได้มาทัศนศึกษาที่จังหวัดนราธิวาสแล้วก็เรื่อย ๆ ไปจนถึงบางนรา ที่นั่นมีหมู่บ้านของชาวประมงไทยในดงมะพร้าวยาวเหยียดสุดสายตา ดินสีแดง มีทิวมะพร้าวสีเขียวพลิ้วไหวลู่อามเมื่อลมทะเลพัดผ่าน มองไกล ๆ เหมือนฟุ้งสีขาวเคลื่อนไหวไปมา ชวนเคลิ้มไปว่ากำลังชมภาพเขียนเกาะตาฮิดิของโกแกง เบื้องหลังมีม่านเมฆสีครามเข้มสะท้อนมายังชายหาด และทะเลสีมรกตกว้างสุดสายตา เป็นภาพที่มีชีวิตสดสวยและดูสวยงามยิ่งขึ้นเพราะมีสิ่งหนึ่งที่เด่นแลเห็นแต่ไกลเหนือผิวน้ำท้องทะเล และบ้างก็จอดนิ่งอยู่ชายหาด คือ ‘เรือกอระ’

เรือกอแระมีลักษณะพิเศษผิดแปลกไปจากเรือประมงทั่วไป ใครคนหนึ่งในกลุ่มออกความเห็น แม้ว่าเครื่องยนต์ที่ติดท้ายเรือของเขานั้น ก็คือเครื่องติดท้ายเรือหางยาวที่เราเห็นคุ้นตา

ถ้าจะดูเรือกอแระแล่นในทะเล จะต้องเดินทางมาคุแต่เข้าตอนชาวบ้านกลับจากหาปลา ไม่ก็ต้องรอตตอนเขาออกหาปลาในเวลาบ่าย แต่ในหน้ามรสุมชาวบ้านออกจับปลาไม่ได้ เขาจะจอดกอแระเรียงเป็นแถวไว้หน้าบ้าน แลละลานตาไปกับว่ามีงานประกวดเรือกอแระนั่นเทียว

คุณคงเคยได้ยินความงามในความขัดแย้ง ภาษาศิลปะจะว่า “คอนทราสต์” อะไรนั่นนะ เพราะว่าเบื้องหน้าเป็นเรือสีส้มฉูดฉาด แต่บ้านเบื้องหลังคือกระท่อมสีน้ำตาลเก่าชอมช่อ บ้านใหม่หลังคามุงกระเบื้องเฟื่องฟูลอยคงจะไม่เป็นค่านิยมของที่นี่แน่ เพราะจะหาบ้านมุงกระเบื้องอย่างที่ว่าสักหลังนั้นไม่มีเลย และคุณมีชัยคงมิได้เคยมาเยี่ยมกรายแถวนี้แน่ เพราะเห็นเด็กมากมายวิ่งเล่นกันเจียวจ้าวสนุกสนานบนหาดทรายสีทองนั้น ถ้ามชายนุ่มมุสลิมร่างกำยำแข็งแรงที่กำลังเลื้อยไม้ฉลุสำหรับตกแต่งเรือได้ความว่ามีลูก ๕ คนแล้ว กำลังจะมีอีกคนอยู่ในท้องแม่ (ของลูกผม) เลยคุยต่อถึงการต่อเรือกอแระให้ฟังว่า การต่อเรือนี้ก็มีได้มีสถาปนิกวิศวกรจากไหน ๆ มาแนะนำ แม้แต่แบบร่างก็ไม่มี สิ่งเหล่านี้เป็นศิลปะบอกเล่ากันมาแต่ละครอบครัวว่าจะต่อจะแต่ง कैไหน ที่เป็นรูปเป็นร่างเรือขึ้นมานั้นใช้ไม้ที่ขึ้นตามภูเขาที่อำเภอ

เรือเสาะ จังหวัดนราธิวาสโน่น ไม้ที่ใช้ต้องเป็นไม้ ‘ตะเคียน’ หรือ ‘จิงา’ กว่าจะมาเลื่อยทำเรืออย่างนี้ได้ต้องเอามาผึ่งไว้ให้ไม้รีดตัวก่อนอย่างน้อยก็ ๒ เดือน

การเข้ารูปหรือประกอบขึ้นมาเป็นเรือได้นั้น ข้างจะไม่ใช้โลหะเข้ามาเกี่ยวข้องเลย อันนี้คงเป็นเหตุเป็นผลที่ว่าเรือนั้นถูกน้ำเค็มทำให้ตะปูกร่อนไม่คงทนแข็งแรง รูว์ในเรืออาจทำให้เรืออับปางได้ “ผมใช้ไม้เหลาแทนตะปูครับ” เขาเรียก ‘ปาเสาะ’ หนุ่มชาวเลอธิบาย

ก่อนที่จะเป็นเรือจะต้องมีไม้ยาวเกือบ ๓๐ ฟุต มาเลื่อยเพื่อทำเปลือกหรือ ‘กูละ’ และมีไม้กงยาวเกี้ยวทำเป็น ‘กง’ ที่ชาวโบ๊ะตะฮอยเขาเรียกว่ากระตุกงู้นะแหละ ผู้รู้ที่มาด้วยช่วยส่งเสริมอธิบายความแก่พวกเรา

“การทำเรือจะต้องมีโครงแข็งแรงชื่อไม้ ‘ลุนะ’ วางบนหมอนหรือคาน ต่อจากนั้นเป็นการประกอบเป็นพายเรือที่เรียก ‘กูละ’ ตอนนี้จะครับที่ยาก เพราะจะต้องตัดไม้ให้โค้งไปตามความยาวได้รูปลำเรือ ในการนี้ต้องใช้ไม้เกือบ ๒๐ แผ่น และการยึดเข้ากับโครงนี้เขาใช้ตะปู ‘ปาเสาะ’ กว่าจะเป็นเรือได้รูปเหมาะใจ ผมใช้เวลาเกือบเดือนครับ” เรือจะสวยหรือไม่ก็อยู่ที่ตอนนี้นะ บางที่ต้องใช้เครื่องมือ ‘ปาชะ’ มาช่วยยึดหรือรัดเรือให้ได้รูปทรงงาม เหมือนข้างหลังต้องมีแบบมามัดบังคับเรือให้ได้ทรงสวยงามตามรูปแบบ ไม่โค้งงอคดโค้ง และสิ่งสำคัญที่ประกอบให้เรือ

สวยงามคือการวาง ‘กง’ (กระดุกง) ใช้ไม้เลื้อยให้โค้งงอเป็น
เป็นรูปตัวยู (U) มายืดเพื่อความแข็งแรง ต่อจากนั้นก็เป็นการทอ
การของช่างตกแต่งที่จะเสริมสร้างเสริมสวยให้งาม ‘เร็ด’ กว่า
ใคร ๆ

เรือ ‘กอแระ’ ที่ว่ามานี้เป็นประเภท ‘เรือหัวยาว’ ซึ่งมี
ลักษณะคล้ายเรือไวกิ้ง ส่วนอีกชนิดเป็นยอดนิยมประจำหาด
บางนรา ก็คือ ‘เรือหัวสั้น’ เพราะการต่อเรือชนิดนี้ทำง่ายกว่า ไม่
มีสิ่งตกแต่งสลัซับซ้อน และดูกะทัดรัดเคลื่อนไหวไปมาได้คล่อง
ตัวกว่า

นอกจากนี้ยังมีสิ่งตกแต่งอย่างที่เขาทำส่งเลื้อยอยู่เป็นลาย
กระจิงรูปสามเหลี่ยม เป็นส่วนประดับหัวเรือและท้ายเรือเรียกว่า

‘ลาปิง’ และมี ‘บาง’ เป็นที่แขวนเชือกเกาะสมอเรือ ที่ยึดทางเรือเรียก ‘รอก’ ส่วน ‘ชาวอ’ อยู่ตอนกลางลำเรือเพื่อประโยชน์ในการวางเสาใบ ไม่ได้สนองประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันแล้ว แต่เขายังทำไว้ เพราะปัจจุบันเรือทุกลำติดเครื่องยนต์ที่กินน้ำมัน ‘กอแระ’ จะยังไม่แวะไปทำ ‘สง่า’ ที่ไหนได้ในเมื่อยังไม่มีช่างสีมาระบายตกแต่งแปลงกายให้คนต่างถิ่นตื่นเต้น

และที่เรือนี้ คุณจะเห็นเทวดาไทยใส่ภูษาวิ้งโล่จับนาค มีพญาหงส์โศกเข้าจิกตรงคอหอยนาค บางที่มีเรือบางลำที่มีลายบัวคว่ำบัวหงายและลายกระหนกตกแต่งตามกราบเรือด้วยสีสันสุดแสน แต่ก็ยังเห็นทหารเอกของพระรามวิ้งโล่จับเมฆลาพามาตรงหัวเรือ

นี่เป็นอิทธิพลวรรณคดีหรือเปล่ายังไม่ได้ข้อสรุป แต่ที่รู้แน่เป็นความประสงค์และที่ต้องการตรงกันคืออยากให้เรือสวยงาม เป็นความงามอย่างบริสุทธิ์ตรงไปตรงมา ไม่เสแสร้ง

ถ้าบอกว่า ‘ไม่ระบายสี’ เรือก็แล่นไปในน้ำได้ไม่ใช่หรือ ทำให้ต้นทุนการผลิตถูกลงด้วยเพราะการต่อเรือ ‘กอแระ’ ลำหนึ่ง ๆ เกือบสามหมื่นบาทเข้าไปแล้ว เสียงของนักเศรษฐศาสตร์ระดับชาติแทรกเข้ามาตอบว่า “ได้ แต่ไม่มีชาวบ้านคนไหนเขาทำกันอย่างนั้นหรอกนะ”

มันจะเป็นอะไร หรือจะเรียกว่า ‘ค่านิยม’ ก็ได้ ไม่มีใครเขาทำกัน

วันเวลานั้นผ่านไป ผ่านไปนานแล้ว โลกเคลื่อนไหวไป รวดเร็วจริง เด็กที่วิ่งเล่นกรียวกราวตามชายหาด บัดนี้คงเป็นหนุ่ม หันมาช่วยพ่อแม่ต่อเรือออกทะเล จับปูปลาหากินเลี้ยงครอบครัว บางคนอาจมีลูกเมียแล้วหลายคน

ภาพชีวิตและ 'เรือกอแระ' ในดงมะพร้าวที่บ้านบางนรา ยังคงดงามแจ่มใสในความทรงจำ

ได้ข้อสรุปอีกว่า

ถ้าท้องเขาหิวก็คงไม่มีเวลามาสนใจกับความงามเหล่านี้ได้ เลย และเชื่อแน่ว่าบ้านเรายังอุดมด้วยทรัพยากร มีสินในน้ำ มี ปลาหากินได้ง่าย ๆ ไม่อดตาย หากชนชายประกอบอาชีพทำ มาหากินสุจริต

สภาพท้องถิ่นเอื้ออำนวยให้คนมีกิน และมีจิตใจรักศิลปะ ตกแต่งเพื่อความสวยงาม เช่นเดียวกับชาวบางนรา รักเรือ 'กอแระ' และเมืองไทย

ปัจจุบันเรือกอแระยังคงจอดใ้สอยู่ในทะเล และเกยอยู่ตาม หาดทราย มีภาพของหมู่บ้านสีน้ำตาลเก่า ๆ ในดงมะพร้าวเหล่านั้น ช่วยเน้นให้ 'เรือกอแระ' โดดเด่นอยู่ในสายตา

หมา (ตักน้ำ)

ในวันที่แดดทอแสงกล้า ปู่กำลังนอนเขลงสูบบุหรี่ไปจาก
ควั่นกรุ่น เอนหลังฟังเสาดูลูกหลานที่วิ่งเล่นกรียวกราวตรงลาน
หน้าบ้าน ชีวิตคนในชนบทดำเนินไปอย่างช้าและสงบ ปู่เพิ่งเสร็จ
จากการตัดใบจากน้ำจากท้ายสวน เพื่อเอาใบจากไปตากให้แห้ง
สำหรับไปขายที่ตลาด

ใบจากนี้เมื่อตากแดดแห้งดีแล้วจะเอาไปขายทั้งก้านทั้งใบ
สำหรับใช้มวนยาสูบ ลูกค้าเมื่อซื้อไปแล้วจะต้องลอกเอาด้านหนึ่ง
ออก เพื่อให้ใบยาบาง สะดวกต่อการมวนให้กลมและไม่แตก
ส่วนที่ลอกทิ้งไปนั้นเขาเรียกว่า ‘เจีย’ ส่วนนี้จะสากคายทำให้เวลา
มวนยาติดดีและไม่สั่น ปู่เก็บยอดใบจากอ่อน ๆ ไว้เพื่อसान ‘หมา’
‘หมา’ ที่ว่านี้ไม่ใช่หมาที่ร้องเอ็งหรือกนะ แต่เป็นภาชนะตักน้ำ
ใช้ของชาวใต้ รูปทรงคล้ายถังน้ำมีหูหรือที่จับอยู่ตรงกลาง ซึ่งทำ
ด้วยไม้ไผ่เหลาเป็นแกนกลาง หรือไม่ก็ทำจากก้านของใบลาน แล้ว

มัดด้วยเชือกหวายอีกที

‘หมา’ เป็นคำนำหน้าใช้เรียกภาชนะดังกล่าว นอกจากนี้
หมายังมีหลายชนิด เช่น

หมาด้อ เป็นหมากที่ทำจากด้อหมาก เรียกหมาด้อหมาก
หมาด้อหลวงโอน ทำจากด้อหลวงโอน วิธีทำใช้กาบหมากที่หุ้ม
ทะลายลูกหมากที่เราเคยเห็นตามสวน กาบนี้จะหุ้มดอกหมากซ้อน

อยู่ที่คอตันหมาก กาบแต่ละอันมีขนาดใหญ่ ใหญ่พอที่จะมาทำ
อ่างอาบน้ำสำหรับเด็กก็ยังได้ ส่วนมากเขามักจะใช้กาบตันหลว-
โอนมาทำ กาบชนิดนี้ใหญ่กว่ากาบหมากธรรมดาเพราะความที่มี
ขนาดใหญ่ กาบหมากชนิดนี้มีหนามด้วย เวลาทำจะต้องใช้มีดเกลา
หนามออกจึงจะเอามามัดเป็นหมาไว้ใช้ได้

หมาด้อหมาก หมาด้อหลาวโอน เป็นภาชนะที่ทำเองใช้ภายในหมู่บ้านของแต่ละครัวเรือน สอบถามได้ความว่าทุกบ้านที่มีคนเฒ่าคนแก่จะสามารถทำใช้เองได้เพราะทำไม่ยาก คนกรุงคนหนึ่งทำเก่งลงมือทดลองทำตาม ปรากฏว่าทำได้แต่ไม่ดีและไม่แนบเนียนเท่าคุณลุงคุณป้าทำใช้เอง

นอกจากทาบหมากแล้ว ปู่ยังตัดกระบอกไม้ไผ่โปะ ไม้ไผ่เจียงรุณ มาดัดแปลงใช้ประโยชน์ได้ดีไม่แพ้สังตักน้ำ สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำกันมาตั้งแต่โบราณ มีหมากอีกหลายชนิดใช้ใบจากมาทำ ก็ใบจากที่ปู่ลอกเอา 'เจีย' ออกแล้วมามวนยาสูบนั้นแหละ จากชนิดนี้ใช้ใบแก่มุงหลังคา ใบอ่อนเอามาทำหมาดักน้ำ ลูกมันก็กินได้ บางบ้านเอาลูกจากมาทำขนมหวานได้อร่อยไม่แพ้จาวตาลเชื่อม

ยอดขของต้นจากที่เอาใบมาทำหมานั้น ปู่จะเลือกเอายอดใบอ่อนที่รวมกันแน่นยังไม่แตกออกเป็นใบ ๆ ยอดชนิดไหนที่แตกยอดออกเป็นใบ ๆ แล้วเอามาทำ 'หมา' ไม่ได้ ปู่จะเลือกใบที่แก่มุงหลังคาบ้าน ปู่ตัดยอดมีขนาดยาวราวสองสามศอก ใบจากยอดหนึ่งปู่ทำหมาได้ ๓ ใบ นึ่งดูปู่สานหมาน่าเพลิน แต่ลองทำบ้างไม่ยักได้ ปู่ใช้วิธีคลี่ใบออกข้างหนึ่ง แล้วหักใบตลบกลับไปด้านหลังเหมือนกันหมดทุกก้าน เวลาสานเชื่อมต่อกัน ก็สานกลับหัวกลับหางระหว่างโคนกับปลายใบ ใบจากแต่ละก้านยอดสลับแนบเนียน ใบจากซึ่งหักพับครึ่งกับอีกก้านที่ไม่ได้หักพับจะสอด

เข้ากันกำลังดี การสลับโคนกับปลายทุกใบจะทำให้หัวและปลายมีขนาดยาวและเล็กใหญ่เท่ากัน พอได้รูปตามขนาดที่ต้องการจึงม้วนกลมรวบรวมหัวท้ายเข้าประสานกัน ต่อจากนี้ก็ใช้ก้านของใบจากนั้นเองผูกยึดเป็นที่ถือเอาไปตักน้ำได้เลย ปูว่าถ้าจะทำให้แข็งแรงทนทานกว่านี้ ปูจะใช้วิธี 'แทงแม่เบี้ย' ปูบอกพร้อมกับทำให้ดูเป็นตัวอย่าง โดยการใช้หวายแทงเย็บรอยต่อระหว่างใบจากแต่ละใบให้ยึดติดกันแน่น หวายส่วนที่แทงเสริมนี้จะมีแนวอยู่ตรงกลางยังได้ประโยชน์ในการพยุงและรับน้ำหนักให้อยู่ตัวด้วย การแทงหวายหรือแทงแม่เบี้ย ถ้าแทงสัก ๒-๓ แถวจะทำให้หมาแข็งแรงใช้ได้ทนทาน ไม่แห้ววินฉีกขาดง่าย การใช้งานนั้น นอกจากตักน้ำจากบ่อมาใส่ตุ่มแล้ว ยังใช้ตักน้ำฝิ่งที่เคียวในกระทะได้ดี เพราะไม่มีสนิมซึ่งอาจเป็นอันตรายเมื่อกินเข้าไป หรือถ้าออกทะเลก็ใช้วิดน้ำในเรือได้ 'หมา' เป็นของใช้พื้นบ้าน แม้จะขาดหายฟังผู้ปู่ก็ทำใช้ได้ใหม่เรื่อย ๆ

แม้ว่าความเจริญจะเข้ามาในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นรถขายยาจากในเมืองซึ่งมาขายหนังสือกลางแปลง หรือพ่อค้าเอาสินค้าพลาสติก เช่น ถังน้ำ ถ้วย จาน ซามที่เป็นพลาสติกมาขาย แต่ชาวบ้านแถวนี้ส่วนใหญ่ก็ยังนิยมใช้หมา บริเวณใกล้ตลาดแถวลานบ้าน ไม่ไกลจากบ้านปู่เท่าไรนัก ที่นั่นมีบ่อน้ำ ที่ตรงนี้เป็นที่รวมพบปะสนทนาของชาวบ้าน จะเรียกว่าเป็นสังคมกลุ่มย่อย ๆ ก็ได้ ทุกคนไม่ว่าเด็ก ผู้ใหญ่ เมื่อจะใช้น้ำจะเดินมาตักน้ำจากในบ่อมาใช้ มาอาบ ซักผ้า ต้ม และบริเวณบ่อยังเป็นที่เล่นของเด็ก ๆ ด้วย

บ่อน้ำจึงเป็นสังคมย่อย ๆ เป็นที่รวมจิตใจของชาวบ้าน และมีหมาสำหรับตักน้ำในบ่อฝีมือของปู่ย่าที่นั่นด้วย เป็นของสาธารณะไม่มีค่าราคาแพงอย่างถังพลาสติกสีแดง สีเขียว ที่ต้องเก็บไว้ใช้ในบ้านอย่างคนเมืองกรุง ว่าแต่ว่าคุณเคยไปแล้วหรือยัง ที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราชโน่น

คุณจะได้เห็นหมาหลายแบบ และผู้รู้ท่านว่า ‘หมา’ นี้เพี้ยนมาจากคำในภาษามลายูว่า ‘ทิมบา’ (Timba) ต่อมาในไม่ช้าก็โดนภาษาไทยกลืน จึงเป็นเรื่องน่าสนใจศึกษา ทุกวันนี้ที่อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เขาถือเอา ‘หมา’ เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอด้วย

คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ

ที่ วก. ๔๖๖/๒๕๒๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาและหรือจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน

เพื่อส่งเสริมการจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่านในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาให้มีคุณภาพ ได้มาตรฐานและแพร่หลาย ซึ่งจะทำให้มีหนังสือเสริมประสบการณ์สำหรับเด็กในโรงเรียนเพิ่มขึ้น และปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีนิสัยรักการอ่าน จึงแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจ และพิจารณาต้นฉบับที่มีผู้เสนอให้กรมวิชาการจัดพิมพ์เผยแพร่ และหรือจัดทำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ประกอบด้วยบุคคลต่อไปนี้

๑. คุณหญิงสมโรจน์ สวัสดิกุล ณ อยุธยา	ที่ปรึกษา
๒. นางฐะปะนีย์ นาครทรรพ	ที่ปรึกษา
๓. นางแม่นมาศ ขวาลิต	ประธาน
๔. นางสิรินทร์ ช่างโซติ	รองประธาน
๕. นางสมบุญ หึงขมานันท์	กรรมการ
๖. นางสาวธรรมบุญ โรจนะบุรานนท์	กรรมการ
๗. นายวิริยะ สิริสิงห	กรรมการ
๘. นางพรจันทร์ จันทวิมล	กรรมการ
๙. นายสันต์ เทชะกัมพูช	กรรมการ
๑๐. นายวิโชค มุกดามณี	กรรมการ
๑๑. นายประเทศ สุาสดิษฐ์	กรรมการ
๑๒. นางสาวจินตนา ไบทศุย์	กรรมการและเลขานุการ

๑๓. นางจารุณี ผโลประการ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

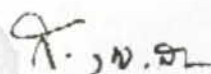
๑๔. นางสาวปริญญ์ ฤทธิ์เจริญ

กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

ให้คณะกรรมการนี้ปฏิบัติหน้าที่เป็นเวลา ๒ ปี และให้คณะกรรมการ
แต่งตั้งคณะทำงานได้ตามความจำเป็น

ทั้งนี้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๑๗ สิงหาคม ๒๕๖๕

(นายสาธิต หุตุจําปาทอง)

รองปลัดกระทรวง รักษาราชการแทน
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา

314—316 ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง เขตป้อมปราบกรุงเทพฯ 10100

นายปฐม ผิวนวนด ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. 2527

